

T.C.

**ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**DEMOKRASİDE BİR SINIR: SEÇME VE SEÇİLME
YAŞI**

Elif Hafize BAHAT

Zonguldak 2025

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**DEMOKRASİDE BİR SINIR: SEÇME VE SEÇİLME
YAŞI**

Hazırlayan
Elif Hafize BAHAT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Özcan SEZER

Zonguldak 2025

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Elif Hafize BAHAT

14.01.2025

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında 215282116012 numaralı Elif Hafize BAHAT'ın hazırladığı “**DEMOKRASİDE BİR SINIR: SEÇME VE SEÇİLME YAŞI**” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 25/12/2024 Pazartesi günü saat 15:30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OY ÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Prof. Dr. Özcan SEZER
(Başkan / Tez Danışmanı)

Doç. Dr. Rahman DAĞ
Üye

Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 20...

Prof. Dr. YÜCEL NAMAL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum : ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Demokraside Bir Sınır: Seçme ve Seçilme Yaşı
Tez Yazarı : Elif Hafize BAHAT
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Özcan SEZER
Türü, Yılı : Yüksek Lisans, 2025
Sayfa Adedi : 129

Demokrasi kavramı, kimilerine göre ulaşılması hedeflenen birer idealken kimilerine göre ise asla ulaşamayacak bir kavramdır. Bu yüzden bu kavram ortaya çıktığı günden bu yana hâlâ üzerinde tartışılmaktadır. İçerisinde birçok paradoksu barındırmasına rağmen bugün en çok tercih edilen yönetim modeli olmasının nedeni ise günümüz şartlarında uygulanabilirliği diğerlerinden daha fazla olmasından kaynaklıdır. Doğrudan, katılımcı, temsili gibi aldığı ön ekler sayesinde çeşitlilik sunduğu görülmektedir. Demokrasi kavramını pekiştiren ve hayata geçirilmesini kolaylaştıran kavramların varlığı söz konusudur, bunlardan olmazsa olmaz diye nitelendirilenler; temsil, oy hakkı, seçme ve seçilme hakkı kavramlarıdır. Bireylerin bahsi geçen kavramlara sahip olabilmesi için bir takım ön koşulları yerine getirmesi gerekmektedir. Genel geçer olmamakla birlikte birçok ülkede ortak diye nitelendirilen ön koşullardan biri yaştır.

Bu bağlamda, araştırmanın konusu; temsili demokrasinin uygulandığı Türkiye’de seçme ve seçilme kriterlerinden biri olan yaş kavramının zaman içerisinde hangi dönemlerde ne gibi olaylardan etkilenerek hangi yasa çerçeveleriyle değişikliğe uğradığını gerek TBMM tutanaklarıyla gerek ise Türk siyasal hayatı incelenerek ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seçme ve Seçilme Hakkı, Yaş, Temsil, Oy Hakkı

ABSTRACT

Institution : ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration

Thesis Title : The Limit of Democracy: Voting and Election Age

Thesis Author : Elif Hafize BAHAT

Thesis Adviser : Prof. Dr. Özcan SEZER

Type, Year : MSc Thesis, 2025

Number of Pages : 129

While the concept of democracy is an ideal to be achieved for some, for others it is a concept that can never be achieved. That's why this concept is still being discussed since the day it emerged. Although it contains many paradoxes, the reason why it is the most preferred management model today is that it is more applicable than others in today's conditions. It is seen that it offers diversity thanks to the prefixes it receives such as direct, participatory, representative. There are concepts that reinforce the concept of democracy and facilitate its implementation, the ones that are considered indispensable are; The concepts of representation, right to vote, right to vote and to be elected. In order for individuals to have the mentioned concepts, they must fulfill a number of prerequisites. One of the common prerequisites, though not universally accepted, is age, which is widely regarded as a shared criterion in many countries.

In this context, the subject of the research is; In Turkey, where representative democracy is implemented, the concept of age, which is one of the selection and election criteria, is discussed in which periods, by what events and by which legal frameworks it has been changed, both by examining the minutes of the Grand National Assembly of Turkey and the Turkish political life.

Keywords: The Right to Choose and Chosen, Age, Representation, The Right Vote

ÖN SÖZ

Bu tezde ele alınan konu demokraside bir sınır olan seçme ve seçilme yaşının incelenmesidir. Demokrasi kavramı bugün üzerine sıkça tartışılan ve fikir birliği sağlanamamış bir kavramdır. Her ne kadar demokrasi kavramı üzerinde fikir birliği sağlanamamış birçok kısmı olsa da seçim kavramı olmazsa olmaz ögesidir. Seçimlerde aday olmak ve oy kullanabilmek için birtakım özellikleri yerine getirilmesi istenmektedir. Bu çalışmada seçme ve seçilme hakkı kapsamında yaş faktörü ele alınmıştır.

Literatürde bu konu daha öncesinden ele alınmadığı için kaynak ulaşımı sınırlı olup genellikle TBMM tutanaklarından ve gazete haberlerinden yararlanılmıştır. Seçme ve seçilme yaşı değişikliği Türkiye kapsamında ele alındığı kısımda Türk siyasal hayatından faydalanılmış ve gerek sosyal gerek ise siyasal olaylar doğrultusunda incelenmiştir.

Çalışmamda her konuda maddi ve manevi yardımcı olan ve farklı bakış açılarıyla beni aydınlatan ve yol gösteren kıymetli hocalarım; Prof. Dr. Özcan SEZER'e ve Doç. Dr. Rahman DAĞ'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Çalışma sürecimde maddi manevi desteklerini esirgemeyen kaynak, ulaşımларımda bana yardımcı olan sürecin her bir anına tanıklık eden başta annem Figen Yeşildağ olmak üzere, abim Uğur Bahat, yengem Şükran Bahat, amcam Cengiz Bahat, yengem Gülçin Bahat ve dedem Osman Yeşildağ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreç içerisinde yanımda olup gerekli motivasyonu sağlayan, fikir alışverişlerinde bulunduğum çok kıymetli dostlarım Aslıhan Baykal ve Ali Eşbah'a sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
1. FELSEFİ, KAVRAMSAL VE TARİHSEL BAKIŞ AÇISI İLE SEÇME VE SEÇİLME HAKKI	4
1.1. Yöneten Yönetilen Ayrımının Felsefî Açidan Ele Alınması	4
1.2. Seçme ve Seçilme Hakkının Kavramsal Boyutu	9
1.2.1. Hak Kavramı	10
1.2.2. Hak Kavramıyla İlgili Teoriler	10
1.2.3. Hakların Çeşitleri	11
1.2.3.1. Kamu Hakları	12
1.2.3.2. Özel Haklar	13
1.2.4. Bir Aktif Statü Niteliğinde Olan Seçme ve Seçilme Hakkı	13
1.3. Seçme ve Seçilme Hakkının Tarihsel Boyutu	15
1.3.1. Antik Yunan’da Seçme ve Seçilme Hakkının Doğuşu	16
1.3.2. Batı Avrupa’da Seçme ve Seçilme Hakkının İlk Adımları	16
1.3.3. Kısıtlı Oy Hakkından Genel Oy Hakkına	19
1.3.3.1 Kısıtlı Oy Hakkı	19
1.3.3.1.1. Servete Bağlı Kısıtlama	20
1.3.3.1.2. Yeteneğe Bağlı Kısıtlama	21
1.3.3.1.3. Cinsiyete Bağlı Kısıtlama	23
1.3.3.1.4. Irka Bağlı Kısıtlama	27
1.3.3.2. Genel Oy Hakkı	28
2. SEÇME VE SEÇİLME HAKKINA İLİŞKİN ANAYASAL İLKELER, TÜRKİYE BAĞLAMINDA ELE ALIMI VE ŞARTLARI	31
2.1 Seçme ve Seçilme Hakkına İlişkin Anayasal İlkeler	31
2.1.1 Eşitlik İlkesi	31
2.1.2 Serbestlik İlkesi	34
2.1.3. Gizlilik İlkesi	36
2.1.4. Açık Sayım ve Döküm İlkesi	38
2.1.5 Tek Dereceli Seçim İlkesi	39
2.1.6 Bireysel Oy İlkesi	39
2.1.7. Kişisel Oy İlkesi	41
2.1.8. Yargısal Denetim İlkesi	42
2.1.9. Genel Oy İlkesi	44
2.2. Türkiye’de Anayasalar ve Seçme ve Seçilme Hakkı	44

2.2.1 1876 Kanun-i Esasi Dönemi	44
2.2.2. 1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye) Dönemi	46
2.2.3. 1924 Anayasası Dönemi	47
2.2.4. 1961 Anayasa Dönemi	50
2.2.5. 1982 Anayasa Dönemi	52
2.3. Seçme ve Seçilme Hakkının Şartları	54
2.3.1 Seçme Hakkının Şartları	55
2.4. Türkiye’de Uygulanan Seçme Hakkının Olumlu Şartları	55
2.4.1. Vatandaşlık.....	55
2.4.2. Yaş	57
2.4.3. Seçmen Kütüğüne Yazılı Olmak.....	57
2.5. Türkiye’de Uygulanan Seçme Hakkının Olumsuz Şartları	58
2.5.1. Kısıtlı Olmamak.....	58
2.5.2. Kamu Hizmetlerinden Yasaklı Olmamak	59
2.5.3. Meslek ve Görevlerinden Dolayı Oy Veremeyecek Olanlar	60
2.6. Seçilme Hakkının Şartları.....	61
2.7. Türkiye’de Uygulanan Seçilme Hakkının Olumlu Şartları	62
2.7.1. Vatandaşlık.....	62
2.7.2. Yaş	63
2.7.3. Eğitim.....	63
2.8. Türkiye’de Uygulanan Seçilme Hakkının Olumsuz Şartları	64
2.8.1. Kısıtlı Olmamak.....	64
2.8.3. Kamu Hizmetlerinden Yasaklı Olmamak	65
2.8.4. Belirli Suçlardan Dolayı Mahkumiyeti Olmamak	65
3. SEÇME VE SEÇİLME HAKKININ YAŞ BAKIMINDAN	
SINIRLANDIRILMASI VE TÜRKİYE İNCELEMESİ.....	66
3.1. Siyasal Katılım ve Gençlik	66
3.2. Türkiye’de Seçme ve Seçilme Yaşına İlişkin Yapılan Düzenlemeler.....	69
3.2.1. 1924 Anayasası Dönemi ve Seçme ve Seçilme Yaşına İlişkin	
Düzenlemeler.....	70
3.2.2. 1934 Yılında Seçme Yaşının 22 Olarak Belirlenmesi	73
3.2.3 1961 Anayasası Dönemi ve Seçme Yaşının 21 Olarak	
Belirlenmesi.....	77
3.2.4. 1987 Düzenlemesi ve Seçme Yaşının 20 Olması	87
3.2.5. 1995 Düzenlemesi ve Seçme Yaşının 18 Olması	98
3.2.6. 2006 Yılında Seçilme Yaşına İlişkin Düzenleme ve Seçilme	
Yaşının 25 Olması	102
3.2.7. 2017 Yılında Seçilme Yaşına İlişkin Düzenleme ve Seçilme	
Yaşının 18 Olması	107
3.3. Seçme ve Seçilme Hakkının Yaş Açısından Değerlendirilmesi.....	112
3.4. Türkiye’de Seçme ve Seçilme Yaşına İlişkin Tartışmaların Temel	
Nedenleri	115

SONUÇ	117
KAYNAKÇA	120

KISALTMALAR LİSTESİ

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BTP	: Bağımsız Türkiye Partisi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
HP	: Halk Partisi
MD	: Madde
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
RP	: Refah Partisi
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TMK	: Türk Medeni Kanunu
YTP	: Yeni Türkiye Partisi
YY	: Yüzyıl

GİRİŞ

Yöneten ve yönetilen ilişkisi insanlık kadar eski bir olgudur. Bu ilişki, ilk çağlardan modern dünyaya uzanan ve günümüzde de önemini korumaktadır. Geçmişten günümüze birçok yönetim biçimi denenmiş olsa da bugün ulus devletlerin çoğunun vazgeçilmez yönetim biçimi olarak görülen üzerinde sıkça tartışılan demokrasi modeliyle yönetildiği görülmektedir. Demokrasi kavramı Antik Yunan'da meydana gelmiş ve çıktığı günden bugüne dek bir hayli evrimleşmiştir. Günümüzde en bilindik tanımı, halkın yönetimi olarak zihinlerde yerini almış olsa da meydana geldiği dönemde halk kavramına farklı anlamlar yüklenmiş bu durum demokrasinin karmaşıklığına sebebiyet yaratmıştır. Kimileri halkı aşağı sınıf olarak nitelendirmiş kimileri ise halka ayrıcalık atfetmiştir. Antik Yunan'a bakıldığı takdirde ise ayrıcalık atfeden taraf olduğu anlaşılmakta, zira halk diye nitelendirilen kişileri bir hayli kısıtlı tuttuğu görülmektedir. Zaman içerisinde bu kısıtlamalar git gide azalarak halkı bir bütün olarak ele almaya başlanmıştır.

Demokrasi kavramı aynı zamanda beraberinde siyasal katılım, temsil, seçme ve seçilme hakkı kavramlarını da doğurmuştur. Genişleyen topraklar, artan nüfus oranları ile birlikte içerisinde bulunduğumuz zaman diliminde doğrudan demokrasi modelinin uygulanması neredeyse imkânsız sayılmaktadır. Bu nedenlerden ötürü günümüz dünyasında uygulanan demokrasi modeli temsili demokrasidir.

Temsili demokraside belirlenen temsilciler halkın çıkarları doğrultusunda karar alarak halkın istek ve arzularını yansıtır ve burada temsilcilerin belirlenmesinde seçimler önemli bir rol oynamaktadır. Uzun bir zaman dilimi içerisinde servete, cinsiyete, ırka, eğitim düzeyi gibi kısıtlamalar gözetilerek oy verme işlemi gerçekleşmiş, meşakkatli bir süreç sonrasında ise bu kısıtlamalar gözetilmeksizin genel oy hakkı kavramı ortaya çıkmıştır. Temsili demokrasilerde gerçekleştirilecek olan seçimler, her ülkenin kendine has belirlediği kriterler çerçevesinde yapılmaktadır. Bu kriterlerin sağlıklı bir biçimde uygulanabilmesi için anayasa veyahut da seçim kanunlarıyla güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Fakat bugün hangi temsili demokrasinin uygulandığı ülkeye gidilirse gidilsin bu kriterlerin başında yaş faktörü yer almaktadır. Demokrasi modelinin uygulandığı ülkelerde aranılan yaş kriteri oy hakkının kısıtlanması niteliğinde değildir zira gerek

seçimlerde oy kullanabilmek gerek ise bu seçimlerde aday olabilmek için belirli bir olgunluğa ulaşılmış olması beklenmektedir.

Bu beklentinin altında yatan asıl sebep ise ülke hakkında alınacak önemli kararların verilmesinde rol oynayacak kişilerin gerek seçiminde gerek ise bizzat bu makamda olmasının yarattığı sorumluluk yer almaktadır. Burada belirli bir yaşanmışlık, belirli bir dünya görüşünün olması beklenmektedir ve bunlara sahip olabilmek için ise kişinin belirli bir yaşa ulaşmış olması gereklidir.

Belirlenen bu yaş sınırlaması ülkeden ülkeye değişkenlik arz etmektedir zira her ülkenin içerisinde bulunduğu gerek sosyal gerek kültürel özellikler farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar gözetilerek her ülke seçme ve seçilme yaşını kendi belirler. Kimi lkeler çift meclisli yapıya sahipken kimi ülkeler ise tek meclisli yapıya sahiptir, öyle ki bu çift meclisli yapıya sahip olan ülkeler de iki meclise de girme yaşının farklı olabileceği örneklere rastlanılmaktadır.

Türkiye’de geçmişten günümüze birden çok defa seçme ve seçilme yaşının değişikliğe uğradığı gözlenmektedir. Günümüzde ise hem seçme hem de seçilme yaşı 18 olarak belirlenmiştir. 18 yaş aynı zamanda medeni rüşte erişme yaşı olma özelliğini taşımaktadır. Kimileri bu yaşın asgari düzeyde tutulmasıyla demokrasinin tabanının genişleyeceğini düşünürken kimileri ise 18 yaşın erken bir yaş olduğu görüşündedir. Bu tartişmanın altında yatan asıl olgu ise gençlik kavramına yüklenen anlam ile ilişkilendirilebilir. Yapılan bu çalışmada temsili demokrasilerde bir kriter olan yaş olgusu Türkiye kapsamında incelenecektir. Bu alışma 3 ana bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde seçme ve seçilme hakkı başlığı adı altında yöneten yönetilen olgusunun felsefi açıdan ele alınmasıyla başlanılmıştır, burada bazı düşünürlerin görüşlerine yer verilmesiyle konunun düşünsel zemini hazırlanmaya çalışılmıştır. Daha sonrasında ise hak kavramı açıklanmış, seçme ve seçilme hakkı kavramının ana hatları dile getirilmiştir. Son olarak seçme ve seçilme hakkının tarihsel sürecine değinilmiştir.

İkinci bölümde seçme ve seçilme hakkına ilişkin anayasal ilkelerin neler olduğuna değinilmiş, ilerleyen kısım da Türkiye’de bu zamana dek uygulanan

anayasalar ve bu anayasalar ekseninde seçme ve seçilme hakkı ele alınmıştır ve ardından seçme ve seçilme hakkının şartları incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölüm olarak gençlik ve siyasal katılım arasındaki ilişki incelenmiş daha sonrasında Türkiye’de seçme ve seçilme hakkının yaş bakımından sınırlandırılması ve bu yaşın hangi dönemler de değiştiği konu edinilmiş bu dönemin Türk siyasal hayatı incelenerek bu yaşın değişmesindeki gerek siyasal gerek ise sosyal argümanlar ile konu desteklenemeye çalışılmıştır

1. FELSEFİ, KAVRAMSAL VE TARİHSEL BAKIŞ AÇISI İLE SEÇME VE SEÇİLME HAKKI

1.1. Yöneten Yönetilen Ayrımının Felsefi Açıdan Ele Alınması

İnsanoğlu var olduğu süre zarfı boyunca aralarında her daim bir yöneten yönetilen ilişkisi içerisinde olmuştur ve olmaya devam edecektir zira bu toplu yaşamının birer getirisidir. Halkın yönetimde söz sahibi olması, seçme ve seçilme hakkının tarih sahnesinde uzun, zaman zaman ise meşakkatli bir süreci vardır. Geçmişten günümüze birçok düşünür bu konu hakkında fikirlerini dile getirerek olaya farklı perspektiflerden bakılmasını sağlamıştır. Konuya ilişkin örnek verilecek ilk isim Platon'dur.

Platon'un Devlet adlı eserinde konuya ilişkin hususlar bir hayli yer edinmiştir, burada insanların tek başlarına gereksinimlerini karşılayamadıklarından ötürü toplumun meydana geldiğinden söz etmektedir (Platon, 2022, s. 54). Platon'a göre ideal toplum tüm gelişimini tamamlamış canlı birer organizmaya benzetilir (Boyacı, 2017, s. 27). Bu toplumda yönetme sanatını icra eden kişiler, yönettiklerinin çıkarlarını gözetmesi gerektiğini düşünür bu durumu şu şekilde ifade eder: *"Her yönetim, bir yönetim olarak ister devlet hayatında ister tek insanın hayatında, bir başkasının iyiliğini değil yönettiği, bakımı üzerine aldığı şeyin iyiliğini gözetir"* (Platon, 2022, s. 27).

Platon'a göre ideal yöneten yönetilen ilişkisinde her bir birey en iyi yaptığı sanatı icra etmelidir böylelikle işlerin aksamadığı birlik ve beraberliğin olduğu toplumsal bir düzen meydana gelmektedir (Platon, 2022, s. 56). Bu toplumsal düzende ise uzmanlaşma esastır. Herkes iyi olduğu sanatı icra ettiği takdirde devlete katkı sağlamış olur ve böyle bir toplumda Platon'a göre yönetici olacak taraf filozof kraldır zira toplumu yönetirken alınacak kararların aklın ve bilginin ön planda tutularak alınmasını sağlayan, birer bütün olarak toplumu ele alabilen, başka toplumlarla kurulacak ilişkinin iyi bir şekilde yönetebilecek olan, adaleti sağlayan ve tüm bu erdemleri bir arada barındıran kişi filozof kraldır (Boyacı, 2017, s. 34). Platon'a göre bu şekilde yönetilen bir toplumda yönetilenlerde buna uygun bir biçimde şekillenecek ve *"...her biri aynı şeye benim diyecek. Teker teker kazandıkları şeyi biri kendi evine, öbürü kendi evine götürmeyecek. Ayrı ayrı kadın*

ve çocuklarla ayrı ayrı sevinç ve üzüntüleri olmayacak. Çıkarları bir, amaçları bir, duyguları mümkün olduğu kadar bir olacak” (Platon, 2022, s. 170).

Platon’un yukarıda da ifade edilen söylemlerinden yola çıkılırsa, ideal yöneten yönetilen kavramının toplumu bir bütün olarak ele alınmasından başlayıp daha sonrasında ise kişilerin en iyi yaptığı işi ortaya koyarak ilerlendiği takdirde ideal düzene ulaşılabileceği kanısı çıkarılmaktadır.

Yöneten-yönetilen ayrımına ilişkin olarak bir başka düşünür ise Aristoteles’dir. Aristoteles denildiğinde ise çoğu kişinin zihinde yankılanan söz; *“insan doğası gereği politik bir hayvandır”* ifadesidir. Bu sözü aslında insanı diğer canlılardan ayırt edici özelliğini vurgulamak adına kullanmış olup, Politika adlı eserinde bu söze ilişkin şu açıklamaları getirir *“...insanın politik bir hayvan olabilmesi için diğer tüm hayvanlar arasında sadece ona konuşma yeteneği verilmiştir”* buradaki konuşma yetisinden kasıt bir papağanınkinden farklı olarak düşündüklerini karşı tarafa aktarabilme mahiyetinde olup *“...dil yararlı ve zararlıyı, doğru ve yanlış olanı ifade etmeye yarar. İnsan ve diğer hayvanlar arasındaki en büyük fark da insanların doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü ayırt edebilmeleridir. Bir kenti bir aileyi ya da topluluğu oluşturan şey bu tür konularda ortak bir görüşe sahip olmamızdır”* bu açıklama şunu gösterir ki doğruya ve iyiye ulaşmamızı sağlayan etmenlerden biri de toplu bir şekilde yaşanılmasından geçer, bir arada yaşayan insanoğlu farklılıkları barındırır böylelikle hayatta tek bir doğrunun olmadığını gözlemle imkânı elde etmiş olur (Aristoteles, 2022, s. 26-27).

Aristoteles’e göre bu politik hayvanların yani insanların bir arada yaşamasına neden olan eylemin temelinde güvenliğin temin edilmesi yatmaktadır. Ortaya çıkan bu toplu yaşamda yöneten yönetilen ayrışması meydana geldiğinde ise zekâsı sayesinde gerekli olan şeyleri ön görebilen kişiyi yöneten olarak konumlandırır (Aristoteles, 2022, s. 24). Zekanın yanı sıra Aristoteles’in yöneten konumunda olunabilmesi için erkek ve yetişkin olmak gerekir zira erkeklerin yönetmeye kadınlardan daha elverişli olduğu kanısındadır. Fakat sadece erkek olmak da yeterli değildir ayrıca belli bir olgunluğa ulaşmış erkeklerin yönetimde söz sahibi olabilmesi gerektiğini ifade eder. Aristo’nun bu görüşü uzunca yıllar geçerliliğini korumuş yönetim olgusunda kadınların söz sahibi olabilmesi çok sonradan gündeme gelmiştir (Aristoteles, 2022, s. 44). Her ne kadar spesifik bir yaş

belirtmemiş olsa da Politika yapıtında ele aldığı ikinci kısımda yasaları eleştirirken meclisteki kişilerin ölünceye dek üyeliğinin devam etmemesi taraftarıdır, ona göre kişilerin vücuduyla birlikte beyni de yaşlanmaktadır. Hal böyle olunca yaşlanmış bir beynin bir noktadan sonra doğru karar verme mekanizmasının güçleşeceğini dile getirir (Aristoteles, 2022, s. 77). Aristo'nun ifade ettiği görüşler doğrultusunda yönetecek olan kişinin ne çok genç ne de çok yaşlı olmaması gerektiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Yönetenler bu şekildeyken yönetilenler nasıl olmalıdır? Aristoteles'in yönetilen algısının temelini oluşturan düşünce, rızaya dayanır, korku baskı veya şiddet doğrultusunda değil, gönüllülük esastır. İyi bir yurttaş olabilmenin yolu hem yönetilme hem de yönetme bilgisine sahip olunmasından geçmektedir (Aristoteles, 2022, s. 95). Aristoteles'in yurttaş kavramı günümüz yurttaş kavramından bir hayli farklılık göstermektedir burada yurttaşlığın belirlenmesinde yönetim şekli etkili unsurdur ancak yurttaşlık aynı zamanda "polites" (şehirli) demektir. Buradaki şehirli kavramındaki asıl kasıt, sadece şehirde yaşamak değildir. Aynı zamanda devlet işlerinde doğrudan yer edinebilmektir ve yurttaş olmak beraberinde siyasete katılımı gerektirmektedir. Aristoteles'e göre insanların iyi bir yaşam sürdürebilmesinin yolu yurttaşlıktan geçmektedir, özgür bireylerin poliste edindiği erdemler doğrultusunda siyasal katılımlarıyla birlikte hem iyi bir yurttaş hem de iyi bir yönetici olunacağını dile getirir (Kalaycı, 2017, s. 52).

Aristo ve Platon'dan sonra yakın dönem düşünürlerinden John Locke ve John Stuart Mill'in düşüncelerine değinmekte fayda vardır. Her iki isim yöneten yönetilen algısını bir üst seviyeye taşıyarak modern zamanının seçme ve seçilme kavramına giden yolda önemli düşünceler ortaya koymuşlardır.

17.yy'da İngiltere'de yaşayan John Locke, doğa durumu kavramıyla yaşadığı dönem içerisinde bir hayli kendisinden bahsettirmiş, ilerleyen dönemlerde ise İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinin düşünsel yapısının temellerinin oluşmasına büyük bir katkı sağlamıştır (Kuyurtar, 2017, s. 240). Locke'un doğa durumu olarak adlandırdığı kavram; *"Doğa durumu onu yöneten ve herkesi bağlayan bir doğa yasasına sahiptir: Ve akıl, ki bu yasadır, ona danışan tüm insanlığa, herkesle eşit ve bağımsız olan bir kimsenin başkasının hayatına, sağlığına, özgürlüğüne ya da*

mülküne zarar vermemesi gerektiğini öğretir.” Locke’un bu tanımı insanlar arasında iyi niyetin hüküm sürdüğü, çift taraflı yardımlaşmanın olduğu barış içindeki yaşamı tasvir etmektedir. Burada mutlak bir otorite dahi olmadan insanların aklın egemenliğinde eşit ve özgür bir biçimde bir arada yaşayabileceği kanısındadır (Locke, 2013, s. 30).

Doğa durumu tanımıyla günümüzde negatif haklar olarak adlandırılan hakların korunmasıyla oluşan bir toplumsal düzenin varlığından söz ederken bu toplumsal düzendeki yöneticinin yaşadığı dönemin aksine meşruluğunu Tanrısal argümana dayandırmaz. Locke’un Hükümet Üstüne İkinci Tez’inde; *“Adem’in babalığının doğal hakkıyla veya Tanrının bahsettiği bir hediye olarak çocukları veya dünya üzerinde, iddia edildiği gibi, böyle bir yetkisi yoktu. Onun böyle bir yetkisi olsaydı bile, mirasçılarının buna hakkı yoktu”* şeklindeki yorumu açık ve anlaşılır bir biçimde yönetim hakkının ilahi bir güce dayandırılmaması gerektiği yönünde olduğunu bizlere gösterir (Locke, 2013, s. 27).

Burada sorulması gereken soru böylesi bir toplumda yönetici Tanrı tarafından tayin edilmemiş ve herkes birbiriyle eşit, kimsenin kimseden üstün olmadığı bir durumdayken herhangi bir yöneticinin olup olmayacağıdır. Locke bu soruya mülkiyet hakkı teorisi ve sivil toplum teorisiyle yakından ilişkilendirerek bir bağlantı kurmaktadır. Locke’nin mülkiyet hakkı teorisi bir hayli geniş olup yalnızca metaya sahip olabilmekle ilişkilendirilemez. Bunun yanı sıra bireyin kendi eylemlerini özgürlüğü doğrultusunda gerçekleştirebilmeyi de kapsar (Kuyurtar, 2017, s. 243). Metaya sahip olabilmeyi, onu bireysel mülkiyet haline getirebilmeyi emek kavramıyla açıklar, Locke’a göre Tanrı evreni yaratırken aynı zamanda tüm canlıların gereksinimlerini karşılayabilecek şekilde nimetlerle birlikte yaratmıştır bu nimetler ilk etapta doğada herkesin ortak malıyken daha sonrasında kişi emeğini ortaya koyarak ortaklık hakkını ortadan kaldırır. Şayet bir insan bir şeye bir kez emeğini katarsa başka bir insan artık o şey üzerinde hak talep edemez, böylelikle özel mülkiyet dediğimiz kavram ortaya çıkar (Locke, 2013, s. 46). Locke özel mülkiyet kavramını sadece açıklamakla yetinmeyip aynı zamanda onun sınırlarının belirlenmesi yönünde fikirler ortaya koymuştur, kişi kendi gereksinimlerini giderecek tutardaki doğal kaynağa emeğini katarak özel mülk haline getirir. İhtiyacından fazlası ise artık bir başkasıdır. Yani doğa durumunda

özel mülkiyetin üç etkene dayanır; kişinin metaya emeğini karıştırmaması daha sonrasında kendisi için gerekli olan kadarını alması son olarak başkaları için gerekli olan kadarını bırakmasıdır (Locke, 2013, s. 48).

Locke’a göre ilerleyen süreçte paranın bulunmasıyla birlikte insanoğlu yukarıda sözü edilen bireysel mülkiyet edinme kriterlerini bir yana bırakmış bu da sivil yönetimin gerekliliğini doğurmuştur (Kuyurtar, 2017, s. 245). Kişilerin doğaları gereğince eşit ve özgür olduğunu savunan Locke kişinin rızası olmadan başka bir kimsenin yönetimine tabi kılınamayacağından söz eder. Locke’a göre “... toplum adına hareket eden bunu yalnızca o toplumdaki bireylerin onayıyla yapabilir ve tek vücut olan bir yapının aynı şekilde hareket etmesi gerekir” (Locke, 2013, s. 91). Kişinin başka birinin yönetimine rıza göstermesinin temelinde ise konforlu bir yaşam sürdürebilmesi ve bireysel mülkiyetlerinin korunmasıyla ilişkilendirilmekte ve durumu üç maddede açıklamaktadır. İlk olarak, meydana gelebilecek anlaşmazlıkları göz önünde bulundurarak yasaya ihtiyaç duyulmasını dile getirir, doğa yasası her ne kadar anlaşılır bir biçimde olsa da insanoğlu şahsi çıkarları söz konusu olduğunda bu yasayı çiğneme eğilimindedir. İkinci olarak ise bu yasayı tarafsız bir şekilde uygulayacak yargıcın olması ihtiyacına değinmektedir. Üçüncü ve son olarak ise haksızlık karşısında verilecek cezayı keyfi bir biçimde uygulamayacak bir gücün gerekliliğinden söz etmektedir. Tüm bu bahsedilenler doğrultusunda, Locke’un yöneten yönetilen algısında her bir birey eşit ve özgür yaratılmış olup yönetimin meşruluğu ilahi bir güce değil kişilerin rızasına dayanır. Yöneticinin keyfi tutum sergilemediği yönetilenlerin haklarının gözetildiği can ve mallarının korunduğu bir ilişkinin olması taraftarıdır (Locke, 2013, s. 112).

Yöneten ve yönetilen olgusunun gelişim sürecinde ele alacağımız bir başka düşünür 19.yy’da yaşamış, yaşadığı dönemde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması ile ilgili fikri ortaya koyarak adından sıkça bahsedilmesini sağlamış olan John Stuart Mill’dir (Silier, 2017, s. 389). Mill, “Demokratik Yönetim Üzerine Düşünceler” adlı eserinde iyi bir yönetimin varlığının ilk koşulunun yönetilen toplum içerisindeki bireylerin sahip olduğu niteliklerle yakından ilişkili olduğunu dile getirir (Mill, 2017, s. 79). Mill’e göre yönetim; kişilerin sergilediği eylemlerden meydana gelir, yönetenler veyahut yönetenleri tayin edenler veya yönetenlerin

sorumluluğunda olan kişiler, kanaatleri bir bütün olarak etki etmesi bunun yanı sıra kontrol etmesi beklenir. Buradaki kişiler ön yargılı ve cahil bir kitleyse yönetim olgusu hatalı bir biçimde işleyecektir. Bu yüzden iyi bir yönetimde öne çıkan şey yönetilen kişilerin erdemli ve zeki olmasıdır ayrıca yönetenlerin de yönettiği kişilerin zekâ ve erdemini geliştirmesine katkı sağlamalıdır ki iyi bir yönetim meydana gelebilsin (Mill, 2017, s. 80).

Mill'in yöneten yönetilen düşüncesinde yönetilen bireyler hür ve özgürdür. Bu özgürlükleri ancak ve ancak başka kişilerin başlarına gelebilecek zararı önleyebilmek adına kısıtlanabilir. Keyfi bir şekilde uygulanan baskı tutumu burada meşru değildir (Silier, 2017, s. 391).

Mill'in yöneten yönetilen olgusunda yönetici olacak kişi seçimle belirlenir. Bu seçimlerde oy kullanacak kişilerin nitelikleri de bir hayli önemlidir. Onun düşüncesinde bazı meslek gurubundaki kişiler daha üstün olup bu kişilerin tek bir oy kullanma hakkı yerine iki oy hakkına sahip olması yönündedir zira bu kişileri yaptıkları işlerden dolayı daha zeki bulur. Mill'e göre bir bankacı bir esnafa göre daha karmaşık işlerle alakadar olduğu için karar verme mekanizmasının daha fazla geliştiğini ifade eder ve yönetimde daha fazla söz hakkının olması taraftarıdır (Silier, 2017, s. 396). Mill'in bu bakış açısı ilerleyen süreç içerisinde oy kullanma hakkının sınırlarının çizilmesinde etkili olmuştur (Şaylan, 1998, s. 44).

Yukarıda farklı zaman dilimlerinde yaşamış birden çok düşünürün yöneten ve yönetilen ayrımı ele alınmıştır. Ele alınan bu düşünceler zamanla evrilip ve gelişip içerisinde bulunduğu toplumsal yapının süzgecinden geçerek günümüz modern dünyasının seçme ve seçilme hakkına giden sürecin oluşmasının zeminini hazırlamıştır.

1.2. Seçme ve Seçilme Hakkının Kavramsal Boyutu

Hak kavramı geniş kapsamlı bir kavram olup önüne aldığı ekler sayesinde birden çok çeşidi barındırmaktadır. Bu çeşitlerden birisi de seçme ve seçilme hakkıdır.

1.2.1. Hak Kavramı

Hak kavramı birçok hukukçu tarafından ele alınmış ve birden fazla tanımı yapılmış bir sözcük olarak karşımıza çıkmaktadır. Gürpınar hak kavramını şu şekilde tanımlar; “... *hukuk düzeni tarafından tanınan ve sahibine bunların korunmasını isteme yetkisi veren çıkarlardır*” (Gürpınar, 2005, s. 81).

Köken yapısı bakımından Arapça kökenli bir kavram olup, yegâne temel hukuk kavramlarından biri olma niteliği taşımaktadır. Öyle ki burada yeganeden kasıt, doğmuş olduğu dilde hak kavramının çoğul anlamı hukuk kavramına eş değer olmasıdır. Arapçadaki bu sözcük “*tahtaya, kayaya veya metale kazıma anlamına gelen İbranice “hak” kelimesinden geldiği anlaşılmaktadır.*” Fransızca, İtalyanca, Latince ve Almaca gibi dillerde hukuk ve hak sözcükleri herhangi bir fark barındırmadığından aynı sözcük kullanılmaktadır (Gözler, 2021, s. 435-436).

Hak kavramı insanlıktan ayrı düşünilemeyen bir kavramdır zira bu kavram olmadığı müddetçe tam anlamıyla insanca yaşama dediğimiz olguyu gerçekleştirmek mümkün değildir. Bireylerin doğuştan gelen birtakım hakları olmakla birlikte bu haklar hukuk düzeni çerçevesinde korunmadığı takdirde pratikte uygulanması sekteye uğrayabilir (Gürpınar, 2005, s. 82).

1.2.2. Hak Kavramıyla İlgili Teoriler

İçerisinde farklı tanımları barındıran ve fikir ayrılıklarına neden olan hak kavramına ilişkin birden fazla teori bulunmaktadır. Bu teorilerin birkaçı ele alınacaktır.

İlk olarak irade teorisi adı altında hak kavramının ne şekilde ele alındığına bakılacaktır. 19.yy’da yaşam sürmüş Alman yazarlardan biri olan Savigny tarafından ileri sürülmüş bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır (Bozkurt, 2000, s. 265). İrade teorisince hak kavramı, hukuk çatısı altında kişilere imkân sağlayan irade gücüdür. Kişi bu güç sayesinde kendi iradesini bir başkasına hukuk çatısı altında kabul ettirebilmekte, karşı tarafı kendi iradesi doğrultusunda hareket etmeye zorlayabilmektedir. Teorinin eleştirilen kısmı hak kavramını yüzeysel şekilde ele almasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra yaşça küçük olanların, akli dengesi yerinde olmayanların ve mukayese etme yetisine sahip olmayanların iradesini ifade edemeyeceğinden hak sahibi olamayacağı yönünde bir sonuca çıkmaktadır. Oysa

ki saydığımız bu kişilerin de belli başlı birtakım haklara sahiptirler hatta ve hatta anne rahminde olan ceninin bile belli başlı hakları mevcuttur (Anayurt, 2007, s. 255-256).

İkinci olarak menfaat teorisi perspektifinde hakkın ne demek olduğu değerlendirilmektedir. Bu görüş Alman bir hukukçu olan Jhering tarafından irade teorisine karşılık niteliğinde ortaya konulmuştur. Hakkı, hukuk çatısı altında himaye edilen çıkar ve menfaatler bütünüdür şeklinde yorumlar. Burada irade faktörü yerine menfaat faktörü kullanılmıştır. Teorinin en çok eleştiriye maruz kalmasının nedeni ise irade faktörünün göz ardı edilmesine yönelik olmuştur. Bunun yanı sıra hukuk çatısı altından himaye edinen her çıkar ve menfaati hak niteliğinde adlandırmamız mümkün bulunmamaktadır. Böyle bir durumda kişinin iradesi bulunmadığı herhangi bir çıkar ve menfaati hak olarak adlandırmak mümkün değildir (Bozkurt, 2000, s. 265).

Üçüncü olarak, karma teori irade ve menfaat teorisinin hak kavramına yaklaşımlarının eksik olduğu ve bu eksiklikleri doldurabilme adına ileri sürülen bir teori olarak ortaya konulmuştur. Bu teoride hak kavramı, hukukun koruma altına aldığı, bireylerin iradesi doğrultusunda hukuk mekanizmasını eyleme geçirebildiği menfaatler bütünü şeklinde görmektedir. Burada manevi olan irade, maddi olan ise menfaattir. Bu teoride hakkın varlığından bahsedilebilmesi için yalnızca hukuk çatısıncı himaye altında olan bir menfaat şeklinde görülmemektedir. Karma teoride hakkın varlığından söz edilebilmesi, bireyin menfaatine erişebilmesi için hukuk mekanizmasını eyleme geçirebilme yetisi gerekmektedir. Karma teori de eleştirilen kısım ise kişinin hukuk çatısı altında himaye edilen çıkarlarını kullanıp kullanmayacağını tercih etmesini irade faktörüne bağlamış olmasıdır. Oysa ki temel hak ve özgürlükler adı altındaki haklar bireyin iradesiyle dahi vazgeçilemeyecek olan haklardır (Derdiman, 2014, s. 148-149).

1.2.3. Hakların Çeşitleri

Kişinin birden çok hakkı olduğundan dolayı bu haklar birtakım sınıflandırılmalara tabi tutulur. Bu haklar en geniş şekilde iki başlık altında incelenebilir. Bu başlıklardan ilki kamu hakları, ikincisi ise özel haklardır. Kamu ve özel hakları da kendi içerisinde sınıflandırılır bu çalışmanın niteliği gereğince bu bölümde daha çok kamu hakları üzerinde durulacaktır. Bu sınıflandırmaya

geçmeden belirtilmesi gereken bir husus, özel haklar ile kamu hakları arasında bazı durumlarda mutlak çizgiler bulunmamaktadır (Gözler, 2015, s. 155).

Kamu hakları ve özel haklar ayrımı yapılırken bunlardan faydalanabilme bakımından birer ayırım meydana gelmektedir. Özel haklar olarak adlandırdığımız haklarda yapı itibarıyla tüm bireyler yararlanabilir, burada istisnai durumlar dışında eşitlik ilkesi söz konusudur. Bunun yanı sıra özel haklarda vatandaş ve yabancı sınıflandırması daha az görülür. Kamu haklarından ise çoğu zaman o ülkenin vatandaşları faydalanabilir, burada tam anlamıyla eşitlik ilkesinden bahsedilemez (Anayurt, 2007, s. 272).

1.2.3.1. Kamu Hakları

En genel tanımıyla kamu hakkı; kişilerin devlet mekanizması karşısında, kamu hukukundan doğan belli başlı birtakım hakların bütününe kamu hakkı denir. Kişi ile devlet arasında ilişkinin niteliğine göre bu haklar üç gruba ayrılır. Bunlar; negatif statü hakları, pozitif statü hakları son olarak ise aktif statü haklarıdır (Gürpınar, 2005, s. 86).

Negatif statü hakları, bireyin devlet kurumu tarafından dokunulamayacak ve de aşılamayacak özel bir alanın sınırlarını belirleyen hak ve özgürlüklerdir. Bunlara örnek verecek olursak; şahıs güvenliği, mülkiyet hakkı, düşünce özgürlüğü, konut dokunulmazlığı gibi haklar negatif statü hakları içerisinde yer alır. Bu haklar aynı zamanda bireyi devlete ve içerisinde bulunduğu topluma karşı korumayı hedefleyen haklar olduğu için bu haklara hürriyet hakları, koruyucu haklar veya kişisel haklar da denilebilir (Gözler, 2021, s. 447).

Pozitif statü hakları, bireylerin içerisinde bulunduğu toplumsal hayatta insancıl bir vaziyette yaşam sürebilmesi için devlet kurumunun yükümlülüğü ile hayata geçirilen haklardır. Bireylerin sağlıklı bir koşulda yaşamlarına devam ettirebilmesi, ücret politikalarında adalet sağlanması ve sosyal güvenliğin hüküm sürmesi pozitif statülü haklar niteliğindedir. Pozitif statülü hakları barındırdığı niteliklerden dolayı sosyal ve iktisadi haklar olarak da adlandırılabilir (Derdiman, 2014, s. 154).

Aktif statü hakları, kişilerin devlet yönetiminde söz sahibi olup katılmalarını sağlayan haklardır bu nedenden ötürü siyasi haklar veyahut da katılma hakları

olarak da adlandırılabilir. Bu haklar anayasanın “*siyasi haklar ve ödevler*” başlığı altında düzenlenmiş olup yararlanılabilmesi için ise vatandaşlık koşulunun yerine getirilmesi gerekmektedir. Siyasal faaliyette bulunma hakkı, siyasal partiye üye olma hakkı, seçme ve seçilme hakkı, kamu kurum ve kuruluşlarında görev alma hakkı, vatandaşlık hakkı, siyasal parti kurma hakkı gibi haklar aktif statülü haklar içerisinde yer almaktadır (Anayurt, 2007, s. 275).

1.2.3.2. Özel Haklar

En genel tanımıyla özel haklar; bireylerin aralarında gerçekleşen ilişkilerden ortaya çıkan ve özel hukukun alanına giren haklardır. Özel hakların ayırt edici özelliği ise kural bakımından herkese eşit bir şekilde tanınmış olmasıdır (Gürpınar, 2005, s. 91).

Özel hakları sınıflandırırken konuları, nitelikleri ve hukuki etkileri gibi etmenleri göz önünde bulundurarak bir sınıflandırma gerçekleştirilmektedir. Niteliklerine göre, konularına göre, kullanımlarına göre ve amaçlarına göre olmak üzere dört ana başlıkta incelenen bu haklar aynı zamanda kendi içlerinde de alt başlıklara ayrılmaktadır (Gözler, 2021, s 448-449).

1.2.4. Bir Aktif Statü Niteliğinde Olan Seçme ve Seçilme Hakkı

George Jellinek’in 1893 yılında ilk baskısını gerçekleştirdiği “*System der subjektiven Öffentlichen rechte*” adlı eserinde kamu haklarını “*negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları*” olmak üzere üç guruba ayırmıştır (Gözler, 2015, s. 155). Jellinek’in bu üçlemesinde seçme ve seçilme hakkının aktif statü hakları kapsamında olduğunu ifade edilebilir. Bunun yanı sıra seçme ve seçilme hakkı aynı zamanda kişinin temel hak ve özgürlükleri arasında yerini almaktadır (Gürpınar, 2005, s. 86). Seçimin yegâne bileşenlerinden biri olan seçme ve seçilme hakları, demokratik bir yapının vazgeçilmez unsurları olma özelliğini taşımaktadır.

Demokrasi günümüzde en yaygın tanımı Lincoln Formülü olarak bilinen Abraham Lincoln’un 1863 yılında gerçekleştirdiği Gettysburg Söylevinde yer vermiş olduğu “*Halkın, halk eliyle, halk için hükümeti*” şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Sartori, 2014, s. 55).

Demokrasi kavramı günümüzde sıkça eleştirilerin odağında olmakta ve uygulama biçimi ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının süzgecinden geçerek farklı farklı tanımların doğmasına neden olan bir kavramdır (Çukurçayır, 2002, s. 18). Bu, demokrasi kavramının bir yanının normatif ve evrensel değerler bütünü olarak ele alınmasından diğer yanının ise tarihsel süreç içerisinde oluşmasından kaynaklıdır (Şaylan, 1998, s. 7).

Her ne kadar içerisinde farklı tanımlar barındırsa da bu tanımlarda ortak paydada buluşulan nokta egemenliğin meşruluğunun halka dayandırılması, eşitlik ve özgürlük gibi kavramlarının üzerinde durulması aynı zamanda halkın yöneticilerini seçim yoluyla belirlemesi demokratik rejimlerin olmazsa olmazıdır (Çukurçayır, 2002, s. 18).

İçerisinde bulunduğumuz dünyada artan nüfus ile birlikte doğrudan demokrasi modeli neredeyse olanaksızdır. Hal böyle olunca bugün demokrasi dendiğinde akla gelen model temsili demokrasidir. Temsili demokrasinin vazgeçilmez unsuru ise seçimlerdir. Bu seçimler sayesinde yurttaşlar siyasal kararları alacak olan temsilcileri verdikleri oylar vasıtasıyla belirlemiş olacaktır (Tunç, 2008, s. 1117).

Seçim olgusu içerisinde aynı zamanda seçme ve seçilme eylemini barındıran bir olgudur. Seçme eylemi, yönetim bilimi literatüründe, bir işe veyahut da bir yere birden fazla aday içerisinden, kişinin iradesi doğrultusunda adaylardan birini tercih etmesidir. Seçilme eylemi ise yapısı itibarıyla edilgenlik özelliğini taşımaktadır, bir yer veyahut da bir iş için uygun görülen, seçen kişiler tarafından kabul almış kişilerin görevlendirilme işidir (Sezen, 2000, s. 51; Çüçen, 2011, s. 84).

Temsil mekanizmasının oluşmasını sağlayan ve bu mekanizmanın yetki kullanımındaki meşruiyetini oluşturan seçimlerde, seçmenler uygun gördüğü temsilcilere oy vererek, temsilcilerin belirlenmesini sağladığı gibi aynı zamanda belirlenen temsilcileri de denetim mekanizması altına alma olanağı sunar. Zira seçilen temsilciler tekrardan seçilme arzusu içerisinde oldukları için iktidardaki süre zarfı içerisindeki tutumlarını, halkın takdirini almaya yönelik hareket etmesine neden olacaktır. Tekrardan bir seçim zamanı geldiğinde ise seçmenler, sergilenen bu tutumlar doğrultusunda bir değerlendirme içerisinde bulunacak ve oyları

vasıtasıyla ya tekrardan temsilcilere verdikleri yetki kullanımını devam ettirmek veya bu yetkiyi geri almak suretiyle kararlarını açıklamış olacaklardır. Seçimin temsilciler nezdinde tam olarak denetim manasını taşıması, seçmenlerin iktidarda bulunan kişilerin tutum ve davranışlarını beğenmediği takdirde oyları vasıtasıyla iktidardan düşürüp, onun konumuna bir başkasını geçirebilme imkanına sahip olmalarına aynı zaman da oylarını hiçbir baskı altında kalmadan kullanabilmelerine bağlıdır. Seçmenlerin, iktidarda bulunan kişi veya grupları gerçek anlamıyla değiştirebilme yetisine sahip olmaları için ise içerisinde bulunduğu toplumda iktidara geçmek isteyen en az iki aday veya grubun varlığı söz konusu olduğunda mümkündür. Kişinin seçme hakkını özgür bir biçimde kullanabilmesi ise, böyle bir rekabet ortamında, oyunu kullanırken birilerinin etkisinde olmadan aynı zamanda verdiği kararı herhangi bir şekilde çekinmeden açıklayabilmesi demektir. Ancak bu şartlar sağlandığı takdirde seçim eylemi şekilsel bir eylem olarak değil, halkın içerisinde bulunduğu etkin bir denetim anlamına kavuşur. Lakin bu uygun koşulların var olabilmesi de içerisinde bulunan toplumda hak ve hürriyetlere değer verilmesi, özellikle de siyasi hakların devlet mekanizması çatısında korunması ve bireylerin eşit bir biçimde yararlanabilmesinin sağlanmasıyla oluşur. Böyle bir toplumda kişinin seçme ve seçilme hakkı temel hak ve özgürlükler niteliğini taşır ve bu hak güvence altına alınır. Durum bu şekilde olunca iktidara geçmek isteyen kişi veya gruplar adaylıklarını ortaya koyarak seçmenin karşısına çıkıp fikirlerini serbestçe beyan edip seçmene kendilerini tanıtmaya imkânı elde etmiş olur. Böylelikle seçmen kitleye geniş ve aynı zamanda hür bir seçme imkânı sunularak, seçmenlerin karar verme durumunda baskı, korku ve şiddet eğilimi olmadan kararlarını gönül rahatlığıyla açıklayabilmeleri sağlanacaktır (Araslı, 1972, s. 32-34).

1.3. Seçme ve Seçilme Hakkının Tarihsel Boyutu

Seçme ve seçilme hakkı günümüz şeklini alıncaya dek birçok kez değişiklik geçirmiş, arka planında tarihsel bir süreci barındıran bir haktır. Kökeni Antik Yunana dayanan bu hak aynı zamanda içerisinde birden çok kavramı da barındırmaktadır.

1.3.1. Antik Yunan’da Seçme ve Seçilme Hakkının Doğuşu

Tarih arenasında gidebildiği kadar geriye gidildiği takdirde seçme ve seçilme hakkının ortaya çıkışı Antik Yunan’a dayandırılabilir, zira demokrasi kavramı seçme ve seçilme hakkını beraberinde getirmiştir. Lakin Antik Yunandaki seçme ve seçilme hakkıyla günümüzdeki seçme ve seçilme hakkı oldukça farklılık göstermektedir. Burada seçme ve seçilme hakkına sahip olabilmenin ilk koşulu hür ve yurttaş olmaktan geçer. O döneme ait kayıtlar incelendiğinde ise yurttaş diye nitelendirilen kişi sayısı toplam nüfusun neredeyse onda birine tekabül etmektedir (Uygun, 2020, s. 51).

Antik Yunanda yurttaşlık kavramı ise içerisinde belli başlı ayrımcılığı barındırmakta, yurttaşlığı erkeklere atfetmektedir. Kadınlar, köleler, çocuklar ve yerleşmiş yabancılar bu kategorinin içerisinde yer almamaktadır (Mayo, 1964, s. 36). Yurttaş olan kişiler ise belli bir yaşa geldiğinde seçme ve seçilme hakkını kullanabilmektedir, zira siyasal hayat içerisinde bulunabilmek için hayat tecrübesi kazanılması bunun yanı sıra olgunlaşmış bir birey haline gelinmesi beklenmekte ve yaşı, deneyim ve bilgeliğin birer ayırt edici özelliği olarak görmektedirler. Burada seçmek için belirtilen ayırt edici yaş, 20 yaşa tekabül etmektedir (Uygun, 2020, s. 46).

20 yaşını doldurmuş her yurttaş ise Ekklesia adı verilen Halk Meclisinin birer üyesi olarak kabul edilmekte ayrıca yılda 40 kez toplanan bu mecliste ülkeye ilişkin kararların verilmesinde yurttaşlar bire bir rol almaktadır (Uygun, 2020, s. 22). Antik Yunan’da idari yapılanmada yönetici konumuna gelebilmek bir diğer değişle seçilebilmek için ise 30 yaşını doldurmak gereklidir. Seçimlerin yanı sıra kura usulüyle de yöneticileri belirledikleri görülmektedir (Uygun, 2020, s. 30). Anlaşılacağı üzere seçme ve seçilme hakkının ilk çıktığı Antik Yunan’da, 20 yaşını doldurmuş hür erkeğin seçme hakkına sahipken, 30 yaşını doldurduğu takdirde seçilebilme hakkına da sahip olabileceğini görülmektedir.

1.3.2. Batı Avrupa’da Seçme ve Seçilme Hakkının İlk Adımları

Modern dünyanın seçme ve seçilme algısına giden yol, 13.yy’da Batı Avrupa’da ortaya çıkan temsil kavramıyla birlikte gelişmiştir. İngiltere’de Magna Carta’nın imzalanması ile birlikte kralın mutlak yetkisi sınırlandırılmıştır (Çam,

1982, s. 16). Daha sonrasında ise Kral 3. Henry dönemine gelindiğinde, önde gelen din adamları ve senyörlerden oluşan Magnum Concilium adı verilen meclis ile temsili uygulamanın filizleri atılmıştır. 1295 yılına gelindiğinde I. Edward ile birlikte atılan filizler yeşermeye başlamış hemen hemen tüm, İngiliz halkı parlamentoda temsil edilmiştir (Araslı, 1972, s. 15).

Başka bir Batı Avrupa ülkesi olan Fransa'da ise 1302 yılında temsili uygulamalar hayata geçirilmiştir. Burada Curia Regis adı verilen meclisin ortaya çıkmasıyla birlikte, kralın bizatihi krallığa bağlı olmayan topraklar üzerinde, din adamlarının ve senyörlerin rızasını alarak yasama yetkisini kullandığı görülür. İlerleyen dönemde meclis Etats Généraux adını almış olup, bir süre sonra senyörler de aralarında belirlemiş oldukları kişiler vasıtasıyla kendilerini temsil ettirmeye başlamışlardır. Böylelikle bütün ülke seçim bölgelerine ayrılmış, ayrılan bu seçim bölgelerinde seçilen temsilciler daha sonrasında kralın çağrısı üzerine yapılan toplantılarda temsilci sıfatıyla yer almışlardır (Araslı, 1972, s. 16).

Bu dönemde İngiltere ve Fransa'da temsilin uygulanma şekli farklı olsa da niteliği açısından ele alındığında her iki ülkede de emredici vekâlet diye adlandırdığımız temsil niteliğinde olduğunu ifade etmek gerekir. Emredici vekâlet diye adlandırılan temsil modelinde, temsilcilerin sergilediği tutumlar ve yaptığı işler sonrasında seçmenlerine hesap vermekle yükümlü olup bunun yanı sıra seçmenlerin direktiflerini yerini getirmeyen temsilcilerin cezai ve hukuki yaptırımlarla karşılaştığı bir modeldir. Ayrıca burada seçmenler istedikleri takdirde göreve getirdikleri temsilciyi görevden azledebilmektedirler (Türe, 2005, s. 77).

Emredici vekâlet yapı itibarıyla gündemi daha öncesinden belli olan aynı zamanda kısa vadeli toplanan danışma niteliği taşıyan meclisler için uygundur. Fakat bir fiil toplantı içerisinde olan, yönetime ilişkin kararları bizzat tartışarak ulaşan meclisler için uygun olduğu söylenemez. Hal böyle olunca her iki ülke açısından da meşakkatli bir süre zarfı sonunda emredici vekâlet uygulaması son bulmuştur zira bu uygulama yapı itibarıyla sağlıklı olarak uzun vadeli uygulanmaya pek elverişli değildir (Ören & Varlık, 2001, s. 14).

İngiltere’de emredici vekâlet uygulamasının son bulması yaşanan birtakım olaylar neticesinde olmuştur. I. Charles döneminde 1625-1649 zaman diliminde meydana gelen siyasal mücadelenin tabiri caizse bir iç savaş haline dönüşmesinin rolü yadsınamaz. Zira bu süreçte kralın parlamentodan bağımsız bir biçimde karar alarak Fransa ve İspanya’ya savaş açması sonucu parlamentonun tepki olarak dünya tarihinde ses getirecek bir belge yayınlamasıyla sonuçlandı. 1628’de Haklar Bildirisi (Petition of Rights) olarak yayınlanan bu belgede kralın yetkilerinin sınırlandırılması ayrıca hiç kimsenin yargılanmadan cezalandırılmayacağı ve kralın halka karşı orduyu kullanamayacağı yer almaktaydı. Bu bildiri sonucu İngiltere’de parlamento dağıtıldı ve 11 yıl boyunca toplanmadı (Sander, 2015, s. 109).

Bu olaylar sonucunda İngiltere’de bir devrimin meydana gelmesiyle birlikte Avam Kamarası 1649’da kralı yargılayarak idam cezasına çarptırdı. 1649’dan 1658’e kadar geçen süre zarfında İngiltere Oliver Cromwell yönetiminde bir cumhuriyet olarak hüküm sürdü. Cromwell’in ölümü sonrasında ise monarşi tekrardan kaldığı yerden devam ederek idam edilen kralın oğlu başa geçti. Fakat 1685 yılında II. James ve parlamento arasında yaşanan gerginlik neticesinde parlamento bir kez daha ağırlığını koyarak 1689 yılında Haklar Yasası’nı (Bill of Rights) yayımladı. Buna göre, kral tarafından hiçbir yasa yürürlükten kaldırılmayacak aynı zamanda parlamentonun onayı olmadan asker ve vergi toplanmayacaktı. Sözü edilen tüm bu yaşanan olaylar sonucunda İngiltere’de emredici vekâlet anlayışı kademeli bir biçimde terk edilmiş yeni temsil anlayışı meydana gelmiştir (Sander, 2015, s. 110-111).

Bu konuda Fransa’ya baktığımızda ise devrime giden süreçte yaşanan olaylar emredici vekâletin kaldırılmasında büyük bir etmen olmuştur. Artan vergi yükümlülüğü dayanılmaz hale geldiğinde, yıllardan beri bir araya gelmeyen parlamento bir araya gelmiştir. 3 kamaradan oluşan içerisinde din adamlarını, soyluları ve halkı temsil eden bu parlamento arasında yaşanan fikir ayrılıkları ve Paris’te yaşanan iç karışıklıklar devrimi tetikleyen etmenler arasında yerini almıştır (Sander, 2015, s. 162- 163).

Fransa’da takvim 23 Haziran 1789’u gösterdiğinde Kral 16. Louis’in yayımlandığı bildiri ile birlikte emredici vekalet yürürlükten kaldırılmıştır (Teziç, 2006, s. 100). Louis’i, emredici vekâleti yürürlükten kaldırmasına iten asıl etmen

hazırlanacak olan yeni anayasa tasarısında, temsilcileri kendi safına çekebilme ümididir. Bildiri sonrası, seçmen ve seçilen arasındaki ilişkinin niteliği uzunca bir süre tartışmalara yol açmıştır. Tartışmalara son noktanın konulması ise 1791 Anayasasında yeni temsilin kaidelerinin açıkça belirtilmesi ile çözümlenmiştir. Yeni temsil anlayışının can alıcı noktası ise millet egemenliği görüşüdür. Burada millet egemenliği mutlak olup devredilemez ve bölünemez bir nitelik taşır hal böyle olunca bu egemenliğin nasıl kullanılacağı sorusu akıllara gelir. Zira millet soyut bir kavram olup, bu egemenliği fiili olarak kullanması olanaklı değildir. Bu görüşün savunucuları ise cevap olarak, milleti temsil eden temsilciler vasıtasıyla olacağını dile getirir. Böylelikle Fransa’da yeni bir temsil anlayışı oluşmaya başlamıştır (Araslı, 1972, s. 19-20).

İngiltere’de ve Fransa’da meydana gelen bu yeni temsil anlayışı meyvelerini vermiş olup özellikle Sanayi Devrimi sonrası halkın siyasete olan eğilimi artmış, git gide siyasi hayatta olup bitenler hakkında bilgilenmeye başlamışlardır. Bunun doğrultusunda bilinçlenmeye başlayan halk ilerleyen dönemde baskı grupları oluşturmaya daha sonrasında ise siyasi parti çatısı altında örgütlenerek seslerini yüksek bir biçimde duyurmaya çalışmışlardır. Seslerini duyurmaya başlayan halk artık parlamentonun uygulamalarını denetim altına almış olup, hukuki olmasa da temsilcilerin seçmenlere karşı siyasi hayatta sorumlu duruma gelmelerini sağlamışlardır. Siyasi partilerin ortaya çıkışı ve gelişen oy hakkıyla beraber seçme ve seçilme kavramları çok daha ileri bir boyuta taşınmıştır (Araslı, 1972, s. 22).

1.3.3. Kısıtlı Oy Hakkından Genel Oy Hakkına

Bugün siyasal katılım araçlarından biri olan seçimlerde oy kullanmak, geçmiş dönemlerde vatandaşlara tanınan bir hak olarak değil ayrıcalık gerektiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman içerisinde yurttaşlık kavramının özüne inilip, demokrasi kavramının yaygınlık kazanmasıyla birlikte ayrıcalık ortadan kalkmıştır.

1.3.3.1 Kısıtlı Oy Hakkı

Geriye dönüp bakıldığında seçme ve seçilme hakkı birçok tarihsel olayın yaşanması sonucunda zorlu bir süre zarfı geçirilerek elde edilmiş bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir önceki kısımda temsil kavramının ortaya çıkışı ele

alınmıştır. Temsil sisteminde halkın, temsilcileri oy kullanarak belirlemesi kısıtlı oy hakkı ile başlamıştır. İlerleyen safhalarda siyasi rejimler git gide demokratik bir hal almaya başladıkça kısıtlı olan bu oy hakkı, kısıtlamaları azalarak genel oy hakkına evrilmiştir. Temsil sisteminin başladığı ve daha sonrasında gelişme gösterdiği safhalarda oy hakkı, servete, yeteneğe (kariyere), cinsiyete ve ırka bağlı ayrımcılığı ile birtakım kısıtlamalar çerçevesinde kullanılmıştır (Tan, Çiçek & Koçar, 2015, s 356-357).

Servete, yeteneğe, cinsiyete, ırka bağlı bu tür kısıtlamaların getirilmesindeki temel neden ise bazı kişilerin siyasi karar alma sürecinde toplumdaki diğer kişilerden daha akıllıca karar verebildiği, siyasete katılmanın herkes tarafından yerine getirilebilecek bir olgu olarak görülmediği, oy verecek kişilerin birtakım ayrıcalıklara sahip olması gerektiği düşüncesiyle hareket edilmiş bu yüzden kısıtlı oy hakkı uygulaması uygulanmıştır (Mayo, 1964, s. 92).

Genel oy hakkının uygulandığı ülkelerde de birtakım yöntemler ile oy hakkı sınırlandırılabilir. Bu yöntemler; aynı seçmenin birden fazla oy kullanmasına müsaade edilmesi, seçimin gerçekleşeceği bölgelerin parçalanması, resmi mercilerin baskıları, seçim sonuçlarına hile karıştırılması, muhalefetin bir araya gelerek toplantı yapmasını engellemesi, basına müdahale edilmesi, medyanın tek yanlı propaganda yapması, çeşitli toplumsal ve ekonomik baskılar bu yöntemlere örnek teşkil eder (Sezen, 2000, s. 72).

1.3.3.1.1. Servete Bağlı Kısıtlama

Servete bağlı kısıtlamanın uygulandığı yerlerde seçmen statüsünde olabilmek için belli bir mal varlığının olması gereklidir (Dinçkol, 2013, s. 107). Servete bağlı oy hakkı daha çok Batı Avrupa’da yönetim olgusuna dahil olan varlıklı olarak adlandıracağımız kesimin 19. yüzyılın sonlarına dek yönetime katılma ve seçme hakkının, kendilerine özel bir ayrıcalık olması gerektiği savına dayanmaktadır. O dönemin yönetimi ise bu savı destekleyici nitelikte kanunlar öne sürdüğü bariz bir şekilde ortadadır. Fransa’da 1791 Anayasasında bu durum açıkça belirtilmiş, yurttaşları aktif ve pasif olmak üzere ikiye ayırmıştır. Aktif statüde yer almak için devlete en az üç iş günü vergi verebiliyor olmak gereklidir. Bu durum İngiltere için de geçerlidir, VIII. Henry zamanında çıkarılan kanun doğrultusunda

oy kullanabilmek için 40 Şiling gelire sahip toprak sahibi olmak gerektiriyordu (Teziç, 2006, s. 241).

O dönemde birtakım gerekçeler öne sürülerek seçme yetkisine sahip olabilmeyi vergi veyahut da servete dayandırılarak ekonomik sınırlamalar getirilmesinin haklılığı savunulmuştur. Mülkiyete ve servete dayalı bu sınırlandırmayı haklı çıkarmak için ise, servet sahibi olmanın bireylerdeki erdemin bir göstergesi olarak öne sürülmüştür. Zira servet sahibi olabilmeyi başarının birer sembolü olarak atfetmişleridir. Servet ve mülkiyet edinebilme yetkinliğine sahip olan kişilerin, aynı zamanda devlet yönetiminde de başarı sahibi olacakları, bunun yanı sıra çıkarları bu doğrultuda olacağından, mal varlıklarını ve servetini koruma güdüsü ile yönetim sürecinde barış ve düzeni sağlıklı bir şekilde sağlayacakları ileri sürülmüştür. Bunun yanı sıra servet sahibi olan kişilerin gündelik geçim sıkıntıları olmadığı için vakitlerinin çoğunu rahatlıkla devlet yönetimindeki işlere ayırabilecekleri kanısındadırlar (Karamustafaoğlu, 1970, s. 9).

Siyasal katılım için vergi vermeyi gerekli bulan kişilerin savunusu; vergi vermenin kamu işlerine ilişkin beslenen ilginin birer ölçütü olarak görmeleri, vergi vermeyenleri ise sorumsuz olarak nitelendirerek seçme hakkına sahip olmamaları taraftarıdır. Bunu yanı sıra yoksul kişilerin oylarını bağımsız ve serbest bir şekilde kullanamayacağını, er ya da geç oylarını çıkarları doğrultusunda varlıklı kişilere satabilecekleri düşüncesindedirler (Karamustafaoğlu, 1970, s. 10)

Bu dönemde Batı coğrafyasında durum bu şekildeyken Osmanlı'da da durum pek de farklı sayılmaz zira Birinci Meşruiyet sonrasında birinci meclis seçimlerini düzenlemek için oluşturulan talimatnamede yer alan husus, seçmenlik hakkına sahip olabilmek için mülk sahibi olma yükümlülüğüne bağlanmıştır. İkinci Meşrutiyet zamanında ise yeni çıkarılan seçim kanununa göre, vergi veren kişilerin oy hakkına sahip olabileceği hususu yer almaktaydı. Mülkiyete ve vergiye bağlı bu şartlar ancak 1923 yılında çıkarılan milletvekili seçim kanununda son bulmuştur (Karatepe, 2013, s. 270-271).

1.3.3.1.2. Yeteneğe Bağlı Kısıtlama

Kısıtlı oy hakkının başka bir türü olan, “suffrage capacitaire” yani yeteneğe bağlı oy hakkında seçmen kategorisinde yer alabilmek için belli bir eğitim düzeyine

ve donanıma sahip olmak gereklidir, zira toplumun yönetiminde söz sahibi olacak kişide doğru karar alabilmek adına belirli bir düzeyde fikri yetenek barındırıyor olması gerekir. Yeteneğe bağlı oy hakkının amacı servete bağlı oy hakkının meydana getirdiği birtakım aksaklıkları az da olsa giderebilmek bunun yanı sıra eğitim görmüş kişilere oy verme hakkı tanıyarak daha geniş bir seçmen kitlesi oluşturabilmektir. Gerçi o dönem ele alındığında öğrenim görebilme maddi bir birikim gerektirdiği için, bu gelir düzeyine sahip olmayan kişilerin çocukları haliyle öğrenim görememiş olup oy kullanma hakkına sahip olamayacaklardır. Yeteneğe bağlı kısıtlamada yine bir ölçüde servete bağlı oy hakkıyla yolları kesişmiş olacaktır (Teziç, 2006, s. 241).

Yeteneğe bağlı kısıtlamanın bir diğer amacı ise okuma ve yazmayı bilmeyen kişilerin oy vermesinin önüne geçilmek istenmesidir. Zira belirli bir bilgiye sahip olmayan kişilerin yönetimi soysuzlaştırma endişesi söz konusu olmaktadır. Yeteneğe bağlı oy hakkına göre, okuma ve yazmayı bilmeyen kişiler başkaları tarafından kolaylıkla kandırılabilir, sürü psikolojisiyle hareket eder, ayrıca bu tür kişiler sıradan zevklere sahiptirler. İçerisinde bulunduğu toplumun yanlış bir biçimde yönetilmesine mahal verebilirler. Böyle bir durum toplum için tehlike arz eder ve önüne geçilmesi gereklidir. Kişilerin okuma ve yazma yetisine sahip olup olmadığını anlamak için, seçmen kütüğüne kaydolurken buradaki görevliler tarafından sınava tabi tutularak anlaşılması yöntemi düşünülmüştür (Karamustafaoğlu, 1970, s. 12-13).

Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’de yeteneğe bağlı oy verme kısıtlaması herhangi bir anayasada yer almamış, eğitim ve kariyer şartı aranmamıştır. Fakat İstanbul Bilim Komisyonu 1961 Anayasası oluşturulurken, sunduğu ön tasarıda Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde oy verebilmek için, koşul olarak en az ortaokul diplomasına sahip olmasını teklif etmiştir. Fakat edilen bu teklif kurucu meclis tarafından kabul görmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti açısından durum bu şekildeyken İtalya’da ise 1912 yılına kadar okuma ve yazması olmayan kişilerin oy kullanma hakkına sahip olmadığı görülmektedir. Aynı kısıtlama 1965 yılına kadar Amerika’nın bazı eyaletlerinde yer almakta, anayasayı okuyup anlama şartı aranmakta, okuma yazma bilmeyen kişilerin istenilen şartı yerine getiremediği için oy verme hakkına sahip olmadığı görülmektedir (Karatepe, 2013, s. 271).

Her toplum içerisinde barındırdığı seçmenin okuryazar, bilgili ve donanımlı olmasını hedeflemektedir. Fakat siyaset ve seçim hususu bir hayli anlaşılması güç ve bir o kadar da karmaşıktır, bu hususu kavramak için sadece okuma ve yazma bilgisine sahip olmak yeterli olmayacaktır. Ama en azından okuma yazma yetisine sahip olan bir seçmen, art niyetli politikaları, oy almak uğruna yolsuzca hareket eden politikacıların bir nebze de olsa önüne geçilmesini sağlayabilir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus her okuma yazma sahibi olan kişinin siyasi farkındalık barındırmayabileceğidir (Karamustafaoğlu, 1970, s. 14-15).

1.3.3.1.3. Cinsiyete Bağlı Kısıtlama

Cinsiyete bağlı kısıtlama, kadınlara seçme hakkının tanınmaması olarak dikkat çekmektedir. Erkeklerin kadınlardan daha üstün görülmesi tarihte ilk çağlardan beri öne sürülen bir olgudur. Eski çağlarda bu görüşün oluşumuna neden olan faktör ise, toplumsal hayat içerisindeki iş bölümünden kaynaklanmaktadır. (Negiz, 2007, s. 34).

Oy hakkının cinsiyete bağlı kısıtlanmasında yani kadınlara seçme hakkının tanınmamasında, toplumun içerisinde kadınlara yüklenen rollerin önemi bir hayli fazladır. Biyolojik açıdan bakıldığında kadına her şeyden önce annelik rolü yüklenmekte ve kadının siyasete katılması halinde ev yaşamının ve çocukların ihmal edilmesi gibi bir durum ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir. Fizyolojik açıdan bakıldığında ise kadınların erkeklerden daha güçsüz olduğu bazı yurttaşlık vazifelerini yerine getirmeye güçlerinin yetemeyeceği, devlet için savaşp katkı sağlayamayacağını, yaratılış olarak eşit yaratılmadığı ve eşit şartlarının verilmesinin beklenilmeyeceği görüşleri savunulmaktadır. Bunun yanı sıra ataerkil düzen içerisinde kadınlara oy hakkının verilmesini gereksiz bulurlar zira kadınların vereceği oy babalarının, abilerinin, eşlerinin vereceği oyla aynı olacağı düşüncesi içerisindeyler. Ayrıca kadınların mantık çerçevesinde değil de oy verme sürecinde duygularıyla hareket edeceklerini öne sürenlerde olmuştur (Karamustafaoğlu, 1970, s. 23-24).

Kadınlar uzun yıllar boyunca yukarıda bahsedilen yargılarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu yargıları kırmak için ise epeyce bir mücadelede bulunmuşlardır. Bu yargıların kırılmasında önemli bir rol oynayan etmen ise Rönesans ve Reform hareketleri olmuştur. Bu her iki dönem de kadınlar yavaş yavaş sosyal hayatın

içerisinde gerek resim gerek heykel gibi sanat dallarında varlıklarını göstermeye başlamış bunun yanı sıra birtakım medeni haklar elde etmişlerdir. Kadın haklarının dönüm noktası diye adlandıracağımız olay ise Fransız Devrimi olmuştur. Fransa’da bu dönemde kadın hakları Bildirgesi yayınlanmış, 1789 yılında Fransa Kralına sunulan dilekçe ile birlikte kendilerini temsil hakkı ve seçme hakkı talep etmişlerdir. 1793 yılında aynı talep dile getirilse de kabul edilmemiştir. Sanayi Devrimi ile kadın hakları köklü bir dönüşüm yaşamış, kadınlar artık fabrikalarda çalışma hayatı içerisinde yer almaya başlamışlardır (Konan, 2011, s. 160).

Bu dönem de kadın işçiler, ağır çalışma koşullarına ve eşit olmayan ücretlerle çalıştırılmaya karşı gelmeye başlamış, bu koşulların değişmesi adına mücadelede bulunmuşlardır. Burjuva diye adlandırılan sınıfsal kesimdeki kadınlar ise siyasal ve ekonomik haklardan en az erkekler kadar yararlanabilmek adına bu mücadelede yerini almıştır (Gökçimen, 2008, s. 7).

İlerleyen süreçte 20. yüzyıla gelindiğinde, feminist akımların büyük katkılarıyla birlikte birçok Batı ülkesinde kadınlara eşit manada toplumsal ve siyasal haklar tanınmaya başlanmıştır (Konan, 2011, s 160; Şaylan, 1998, s. 45). Zira Feminizm, kadın ile erkek arasındaki ayrımcılığa karşı çıkarak her iki cins için de özgür bir biçimde sosyo-kültürel, ekonomik, toplumsal ve siyasal eşitliğin olması gerektiğini savunmuş ve bu eşitliğin sağlanmasında önemli rol oynamıştır (Taş, 2016, s. 165).

Bunun yanı sıra 20. yüzyılda yaşanan I. Dünya Savaşı kadınlara oy hakkı tanınmasında önemli bir etken olmuştur. Savaş döneminde kadınların ne kadar büyük bir rol üstlenebildiği kamusal alanda ve üretim alanında gerçekleştirdiği başarısını gözler önüne sermişlerdir (Doğru, 2023, s. 260).

Kadınlara anayasal çerçevede ilk oy hakkını tanıyan 1919 yılında Amerika Birleşik Devletleri oldu. İngiltere’de ise, birtakım koşullara bağlı olarak 1918 yılında kadınlara oy hakkı tanındı. İngiltere de kadınların oy verebilmesi için öncelikle 30 yaşını doldurmuş olması gerekliydi. Daha sonrasında 30 yaşını doldurmuş olan bu kadının ya belli bir mal varlığına sahip olması veyahut da mal varlığı olan bir erkekle evli olması gerekiyordu. Ayrıca üniversite eğitimi tamamlamış ve haftada en az beş pound ve üzeri gelir sahibi olan İngiliz kadınları

oy kullanabilirlerdi. İlerleyen süre zarfı içerisinde kadın ve erkeklerin oy kullanma yaşları eşitlenerek her iki tarafında 21 yaşı doldurması gerektiği hükmü yerini almıştır. İtalya ve Fransa’da ise kadınların seçme hakkına sahip olması 1945 yılında gerçekleşirken İsviçre de ise bu hak 1971 yılında kadınlara tanındı (Karatepe, 2013, s. 272).

Batı toplumunda cinsiyete bağlı olarak oy kullanabilme olgusu olayların yukarıda verilen gelişmeler neticesinde gerçekleşmiştir. Osmanlı döneminde ise, uzunca bir süre içerisinde kadınların geri plana atılması sonrasında, İkinci Meşrutiyet dönemiyle oluşan özgürlükçü hava ile birlikte bu durum değişim göstermeye başlamıştır. Avrupa’da gelişim göstermeye başlayan kadın hakları, Osmanlı’da yaşayan kadınları da etkisi altına almıştır. Giderek toplumsal hayatta kendine bir yer arayışı içine girmeye başlamış olan Türk kadını daha sonrasında ise siyasal alanda görünürlüğü artırma yolunda adımlar atmaya başlamıştır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi kurulması önemli bir adım arz ederken ilerleyen süre zarfında parti yapılanmasında kadınların üye olarak kabul edilmesi bu sürecin dönüm noktası olmuştur. 1912 yılında ise Halide Edip Adıvar ilk defa her iki cinsiyeti bir arada barındıran konferanslar düzenlemeye başlamış, kadın ve erkeğin eşit şartlarda olabileceği toplumsal bir düzen algısı yaratmaya çalışmıştır. Balkan Harbi ve daha sonrasında yaşanan Kurtuluş Savaşı mücadelesinde kadınların rolünün ise yadsınamayacak düzeyde olduğunu gözler önüne serilmiştir (Yücer, 2008, s. 134; Sevinç & Palavar, 2021, s. 2). Ayrıca bu dönemde çıkarılan kadın dergileri sayesinde kadınların siyasete olan ilgisi bir hayli artmış siyasi konular hakkında git gide bilgi sahibi olmaya başlamışlardır (Gökçimen, 2008, s. 13).

Giderek toplumsal hayatta ve siyasetin içerisinde olmak isteyen kadınlar, Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmadan, Cumhuriyet’in ilanı gerçekleşmemişken siyasal haklar kazanabilmek amacıyla 16 Haziran 1923 yılında Kadınlar Halk Fırkası kurulmuştur. Kadınlar tarafından kurulan bu parti o dönem de bazı tepkilere maruz kalmış, henüz kadınların seçme yetkisi tanınmadığı için siyasi bir parti kuramayacakları öne sürülmüş bu nedenle parti 1924 yılında Türk Kadınlar Birliği adı altında derneğe dönüştürülmüştür (Doğru, 2023, s. 272).

Türkiye’de kadınların seçme hakkına sahip olması gerektiği, 1924 Anayasası hazırlanırken 13. oturumda meclis içerisinde gündeme gelmiştir zira 10. maddenin tasarısında “*18 yaşını ikmal eden her Türk mebusan intihabına iştirak etmek hakkını haizdir*” şeklinde öne sürülmüş ve oy birliği ile kabul edilmiştir ardından 11. Madde tasarısı da “*30 yaşını ikmal eden her Türk mebus intihap edilmek salahiyetine haizdir.*” ifadesiyle oylamaya sunulduğu esnada bu iki maddede de “her Türk” ibaresi içerisinde kadınların da olabileceği meclis içerisinde tartışılmaya başlanmıştır. Meclisteki görüşmeler esnasında söz alan Bayazıt milletvekili Şefik Bey, 10. Maddenin Türk kadınına da kapsadığını ifade ederken, Konya Milletvekili Refik Bey ve Dersim Milletvekili olan Feriden Fikri Bey de benzer görüşü ileri sürmüşlerdir. Kütahya Milletvekili Recep Bey ise karşı çıkanlara şu şekilde yanıt verir; “*Bendeniz Türk kadını son mücadeleye ve bütün fikrî hareketlere asilâne; necibane iştirak etmiş olarak telâkki ediyorum. Bendenizce Türk kadını; kadınlık hayatının teferruatına ait nıkatı nazarın serdinden sarfinazar ederek ifade ediyorum ki, biz erkekler için yapmak imkânı olan her şeyi yapabilecek kabiliyeti tabîyede ve kabiliyeti fitriyede bir unsurdur.*” Recep Bey’in kadınlara oy hakkı verilmesi konusundaki sarf ettiği sözcükler yeterli olmamış ve oy çoğunluğuyla 10. ve 11. madde tasarısı tekrardan ele alınarak “*her erkek Türk*” şeklinde kabul edilmiştir. 1924 yılında kadınlara oy hakkı tanınması kabul edilmese bile bu dönem de mecliste gündeme gelmesi ilerleyen zamanda önünün açılmasında önemli birer adım olmuştur (TBMM Zabıt Ceridesi 16.03.1340, Cilt:7-1, Devre 2, İçtima 13, s.540-543).

1930 yılına gelindiğinde Türkiye’de kadınlar tam manasıyla oy hakkına sahip olmamakla birlikte belediye seçimlerine katılma hakkı tanınmıştır. 1933 yılında ise Köy Kanunu’nun 20. ve 25. Maddelerinde yapılan değişikliklerle birlikte köy içerisinde ihtiyar heyeti kurulu ve aynı zaman da muhtarlık için bu hakka sahip oldukları görülmektedir (Konan, 2011, s. 167).

Türkiye’de kadınların tam anlamıyla seçme ve seçilme hakkına kavuşması ise 5 Aralık 1934 yılında gerçekleşmiştir. O dönemin Başbakanı olan İsmet İnönü, Teşkilatı Esasiye de 10. ve 11. maddesinde değişikliğe gidilmesini meclis gündemine taşımıştır. İnönü’nün; “*Arkadaşlar, Türk kadınının, hakkı olduğu yerden ayrılıp, bir süs gibi, memleket işine karışmaz bir varlık gibi, bir köşeye*

konması Türk annesi değildir.” şeklinde sarf ettiği sözcükler onun ülke içerisinde kadınlara verdiği ve verilmesi gerektiği değerin altını çizmekte ayrıca kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasını bir lütuf olarak değil bu zamana dek bu ülke için verilen mücadelede gösterdikleri çabanın neticesinde bu hakkı Türkiye’de kadınların kendilerinin inşa ettiğini vurgulayıcı sözlerle meclis içerisinde dile getirmiştir. İnönü ve onu destekleyen milletvekillerinin görüşleri doğrultusunda Anayasanın 10. ve 11. maddelerinde değişikliğe gidilerek yeni halini almış olur böylelikle madde 10’ un yeni hali “Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir.” şeklinde madde 11’in ise yeni şekli “Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilme hakkını haizdir.” olarak düzenlenmiş ve Türk kadını seçme ve seçilme hakkına tam anlamıyla kavuşmuştur (TBMM Zabıt Ceridesi 05.12.1934, Cilt: 25, Devre 4, İçtima 4, s. 82-85).

1.3.3.1.4. Irka Bağlı Kısıtlama

Bireylerin ırklarından dolayı oy kullanma hakkından mahrum bırakılması, kısıtlı oy sisteminin birer çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sınırlama genellikle birden fazla ırkı içerisinde barındıran toplumlarda görülmektedir. Bu toplumlara örnek verecek olursak Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Almanya, Güney Afrika Birliği gibi ülkelerdir (Teziç, 2006, s. 243).

Günümüz dünyasında, ırk ayrımına dayanan gerek sosyal gerek ise siyasal eşitsizlikler hemen hemen ortadan kalkmış olsa da geçmiş dönemler de buna maruz kalan insan sayısı bir hayli fazladır. Öyle ki bu eşitliksiz durum Nazi Almanya’sının devlet politikası haline gelmiş, kendilerini ari ırk olarak tanımlayarak diğer ırklardan üstün görmüş hatta ve hatta bu ırktan olmayan kişileri insan kategorisine dahi almamış, onlara insan altı canlılar olarak yaklaşmışlardır. Bilimin, sanatın, tekniğin tabiri caizse her şeyin aryan ırkın birer ürünüdür ve üstün olan bu aryan ırkı zayıf olan diğer ırkları yönetimi altına almalıdır bakış açısı bu dönem de benimsenmiştir. Nazilerin benimsemiş olduğu bu ırkçı tutum sosyal hayatta ve yönetimin her bir alanına sirayet etmiş olup 1935 yılında çıkarılan Nürnberg Yasaları yalnızca Cermen soyundan gelenlere vatandaşlık hakkı verilmiştir. Bu kanunla birlikte Yahudilerin seçme ve seçilme hakkı olmak üzere tüm vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmıştır (Karamustafaoğlu, 1970, s. 41).

Amerikan tarihine bakıldığında ise siyahilere karşı uygulanan politikaların ayrııştırıcı olduğu görülmektedir. Burada oy hakkını önce elde eden daha sonrasında ise bu hakkı kısa bir zaman diliminde kaybeden tek topluluk, güneyde yaşayan siyahiler olmuştur. Siyahilerin oy hakkını tekrardan edinebilmek için verdiği mücadele bir hayli meşakkatli ve uzun bir süreç olarak tarihte yerini almıştır. İç Savaş döneminden önce siyahiler yalnızca dört kuzey devletinde oy hakkını ellerinde barındırıyorlardı, diğer kuzey devletlerinde oy kullanabilmek için “beyaz kimseler” şartı aranmakta böylelikle dolaylı olarak özgür siyahilerin oy verme hakkını sınırlandırmasını sağlamaktadır. İlerleyen süreçte Cumhuriyetçiler Amerikan Kongresinde üstünlüğü sağlayınca siyahiler de oy verme hakkına sahip olmuş yalnız bu hakkı çok uzun süreli ellerinde barındıramamış yaklaşık on yıl sonrası bu haktan tekrardan mahrum bırakılmışlardır (Karamustafaoğlu, 1970, s. 44-45).

Siyahilerin oy kullanmasını engellemek amaçlı birçok ırkçı politika izlenmiş, bu politikayı destekleyici nitelikte kanunlar çıkarılmıştır. Örnek verecek olursak Pollitax adı verilen seçim vergisi ve “*Anayasayı okuyup anlama*” şartı bunların başlıcalarındandır. Hatta bazı eyaletler anayasayı okuyup anlamayı daha da ileri bir seviyeye taşıyıp onu yorumlayabilme yetisini istemekte burada siyahilere karşı yöneltilen soruların cevabı ise ancak bir hukukçunun verebileceği zorluk seviyesini barındırmaktadır. Siyahilerin oy kullanmasını engellemek amaçlı olan bir diğer uygulama ise “Grandfather Clause” olarak bilinen Büyükbaba Şartı’dır. Büyükbaba Şartı, Federal Anayasa getirilen ırkçılığı önlemek amaçlı kanunun önüne geçme amaçlı güney eyaletlerinde sıklıkla uygulanmıştır (Teziç, 2011, s. 243).

Amerika Birleşik Devletleri’nde siyahilere karşı bu tutum 20. yüzyılın ortalarına dek devam etmiş ve onları genel oy hakkından mahrum bırakmışlardır. Güney Afrika Cumhuriyeti ise 1994 yılına gelinceye dek siyahilere oy kullanma hakkı tanımamıştır. Fransızlar da sömürge uyguladığı topraklarda yerli halkın oy kullanmasını sınırlamak adına eğitim ve ekonomik zenginlik şartı koşmuşlardır (Karatepe, 2013, s. 273).

1.3.3.2. Genel Oy Hakkı

Genel oy, içerisinde bulundurduğu tüm yurttaşlarına seçmen sıfatını tanıyan bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın oy kullanabilmek anlamını taşır. Genel oy ilkesinde kişinin mal varlığına, yeteneğine,

ırkına, cinsiyetine bakılmaksızın oy kullanma hakkı tanınır. 19. yüzyılın son dönemine girildiğinde Batı’da seçme hakkının genişletilmesiyle birlikte genel oy hakkının temelleri atılmıştır. Bu dönemde kat edilen ilerleme erkek olan yurttaşlara oy kullanma hakkı tanıma biçiminde gerçekleşmiştir. Tezin daha önceki kısımlarında ifade edildiği gibi kadınlara oy hakkının tanınması yirminci yüzyılın ilk safhasında gerçekleşmiştir (Teziç, 2011, s. 244).

Genel oy hakkının düşüncesele temelleri 18. yüzyılda atılmaya başlamış bu dönem de dinin etkisi git gide azalarak skolastik düşünce değerini yitirmeye yerini laik ve akılcı bir düşünce yapısına bırakmıştır. Locke’un doğa durumu kavramı bu döneme git gide sirayet etmiş, burjuvazi diye adlandırılan sınıfın daha çok hak talepleriyle karşı karşıya kalınmıştır. 18. yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde ise Amerikan ve Fransız Devrimlerinin özgürlükçü düşünce rüzgârından oy hakkı kavramı da nasibini almıştır (Karamustafaoğlu, 1970, s. 57-60).

Dönemin gerek sosyal gerek ise siyasal atmosferinin katkılarıyla seçme hakkını daha önce genişleten ülke Amerika Birleşik Devletleri olmuştur zira burada Avrupa’da olduğu gibi feodal bir düzen anlayışının olmayışı önemli bir etmen olmuştur. Fakat bu sürecin pek de kolay geçtiğini söyleyemeyiz zira incelendiği takdirde koloni dönemi içerisinde seçme hakkı bir hayli kısıtlı tutulmuş olup kadınlara ve kölelere seçme hakkı tanınmamış, erkeklere tanınan seçme hakkı ise mal varlığı, ırk, din gibi kısıtlamalara tabi tutulmuştur. İlerleyen süreç içerisinde halk eğitimleriyle birlikte okur yazar ve eğitimli bir halkın meydana gelmesi bunun yanı sıra çeşitli menfaat gruplarının katkısıyla birlikte buradaki beyaz erkeklere seçme hakkı tanınmıştır (Aliefendioğlu, 2005, s. 89; Karamustafaoğlu, 1970, s. 61-64).

Genel oy ilkesinin gelişimini Fransa’da ele almak gerekirse, Fransız Devriminin temel aldığı kişilerin doğuştan gelen birtakım haklarının olduğu, bu hakların dokunulmazlığı ve devredilemezliği ekseninde gelişmiştir. Kilisenin, monarşinin, aristokrasinin imtiyazları bir kenara bırakılarak, sınıf ayrımcılığının olmadığı, halk egemenliği çatısı altında bir bütün olmayı amaçlamışlardır. Her ne kadar bu amaç doğrultusunda yola çıkılmış olsa da uygulamaya geçildiği takdirde tam tersi bir durum meydana gelmiştir, zira daha önceki sınıfların ellerinde barındırdığı egemenlik bu kez ise başka bir sınıfın eline geçmesiyle sonuçlanmıştır

(Karamustafaoğlu, 1970, s. 65.) Fransız Devrimin ile 1848 yılına kadar geçen süre zarfında yaşanan olaylar neticesinde seçme hakkı doğrusal bir ivme şeklinde yol kat etmemiştir (Çam, 1982, s. 153). Tam manasıyla 1848 yılına gelindiğinde kamu haklarından mahrum olmayan her 21 yaşındaki erkek seçme hakkına kavuşmuştur (Karamustafaoğlu, 1970, s. 71.)

Diğer bir Batı Avrupa ülkesi olan İngiltere’de ise genel oy hakkına giden süreçte yaşanan Çartist Hareket önemli bir rol oynamıştır. 1837-1838 tarihleri arasında geçen süre zarfında genel oy hakkının benimsenmesi amaçlanmış ve bu doğrultuda mücadele edilmiştir. Avam Kamarasında yer alabilmek adına, işçi sınıfının burjuvazi ile birlikte ortaklaşa hareket ederek “*Halkın Şartı*” adlı metnin bildirisiyle taleplerini dile getirmişlerdir. 1867 yılında yapılan Reform Yasası ile birlikte işçi sınıfı oy kullanma hakkına sahip olmuştur (Üzeltürk, 2021, s. 1876)

2. SEÇME VE SEÇİLME HAKKINA İLİŞKİN ANAYASAL İLKELER, TÜRKİYE BAĞLAMINDA ELE ALIMI VE ŞARTLARI

2.1. Seçme ve Seçilme Hakkına İlişkin Anayasal İlkeler

Demokratik yönetimi benimseyen ülkelerde, halkın kullanmış olduğu oylar doğrultusunda göreve gelen siyasi iktidar, meşruluğunu halkın iradesine dayandırır. Gerçekleşen seçimlerin, tam anlamıyla halkın iradesini yansıtabilmesi için birtakım ilkeler baz alınarak yapılması gereklidir. Şayet bu ilkelere uyulmadığı takdirde gerçekleşen seçimler, halkın iradesinden giderek uzaklaşmış olup, demokratik yöntem olma özelliğini geride bırakır. Totaliter ve otoriter rejimlerde bu ilkelere uyulmadan gerçekleşen seçimler, diktatörlerin siyasi iktidarlarını meşrulaştırmak adına demokratik bir hak olan seçimleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanması demektir (Karatepe, 2013, s. 278).

1982 Anayasası'nın 67. Maddesinde seçme ve seçilme hakkı *“Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.”* şeklinde belirtilmiştir. Görüldüğü üzere burada seçme ve seçilme hakkının kullanılmasına dahil etmenler açıkça belirtilmemiştir (Gözler, 2019, s. 413).

Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise *“seçimler ve halk oylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı yönetim ve denetimi altında yapılır”* diyerek bir takım demokratik ilkeler ile seçme ve seçilme hakkını anayasal doğrultuda güvence altına almıştır (Derdiman, 2013, s. 182).

2.1.1. Eşitlik İlkesi

Demokratik seçim ilkelerinden biri olan eşitlik ilkesi, gerçekleşen seçimlerde ve halk oylamalarında her bir seçmenin eşit sayıda oy hakkına sahip olması anlamına gelmektedir. İçerisinde bulunduğumuz günümüz demokrasilerinde siyasi eşitlik anlayışının birer getirisi olarak, seçmenin sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkları gözetilmeksizin, her bir seçmen tek bir oy kullanmaktadır (Karatepe, 2013, s 280).

Eşitlik ilkesinin çıkış noktası, bireylerin siyasal yetkilerini belirleyecek herhangi bir genel kabul görececek ölçütün belirlenememesi, adil bir yöntem bulunamaması neticesinde her vatandaşın tek bir oy hakkına sahip olması yönünde karar kılınmıştır. Eşitlik ilkesiyle, bir seçmenin başka bir seçmenden daha fazla oy kullanmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Başlangıçta her bir seçmenin tek oy hakkına sahip olması genel oy hakkını sağlayabilmek adına ileriye sürülmüş ve bunun beraberinde her bir vatandaşın seçme hakkına sahip olunması istenilmiştir. Fakat daha sonrasında genel oy hakkının benimsenmeye başlamasıyla birlikte artan seçmen sayısını beraberinde getirmiş, bu seferde tek oy ilkesini daraltmak adına bir takım farklı oy kullanma yöntemleri denenmeye başlanmıştır (Karamustafaoğlu, 1970, s. 130; Kulaç, 2021, s. 214).

Bu yöntemlerden biri çok sayılı oy yöntemi olarak tarih sahnesinde karşımıza çıkmaktadır. Çok sayılı oy yönteminin Belçika’da 1883-1921 tarihleri arasında uygulandığı görülmektedir. Bu yöntem kapsamında Belçikalı erkek seçmenler birer oy kullanma hakkına sahiptirler. Fakat barındırdıkları birtakım nitelikler doğrultusunda birden fazla oy kullanabilmektedir. Bahsi geçen nitelikler ise; yüksek öğrenime sahip olmak, aile reisi sıfatını taşımak, belli bir miktarda devlete vergi ödüyor veya da kanun içerisinde belirtilen meslek gruplarından birine mensup olma özelliğini barındırmaktır. Belirtilen bu niteliklerin her bir tanesi için birer oy hakkı daha tanınmaktadır, fakat hiç kimseye üç oydan daha fazla oy kullanma hakkı verilmemektedir. Bahsi edilen bu sistem Belçika’da işçi kesiminin lehine olduğu görülmekte hatta bazı bölgelerinde üç oy kullanan seçmen sayısının bir hayli fazla olduğu saptanmıştır. Bu yöntem en çok sosyalist görüşü benimseyen kişiler tarafından eleştirilmekte gerekçe olarak ise genel oy hakkıyla bağdaşmadığı öne sürülmektedir. Belçika’da çok sayılı oy sistemi 1921 yılında yapılan değişikliklerle yürürlükten kaldırılmıştır (Teziç, 2006, s. 253).

Bir diğer yöntem olarak kat sayılı oy yönteminin bazı ülkelerde denendiği görülmektedir. Aynı zamanda çok bölgede oy olarak da bilinen bu yöntemde seçmenler birden çok seçim bölgesinde oy kullanabilmektedir. İngiltere’de 1931 tarihine kadar kat sayılı oy sisteminin kullanıldığı bilinmektedir. Burada uygulanan sistemde, seçmen çalıştığı seçim yerinde bir oy, yaşadığı yerde bir oy, taşınmaz mal varlığı var ise orada da bir oy kullanma hakkına sahipti. Bahsedilen dönemde

yapılan Avam Kamarası seçimleri, bölgeden bölgeye farklı süre zarflarında yapıldığından dolayı, seçmenler rahat bir şekilde oy hakkı olduğu yerlere giderek oylarını kullanabiliyorlardı.1918 yılında çıkarılan yeni kanun ile birlikte, seçimler ülkede eş zamanlı yapılarak ayrıca kat sayılı oy da iki oy kullanabilmekle sınırlandırıldı. Bugün günümüz dünyasında kat sayılı oy sistemini benimseyen herhangi bir ülke bulunmamaktadır (Karatepe, 2013, s. 281).

Son yöntem olarak ise aile oyu uygulaması karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntem Birinci Dünya Savaşı esnasında Fransa'da, aile üyelerinin azlığı aynı zamanda ise doğum oranının düşük olması nedeni ile ileri sürülmüş bir yöntemdir. Ülke içerisinde bekar seçmenlerden ziyade aile reislerinin daha fazla yararlı oldukları bunun yanı sıra devlet işlerinin iyi bir biçimde yürütülmesinde özel bir menfaatlerinin olduğu varsayılmıştır. Bu yöntemi aynı zamanda birer nüfus oranı artırma politikası olarak görülmüştür. Aile oyu yöntemiyle kadınları ve aynı zamanda çocukları seçmen topluluğu içerisine dahil edildiği gerekçe gösterilmiş bu da genel oy hakkı ile bağdaştırılacağı savunulması yapılmıştır. Bu uygulamada esas alınan ilke bir hayat bir oy olmuştur. Ailenin oyu uygulaması farklı formüller ile hayata geçirilmiştir örneğin belirli bir sayıdan fazla çocuk sahibi olan aile reisine bir oy daha kullanma hakkı verilmiştir ya da seçmen olabilecek erişkinliğe henüz ulaşmamış çocuğa kadar oy hakkı tanındığı da görülmektedir (Teziç, 2006, s. 254).

Çoğul oy sisteminin altında yatan asıl etmen toplum içerisindeki bazı kişilerin oylarına diğer kişilerden ayrı tutularak daha çok değer verilmesinden kaynaklıdır. Buradaki sistemde birden fazla oy kullanabilmek aslında elit bir anlayış etrafında şekillenmektedir. Toplum içerisindeki elitist diye adlandırılan kesimin, halkın oylarından daha değerli ve belirleyici olması esas olmuştur (Öngüç, 2021, s. 311).

Eşitlik ilkesi sayesinde tek seçmen tek oy ilkesi benimsenmiş bunun yanı sıra seçim sürecine katılan siyasal partiler ve adaylar içerisinde ayrım olmaksızın fırsat eşitliğinin olmasını sağlamıştır. Böylelikle tarafsız bir biçimde seçime katılan parti ve adaylara eşit bir şekilde kamu fonları sağlanmış, düzenlenecek olan mitinglerin A partisi veyahut da B partisi olarak gözetilmeden eşit olanaklarla hayata geçirilmesinin güvencesi olmuştur (Akartürk, 2017, s. 59).

Ülkemizde eşitlik ilkesi 1982 Anayasasında kanun önünde eşitlik başlığı altında madde 10'da şu şekilde ele alınmıştır;

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.” (TBMM, 2020, s 21).

2.1.2. Serbestlik İlkesi

Seçmenlerin, serbest bir biçimde seçme hakkını kullanabiliyor olması demokratik ve hür bir yönetim mekanizmasının temelini oluşturmaktadır. Serbestlik ilkesi hiçbir ekonomik, siyasal etki veyahut da baskı altında kalmaksızın seçmenlerin oy kullanabilmesini yerine getirmeyi sağlar. Serbestlik ilkesi sayesinde oy kullanacak seçmenin üzerinde oluşabilecek her türlü baskı veya engelin önüne geçilmektedir. Bu temel ilke çerçevesinde gerçekleşen seçimlerde seçmenler kendi hür iradesi doğrultusunda belirlediği adaya oy verebilmektedir (Karamustafaoğlu, 1970, s. 158-159).

Seçmenin tehdit edilmesi, korkutulması, birtakım yollar ile sindirilmesi gibi gerek fiziksel gerek ise umut verici birtakım vaatlerde bulunulması ile kişinin iradesinin suistimale uğratılmaya çaba gösterilmesi gibi tinsel yollarla ve baskılarla karşı karşıya kalması serbestlik ilkesiyle ters düşmektedir. Örneğin bir kâğıt paranın yarısını ortadan ikiye kesilerek verilmesi, geri kalan diğer yarısının ise seçmenin seçimde kullanacağı oy doğrultusunda verileceğinin dile getirilmesi ya da önce ayakkabının bir tekini vererek daha sonra diğer tekinin verileceğini söylenmesi gibi benzer yollara başvurulması tinsel baskılara örnek olarak gösterilebilir (Aliefendioğlu, 2005, s. 86).

Serbestlik ilkesinin bir diğer hayata geçiriliş şekli ise, birbirlerinden farklı görüşleri ve ideolojileri ilke edinen siyasi partilerin ülke içerisinde oluşması daha sonrasında ise bu partilerin iktidarı elde etme yarışı içerisinde boy göstermesidir. Böylelikle seçmenler tek bir ideoloji bağlamında değil birden farklı görüş ve

ideolojiyi görerek bunlar arasında kendine en yakın hissettiği partinin adayına oy verme imkânı elde eder (Karatepe, 2013, s. 279).

Serbestlik ilkesinin başka bir özelliği ise aynı zamanda gizli oy ilkesini tamamlayıcı nitelikte olmasıdır. Zira seçim esnasında seçmenin kullandığı oyun bir başkası tarafından bilinmemesi, zor kullanma, baskı veya şiddet olmaksızın rahat bir biçimde oy kullanımının alt yapısını hazırlayacağından bahsi edilen oy kullanma eyleminin serbest bir şekilde kullanılabilmesini sağlayacaktır (Gülener, 2018, s160).

Bunun yanı sıra serbestlik ilkesini farklı biçimlerde yorumlamak mümkündür, bu ilkeyi yorumlarken seçimin bir görev mi yoksa bir hak mı olduğu tartışması etrafında şekillenir. Milli egemenlik perspektifinde ele alındığında, egemenliği elinde bulunduran halk değil millettir. Bu anlayışa göre seçmenlerde bir nevi milletin seçim organıdır. Bundan dolayı seçmenler seçimlerde oy kullanırken aslında milletin onlara verdikleri kamusal bir görevi yerine getirmiş olurlar. Bu anlayışta seçmenin seçim esnasında oy kullanması zorunlu olup kamusal bir görev olarak nitelendirilir. Bir diğer anlayış olarak halk egemenliği anlayışına göre ele alacak olursak genel irade, içerisinde bireysel iradeyi barındırmaktadır. Genel iradenin oluşumunda her bir vatandaşın katkı payı olduğu kabul edildiğine göre, seçimlerde oy kullanmak birer hak olarak görülür. Bu görüş içerisinde seçmenin oy kullanma hakkını kullanıp kullanmaması kendi takdirine bırakılmıştır (Karatepe, 2013, s. 279).

Günümüz dünyasında seçimler demokratik yönetimler için bir hayli önem arz etmekte aynı zamanda meşruiyet aracı olarak görülmektedir, bu nedenle seçimler esnasında vatandaşların yüksek katılımı arzu edilen bir durum olmaktadır. Vatandaşların seçim ve ülke içerisindeki diğer oylamalara katılım oranını artırmak amacıyla bazı ülkelerde oy kullanmak bir hak olarak değil bir vatandaşlık görevi olarak ele alınmaktadır. Bu ülkeler zorunlu oy uygulamasını benimsemekte ve seçimlere katılmadığı takdirde birtakım yaptırımlar sergilemektedirler (Anayurt, 2020, s. 115).

Serbestlik ilkesi, ülkemizde ilk olarak 1961 Anayasasında 298 sayılı *“Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun”* da ele

alınmıştır (Gözler, 2019, s. 493). Bu kanunun 88. Maddesine göre; *“Hiçbir seçmene sandık başında müdahale, telkin veya tavsiyede bulunamaz...”* ibaresi yer almaktadır. Aynı kanunun 82. Maddesine göre; *“Sandık alanında, seçmenin oyunu tam bir serbestlikte ve gizli şekilde kullanmasına veya sandık kurulunun görevini yapmasına engel olmaya kalkışanlara yahut da oy verme işinin yolunda gitmesini aksatanlara, sandık başı işlemlerinin düzenini bozmaya yeltenenleri başkan uyarır. Bu uyarıyı dinlemeyenleri sandık alanından dışarı çıkartabilir...”* bahsi geçen bu maddeler ile serbestlik ilkesi anayasal güvence altına alınmış olduğu görülmektedir (Erdem, 1982, s. 270-271).

Ülkemizde uygulanan serbestlik ilkesi milli egemenlik anlayışında olmakta ve oy kullanmak bir vatandaşlık görevi olarak görülmektedir. 1982 Anayasasının madde 175’i değiştiren 17.05.1987 tarihli 3361 sayılı Kanun ile *“halk oylamasına, milletvekili genel ve ara seçimlerine ve mahalli genel seçimlerine iştiraki temin için, kanunla para cezası dahil her türlü tedbir alınır”* ibaresi bulunmaktadır (Gözler, 2019, s. 493).

2.1.3. Gizlilik İlkesi

Gizlilik ilkesi, seçme hakkına ilişkin güven sağlayıcı olan bir ilke olarak karşımıza çıkar. Gizli oy ilkesinde seçmen kullandığı oyu gizli bir şekilde verir. Gizli oy ilkesi bir nevi seçme ve seçilme hak ve hürriyetinin devamı niteliğindedir. Nasıl ki kişinin özel hayatına müdahale edilip, gözetlenmesi, açığa çıkarılması özel hayatın gizlilik ilkesi için ihlal edici bir durumsa aynı şekilde seçmenin oy verme esnasında kabin içerisinde gözetlenmesi veyahut da müdahale edilmesi seçme ve seçilme hakkının gizliliğini ihlal eder. Bu ilke aslında yakın zaman diye adlandırabileceğimiz bir zaman diliminde uygulanmaya başlamıştır zira bakıldığı takdirde 19. yüzyıla kadar oy kullanma açık bir şekilde gerçekleşen birer kamu görevi niteliğinde yaklaşılan bir eylemdi (Karamustafaoğlu, 1970, s. 150-151).

Açık bir biçimde oy kullanılmasından yana olan kişiler, bu uygulamanın, halkı siyasi açıdan bilinçlendireceğini ayrıca oy kullanma açısından cesareti arttıracaklarını öne sürüyorlardı. Fakat ilerleyen süre zarfında açık bir şekilde kullanılan oy da seçmenler üzerinde baskı yapıldığı ve iradelerine müdahale edildiği görüldü (Karatepe, 2013, s. 283)

Gizli oy ilkesinin amacı seçmenin herhangi bir müdahale, dış baskı veya tahditte maruz kalmaksızın kişinin hür iradesi doğrultusunda tercihini rahat bir şekilde kullanabilmesini sağlamaktadır. Kişinin hür iradesini değiştirmeye yönelik tüm eylemler gizlilik ilkesini sekteye uğratar. Demokratik bir biçimde hazırlanan anayasalar da gizlilik ilkesine yer verilmiştir (Anayurt, 2020, s. 113-114).

Gizli oy ilkesi ilk kez Avusturalya’da uygulanmaya başlanmıştır bundan dolayı bu ilkeye “*Avusturalya usulü gizli oy*” ismi verilmiştir. Batı dünyasında gizli oy ilkesi Fransa’da 1852 yılında, İtalya’da 1859’da, İngiltere’de 1872’de, Belçika’da 1877’de, Almanya’da ise 1920’de uygulanmaya başlanmıştır (Akartürk, 2017, s 61).

Türkiye siyasi tarihinde gizli oy ilkesi ilk defa Kanuni Esasi’de madde 66’da yerini almıştır. Madde 66 şu şekildedir;

“Emri İntihaba reyi haflı kaidesi üzerine müessesdir. Sureti icrası, kanunu mahsus ile tayin olunacaktır.” (m. 66).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise 1924 Anayasası içerisinde, gerçekleşecek olan seçimlerin gizli oy ilkesi ile yapılacağına dair herhangi bir ibare yer almamaktadır. İlk defa 1948 yılında 5258 sayılı Seçim Kanunu içerisinde oy hakkının gizliliği ele alınmış olup 1950 seçimlerinde hayata geçirilmiştir. Daha sonrasında ise 1961 Anayasasının 55. maddenin 2. fıkrasında ve 1982 Anayasasının 67. maddenin 2 fıkrasında gizli oy ilkesi açık bir biçimde ifade edilmiştir. Gizli oy ilkesinin hayata geçirilebilmesi için, hukuki çerçevede olmazsa olmaz denilen iki ön koşulu bulunmaktadır. Bunlardan ilki resmi mühürlü oy zarfıdır, gizli oy ilkesinin ilk basamağını oluşturur. 298 sayılı Kanunun 63. maddesinin 3. bendinde yer alan “*oy verme araçları düzenlenirken, seçmenin oy verme günü, oy pusulalarının konulmasına mahsus ilçe seçim kurulu mühürlü zarflar*” dan söz edilmektedir. 103. maddenin 1. bendinde ise “*Bunun dışında herhangi bir zarfa konan oy pusulası geçerli sayılmaz*” ibaresi yer almaktadır. İkinci olarak olmazsa olmaz ön koşul kapalı oy verme yeridir. 298 sayılı kanunun madde 76’da yer alan “*içerisi dışarıdan gözetlenmeyecek ve oy pusulasının seçmenin inceleyip zarflayabileceği şekil ve nitelikte olur*” ibaresiyle kapalı oy verme yerinin ne şekilde olacağı belirtilerek güvence altına alınmıştır (Teziç, 2006, s. 255-256).

298 sayılı kanunun madde 92’de gizliliğe ilişkin husus açıkça belirtilmiştir madde 92 şu şekildedir;

“Bir seçmen kapalı oy verme yerinde dışarı çıkmadıkça hiç kimse oraya giremez. Oy pusulasını veya zarfı hazırlamak için gerekli normal süreden fazla kapalı oy verme yerinde kalan seçmen, başkan tarafından uyarılır, çıkmamakta ısrarla devam ederse çıkarılır.” (298 / m. 92).

2.1.4. Açık Sayım ve Döküm İlkesi

Açık sayım ve döküm ilkesi, oy kullanma işlemi sona erdikten sonra oyların sayılma ve dökülme işlemini kamuya açık bir şekilde gerçekleşmesi anlamını taşır. Bu ilke sayesinde, seçmenin tercih ettiği iradenin daha sonrasında herhangi bir usulsüzlük veyahut da hileye maruz kalmasını önleyen, yani seçim sürecini dürüst ve güvenilir bir biçimde tamamlanmasını sağlayan seçimlerin olmazsa olmazı diye adlandıracağımız bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır (Atar, 2018, s 86).

Açık sayım ve döküm ilkesi ilk kez 16.02.1950 tarihinde 5545 sayılı “Milletvekilleri Seçim Kanunu” ile kabulü gerçekleşmiştir. Bu sayede açık sayım ve döküm ilkesi anayasal bir güvence elde etmiştir. 1950 seçimleri ise bu ilkenin uygulandığı ilk seçim olmuştur. Açık sayım ve döküm ilkesini detaylı bir şekilde ele alan kanun ise 298 sayılı Kanun olmuştur. “*Oyların Sayımı ve Dökümü*” başlığı altında madde 95’de belirtilen hususlar şu şekildedir;

“Sayım ve döküm açık olarak yapılır. Oy verme yerinde hazır bulunanlar sayım ve dökümü takip ederler. Sandık kurulu, faaliyetinin selamet ve düzeni bakımından, sayım ve döküm masası etrafında boş kalması gereken kısmı, bir karar ile belirtir ve bu kısım etrafında (İp germek gibi) hazır bulunanların bu işlemleri takip etmelerine engel olmayacak tedbirler alabilir” (298 / m. 95).

Madde 98’de belirtilen hususlar ise şu şekildedir;

“Sandık, oy verme yerinde hazır bulunanların gözü önünde, sandık kurulu başkanı tarafından açılır. Sandıktan çıkan zarflar, sandık kurulu başkanı tarafından açılır. Sandıktan çıkan zarflar, sandık kurulu başkanı tarafından yüksek sesle iki defa sayılır. İki sayım arasında fark olursa, üçüncü sayım yapılarak sonucuna göre işlem yapılır ve o seçimde kullanılan toplam zarf sayısı tespit edilir. Tespit edilen zarf sayısı, o seçim türüne ait özel tutanağın ilgili yerine işlenir. Bütün zarflar sayıldıktan sonra, geçerli olup olmaması kontrol edilir. Sandıklar, bütün seçimlere ait sayım ve döküm işlemleri bitinceye kadar oy verme yerinden çıkarılamaz” (298 / m. 98).

2.1.5. Tek Dereceli Seçim İlkesi

Seçmenlerin temsilcileri herhangi bir aracı olmaksızın dolaylı bir biçimde değil de doğrudan doğruya seçebilmeleri tek dereceli seçim olarak nitelendirilir. Seçmenlerin temsilcilerini dolaylı ya da doğrudan seçimine göre seçimler kategorilere ayrılır bunlar; tek dereceli seçim ve iki dereceli seçimdir. Genel oy ilkesinin henüz benimsenmediği süre zarfında seçimler iki dereceli olarak gerçekleşmekteydi (Tanör & Yüzbaşıoğlu, 2005, s. 199-200).

İki dereceli seçim uygulamasında seçmenler seçim sürecince ilk olarak delegeleri belirler, belirlenen delegeler ise yeni bir seçim ile milletvekillerini belirlerler. İki dereceli seçim uygulaması ele alındığı takdirde tek dereceli seçim uygulamasına nazaran daha az oranla demokratiktir. Gerçekleşen seçimlerin tek dereceli değil de iki dereceli olmasının getirdiği en büyük dezavantaj çekimserliği artırmasıdır (Teziç, 2006, s. 247, 248).

Ülkemiz açısından ele alındığı takdirde I. Meşrutiyet'ten 1946 seçimlerine kadar ki süre zarfı boyunca iki dereceli seçim uygulaması ve aynı zamanda dolaylı oy uygulaması gerçekleşmiştir. Tek dereceli seçim uygulaması ülkemizde ilk kez 05.06.1946'da 4918 sayılı Kanun ile birlikte kabul edilmiştir. Tek dereceli seçim uygulamasıyla gerçekleşen ilk seçim ise 1946 seçimleri olmuştur. 1961 Anayasasının 55. maddesinin ikinci fıkrasıyla birlikte ise tek dereceli seçim uygulaması anayasal çerçevede güvence altına alınmıştır (Akartürk, 2017, s 147-148).

2.1.6. Bireysel Oy İlkesi

Oy hakkının bireyselliğinde oy verme eyleminin öznesi olarak birey ele alınır, burada herkesin yalnızca tek bir oy hakkı mevcuttur. Bu ilkeye göre; birey oy verirken ekonomik, mesleki, sosyal grupların veyahut da farklı birtakım toplulukların üyesi sıfatıyla değil de içerisinde bulunduğu ülkenin vatandaşı olduğundan kaynaklı bu siyasi hakkı kullanabilmesini ifade eder. Oy verme hakkının bireyselliğinin kökenlerini Fransız Devrimine uzanan bir yolculuğu mevcuttur. Zira devrim öncesi Fransa'da "*Eski Rejim*" döneminde asiller, rahipler ve halk olmak üzere toplumsal yapılanma üç sınıfa ayrılmaktaydı. Bahsi geçen bu sınıflar ise kendilerini temsil etmek amacıyla temsilcilerini Etat Generaux'ya

gönderiyorlardı. Bu sayede parlamentoda bu sınıflar üç farklı tabaka biçiminde temsil ediliyordu. İlerleyen süreçte Fransız Devriminin yaşanmasıyla birlikte, milletin bütünlüğünü oluşturmak maksadı ile sınıfsal düzene dayanan seçim uygulaması ortadan kaldırılarak, bireyi merkeze koyan seçim esası benimsenmiştir (Akartürk, 2017, s. 62).

Bireysel oy ilkesinin karşısında ise “suffrage social” yani sosyal seçim diye adlandırılan mesleklerin temsili bulunmaktadır. Aynı zamanda bu temsile fonksiyonel temsil ya da korporatif temsil de denmektedir. Mesleki temsilin altında yatan temel argüman, temsil biriminin merkezinde birey olamayacağıdır. Zira millet denilen olguda, bireylerin dışında ortak çıkarlar ve çalışma esasına dayanan sosyal, ekonomik ve entelektüel yelpaze içerisinde mesleki topluluklardan bir araya gelen homojen yapıya sahiptir. Bireyin toplumsal etkinliği ve değeri ancak bu gruplar içerisinde birine mensup olduğu takdirde vardır (Karatepe, 2013, s. 282; Teziç, 2006, s. 251). Bu anlayışı savunanlara göre, söz konusu milletin temsiliyse, bu grupların dikkate alınması gerekmektedir. Mesleki temsilin uygulanması üç şekilde gerçekleşmiştir bunlardan ilki yasama organının tümünün meslek gruplarından oluşan saf mesleki temsildir. Örnek verecek olursak İtalya’da 17 Mayıs 1928 tarihli kanun ile birlikte meydana gelen “*Meslek Birlikleri Ulusal Meclisi*” bunlardan biridir. İkinci uygulama şekli, yasama organının çift meclisten meydana gelen ve bu meclislerden birinin klasik temsil anlayışına dayanan bir diğeri ise meslek gruplarından oluşan karma uygulama şeklidir. Karma uygulama şeklinin uygulandığı bazı ülkeler; 1927 Anayasası ile birlikte Yunanistan’da bir diğeri ise 1928 Anayasası ile birlikte Romanya’da görülmüştür. Üçüncü ve son olarak yasama meclislerinden bağımsız sadece danışma görevini üstlenen ekonomik konseyin kurulduğu klasik temsil anlayışıdır. Ülkemizde mesleki temsilin klasik temsil modeli ile uygulandığı dönem olduğu bilinmektedir. 1961 Anayasasını oluşturan Kurucu Meclisin içerisinde yer alan Temsilciler Meclisi kanadında sadece siyasi parti temsilcilerini değil aynı zamanda meslek grubu temsilcilerini de barındırmaktaydı. Bahsi geçen bu meclise bakıldığı zaman yarı korporatif olma özelliği barındırdığı görülmektedir. Tüm bunlar doğrultusunda mesleki temsil anlayışını ele aldığımızda milli egemenlik ilkesiyle uyuşmadığını görmekteyiz. Bu da mesleki temsil anlayışına yöneltlen başlıca eleştirilerin nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Teziç, 2006, s. 252-253).

2.1.7. Kişisel Oy İlkesi

Kişisel oy ilkesinde, oy kullanma hakkına sahip olan kişi birebir sandığa giderek herhangi bir temsilci veyahut da aracı olmaksızın oyunu bizzat kendisi kullanmaktadır. Yani oyun kişisel oluşu kendi oyunu kendin kullanmak anlamını taşır (Akartürk, 2017, s. 62-63).

Seçme hakkı seçim hukuku alanında her daim kişiye özgü bir nitelik taşır. Fakat bu kuralın bazı durumlarda uygulanmadığını görmek mümkündür. Zira seçim günü bazı nedenlerden dolayı sandık başına bizzat gidemeyecek olan seçmenlerin varlığı gözetilerek seçim hukukunda bir takım hukuki ve idari kolaylıklar bulunmuş ve denenmiştir. Bunları deneyen ülkelerden bazıları ise; Danimarka, İsveç, Amerika, Fransa, İngiltere, Federal Almanya olmuştur. Bahsi geçen bu ülkelerde belirli engellerden ötürü bizzat sandık başında bulunamayan kişilerin gıyaben oy vermeleri mümkündür. Burada oyun gıyabi şekilde kullanılmasındaki amaç demokratik hayatın gereklerine uyarak mümkün olduğu kadar seçmenin katılımını sağlamak ve seçme hakkından mahrum bırakılmamaktır. Bu usulde ilk önce hangi koşullarda kimlerin gıyabi seçmen olacağının belirlenmesi gerekir. Belirlenen kriterler şu şekildedir (Karamustafaoğlu, 1970, s. 141-142):

- İşlerinin ve mesleklerinin durumundan dolayı, seçim gününde sandık başına gidemeyecek durumda ve uzaklıkta olanlar. Örneğin, dışişlerinde görev alan kişiler, denizciler, deniz aşırı ülkelere göreve gitmiş olan silahlı kuvvet çalışanları, uzun yol şoförleri.
- Hastalık sahibi kişiler, görme engelliler, yeni doğum gerçekleştirmiş kadınlar, yaşlılar.
- Oy kullanılacağı günde hava veya deniz yolu ile yolculuk gerçekleştirmek zorunda olanlar.
- Oy kullanılacağı gün seçim ile ilgili görevleri yürütmekle yetkili kişiler tarafından görevlendirilmiş olanlar.
- Oy kullanılacak olan yere çok uzak mesafede oturuyor olanlar veya deniz ve hava yolculuğu yapmadan gidemeyecek seçmenler gıyabi oy kullanabilir.

Yukarı da bahsedilen grupların oy verebilmeleri adına bazı yöntemler belirlenmiştir;

- Evde oy kullanımı yöntemi; bu yöntem İsviçre'nin kimi kantonlarında bulunan hastalık sahibi veyahut da sakatlığı olan vatandaşların evlerinde oy verebilmelerini sağlamaktadır.
- Bulunulan yerde oy kullanımı yöntemi; seçmenin kendi seçim bölgesi dışında görevi nedeninden dolayı bulunamaması durumunda başka sandıkta oy kullanabilmesini sağlamaktadır.
- Vekaletle oy kullanımı yöntemi; mazereti veya engelinden dolayı oy veremeyecek olan seçmenin diğer bir seçmene yazılı bir şekilde vekalet verir. Bu vekaleti alan seçmen, vekaleti aldığı seçmen adına oy verir. Vekaletle oy kullanma yöntemi İsviçre'nin belirli kantonlarında sakatlığı olan ve yaşlı seçmenler için uygulanmıştır.
- Mektupla oy kullanımı yöntemi; seçimin gerçekleşeceği gün başka bir yerde bulunacağından ötürü sandığa gidemeyecek olan seçmenin isminin olmadığı bir zarfa oy pusulasını koyar daha sonra bu zarf isminin bulunduğu ikinci bir zarfa koyulur. Hazırlanmış olan zarf seçimin gerçekleşeceği tarihten önce belirlenmiş olan seçim görevlisine teslim eder.
- Elektronik oy kullanımı yöntemi; Fransa, Brezilya, Hollanda, ABD, Belçika, Hindistan gibi ülkelerde hayata geçirildiği olmuştur (Akartürk, 2017, s. 63-65).

2.1.8. Yargısal Denetim İlkesi

Demokrasinin benimsendiği ve gerçek manasıyla hayata geçirildiği sistemlerde, seçimin güvenilir ve doğru bir şekilde sonuçlandırılması, gerçekleşen seçimin lekesiz olması, seçmenin hür iradesinin sandığa aktarılması ve bu aktarılan iradenin olduğu gibi ele alınması bir hayli önem arz etmektedir. Bundan dolayı seçimlere ilişkin şaibeli, tartışmaları ortadan kaldıracak ve seçmenleri tatmin edecek mercilerin varlığına gerek duyulmaktadır. Seçimlerle ilgili uyuşmazlıkların denetimini sağlamak amacıyla ekseriyeti bağımsız seçim kurullarına veyahut da yargı mercine bırakılmaktadır. Seçimde meydana gelen birtakım anlaşmazlıkları yasama ve yürütme merci karşısında tarafsız ve bağımsız organ tarafından hükme

bağlanması kişilere sağlaması açısından bir hayli önemli olup aynı zamanda gerçekleşen seçimin meşruiyetine de katkıda bulunmuş olur (Anayurt, 2020, s. 116).

Ülkemiz açısından ele aldığımız takdirde, tek partili hayattan çok partili hayata geçilmesiyle birlikte seçimin güvenliğine dair sorunlar gündeme gelmeye başlamıştır. 1946-1950 içerisinde başta Demokrat Parti olmak suretiyle, gerçekleşecek olan seçimlerin dürüst ve serbest seçim esaslarına dayandırarak yapılması gerektiği gündeme getirilmiştir. Zira Demokrat Parti henüz gizli oy ve açık sayım usulünün benimsenmediği süreçte gerçekleşmiş olan 1946 seçimlerinde, seçimlerin dürüst bir şekilde yapılmadığını, baskı uygulandığını ve seçime ilişkin güvenliğin sağlanmadığını dile getirerek, daha sonra gerçekleşecek olan seçimlerde bahsi geçen bu sakıncaları muhakkak giderilmesini talep etmiştir. Demokrat Parti bununla da kalmayıp, 17 Ekim 1948’de gerçekleşecek olan ara seçimleri seçimin güvenliğinin sağlanmadığı gerekçesini öne sürerek boykot etmiştir. İlerleyen süreçte gösterilen bu tavır ve eleştiriler doğrultusunda tasarı hazırlayarak 16 Şubat 1950’de 5545 sayılı “*Milletvekilleri Seçim Kanunu*” başlığı altında kabul görerek hayata geçirilmiştir (Akartürk, 2017, s. 148-149).

Ülkemizde yargı yönetimi ve denetimi ilkesinin hayata geçirildiği ilk seçim, 1950 seçimleri olmuştur. Milletvekili Seçim Kanunu’nun kabulü, beraberinde Yüksek Seçim Kurulu’nun kurulmasını sağlamıştır. Fakat bahsi geçen Kanuna göre, seçim ile ilgili tutanakların itirazları, TBMM’ce kesin hükme bağlanmaktaydı. 17 Şubat 1954’te 6272 sayılı Kanun’un kabulü ile birlikte bu yetki TBMM’den alınıp doğrudan Yüksek Seçim Kuruluna tanınmıştır. Anayasal düzeyde ise bu ilke ilk kez 1961 Anayasasında yerini almıştır (Gözler, 2019, s. 497-498).

1982 Anayasasında “Seçimlerin Genel Yönetim ve Denetimi” başlığı altında 79. Madde de seçimlerin uygulanması güvenceye alınmıştır. Madde 79 şu şekildedir;

*“Seçimler, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır.
(Değişik: 21/10/2007-5678/2 md.) Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili bütün yolsuzlukları, şikayet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçim tutanaklarını ve Cumhurbaşkanlığı seçimi tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kurulundur. Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz.*

Yüksek Seçim Kurulunun ve diğer seçim kurullarının görev ve yetkileri kanunla düzenlenir.

Yüksek Seçim Kurulu yedi asıl ve dört yedek üyeden oluşur. Üyelerin altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurullarınca kendi üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir. Bu üyeler, salt çoğunluk ve gizli oyla aralarından bir başkan ve bir başkanvekili seçerler.

Yüksek Seçim Kuruluna Yargıtay ve Danıştaydan seçilmiş üyeler arasından ad çekme ile ikişer yedek üye ayrılır. Yüksek Seçim Kurulu Başkanı ve Başkanvekili ad çekmeye girmezler.

(Değişik: 21/10/2007-5678/2 md.) Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların halkoyuna sunulması, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi işlemlerinin genel yönetim ve denetimi de milletvekili seçimlerinde uygulanan hükümlere göre olur.” (TBMM, 2020, s .60-61)

2.1.9. Genel Oy İlkesi

Tezin önceki bölümlerinde genel oy ilkesine detaylıca yer verildiği için bu kısımda fazlaca üzerinde durulmayacaktır. Fakat genel oy ilkesi, seçme ve seçilme hakkının anayasal ilkelerinden biridir.

Genel oy hakkında ki “genel” sözcüğü hem seçme hem de seçilebilme yeterliliğini yerine getiren vatandaşların bütününe ifade eder. Bu yeterliliği belirlemek adına anayasa ve seçim kanunları ile birlikte getirilen birtakım şartlar genel oy hakkını sekteye uğratmaz (Karatepe, 2013, s. 280).

Türkiye’de genel oy hakkını ele alındığında Meşrutiyet dönemi içerisinde servete bağlı oy hakkı uygulanmıştır. 1924 yılına gelindiğinde ise servet kısıtlaması kaldırılmış erkeklere oy hakkı tanınmıştır. Nihayetinde takvim 1934 yılını gösterdiğinde kadınlara da oy hakkı tanınarak Türkiye’de genel oy ilkesi benimsenmiştir (Atar, 2018, s. 83).

2.2. Türkiye’de Anayasalar ve Seçme ve Seçilme Hakkı

Geçmişten günümüze bakıldığında birden fazla anayasa döneminin olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, anayasaların içerisinde bulunan toplumsal ve siyasal hayatın gerekliliklerini karşılar nitelikte olması gerekliliğinden kaynaklıdır. Türkiye’de seçme ve seçilme hakkı hangi dönemde olursa olsun gerek dolaylı gerek ise doğrudan anayasalar içerisinde yer verilen bir hak olmuştur.

2.2.1. 1876 Kanun-i Esasi Dönemi

1876 tarihli Kanun-i Esasi, “ferman anayasa” olarak da adlandırabileceğimiz kurucu bir Meclis veyahut da bir parlamento tarafından değil, bizatihi padişahın emri üzerine oluşturulan ve bir kurul tarafından hazırlanan anayasadır (Açıkgöz,

2021, s. 68). 28 kişiden oluşan bu kurulun içerisinde yer alan Mithat Paşa, önceden anayasalı monarşi sistemini benimseyen başta Fransa, Belçika ve Prusya olmak üzere yabancı devletlerin anayasalarını incelemiş daha sonrasında ise incelemelerini göz önünde bulundurarak bir tasarı meydana getirmiştir. Bu tasarı komisyonun çalışmalarıyla birlikte son şeklini alarak Mithat Paşa önderliğinde Meclis-i Vükela'nın da incelemesi ve onaylamasıyla birlikte padişaha sunulmuş ve kabul edilmiştir. Kanun-i Esasi 23 Aralık 1876'da Sultan II. Abdülhamit tarafınca Mithat Paşa'ya hitaben çıkarılan Hatt-ı Hümayun ile ilanı gerçekleştirilmiştir (Tanör, 1992, s. 104-106).

Kanun-i Esasi'de seçme ve seçilme hakkı açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Fakat madde 65 ve 69'da temsil ve seçim ilkeleri dolaylı bir biçimde ele alınmıştır. O maddeler şu şekildedir;

“Madde 65- Heyeti Mebusanın miktarı azası tebaai Osmaniye'den her elli bin nüfus zükurda bir nefer olmak itibariyle tertip olunur.

Madde 69- Mebusan intihabı umumisi dört senede bir kere icra olunur ve her mebusun müddeti memuriyeti dört seneden ibaret olup fakat tekrar intihap olunmak caizdir.” (m. 65, 69).

Meşruti rejimin ilk seçim deneyimi yaşanan birtakım aksaklıklardan ötürü “Talimatı Muvakkate” adlı geçici nitelikli bir yönetmelikle yapılmıştır. Oysaki Kanunu Esasi'de yer alan madde 66' da mebusların seçim usullerine ilişkin özel bir kanun ile düzenlenmesi gerektiği dile getiriliyordu (Karamustafaoğlu, 1970, s. 101-102).

“Madde 66- Emri intihap reyi hafı kaidesi üzerine müessestir. Sureti icrası kanunu mahsus ile tâyin olunacaktır” (m. 66).

Her ne kadar yeni usulleri içerisinde barındıracak seçim kanunu çıkarılması gerektiği akıllara gelmiş olsa da uygulamaya geçirilememiş, Mebusların bir an önce seçilmelerini sağlayabilmek adına Talimatı Muvakkate ile yetinilmek zorunda kalınmıştır. Talimatı Muvakkate göre Mebusan Meclisini seçme hakkı vilayet, liva ve kazalardaki idare meclisleri tarafından belirlenmesi uygun görülmüş bu hak doğrudan doğruya halka verilmemiştir. Osmanlı'da mahalli idare birimlerinin seçim şartlarını ele alan Kanun Vilayet Teşkilatı Kanunudur. Söz konusu olan kanuna göre, 18 yaşını tamamlayan ve devlete bir yılda en az 50 kuruş miktarında vergi ödeyen kişilere seçmenlik hakkı tanınır. Fakat bakıldığı takdirde bu kanun çerçevesinde yapılan mahalli idare seçimleri gerçek manasıyla halkın hür bir

biçimde tercih etmesine dayanan seçimler değildir. Zira uygulamada bu kanun çerçevesinde gerçekleştirilen seçimde, bürokrasi içerisinde en çok nüfuzu elinde barındıran kişiler yararlanmıştır. Çünkü idare meclisi içerisinde yer alacak kişileri bürokrasi içerisindeki kişiler belirlemektedir. Talimatı Muvakkate ise bu usul çerçevesinde seçimi gerçekleştirilmiş olan idare meclisinde yer alan üyeleri ikinci seçmen olarak adlandırmış ve mebusan meclisinin içerisinde yer alacak üyelerin ikinci seçmenler tarafından seçilmesini uygun görmüştür. Bu yüzden Osmanlı'da gerçek manasıyla seçme hakkı ilk Kanunu Esasi ile birlikte gerçekleşmiştir (Karamustafaoğlu, 1970, s. 102).

Kanunu Esasi'de madde 67,68 ve 72 seçilebilme yeterliliğine ilişkin hususlara değinilmiştir bu hususlar şu şekildedir;

“Madde-67 Heyeti Mebusan azalığı ile hükümet memuriyeti bir zat uhdesinde içtima edemez. Fakat vükelâdan intihap olunanların azalığı mücazdır vesair memurinden biri mebusluğa intihap olunur ise kabul edip etmemek yedi ihtiyarındadır. Fakat kabul ettiği halde memuriyetinden infisal eder

MADDE 68.- Heyeti Mebusan için azalığa intihabı caiz olmıyanlar şunlardır: Evvelâ tebai devleti aliyyeden olmıyan saniyen nizâmı mahsusı mucibince muvakkaten hizmeti ecnebiye imtiyazını haiz olan salisen türkçe bilmiyen rabian otuz yaşını ikmal etmiyen hamisen hini intihapta bir kimsenin hizmetkârlığında bulunan sadisen iflâs ile mahkûm olup ta iadei itibar etmemiş olan sabian sui ahval ile müشتهir olan saminen mahcuriyetine hüküm lâhik olupta fekki hacir edilmeyen tasian hukuku medeniyeden sakıt olmuş olan aşiren tabiiyeti ecnebiye iddiasında bulunan kimselerdir. Bunlar mebus olamaz. Dört seneden sonra icra olunacak intihaplarda mebus olmak için türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak dahi şart olacaktır

MADDE 72.- Müntehipler intihap edecekleri mebusları mensup oldukları dairei vilâyet ahalisinden intihap etmeğe mecburdur.” (m. 67, 68, 72).

Tüm bu esaslar göz önünde bulundurulduğunda, bu dönemde gerçekleştirilen seçimlerde sınırlı oy hakkı çerçevesinde yapıldığı söylenebilir.

2.2.2. 1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye) Dönemi

Öncelikle belirtilmesi gerekir ki 1921 Anayasası, tam anlamıyla bir anayasa niteliğinden ziyade siyasi bir metin olma özelliği taşır. Zira geçiş dönemi olarak adlandırdığımız bu dönemde, diğer devletler Büyük Millet Meclisi'ni değil İstanbul hükümetini yani Osmanlı Devleti'ni tanımaktadır kaldı ki Ankara'da halihazırda kâmil manada henüz bir devlet mekanizmasının da olduğu söylenemez (Konan, 2022, s. 439).

1921 Anayasası, Kurtuluş Savaşının yaşandığı süreçte kurucu meclis olarak adlandırılan Büyük Millet Meclisi tarafından hazırlanıp, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu

olarak 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilmiştir. 1921 Anayasası geçiş döneminin gerekli bir takım temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına 23 maddeden oluşan kısa bir anayasadır. Kısa bir anayasa olmasının yanı sıra aynı zamanda burada göze çarpan bir diğer husus ise 1921 Anayasası kabul edildiği halde 1876 Kanunu Esasi'nin hâlâ yürürlükte olmasıdır (Gözler, 2015, s. 24).

1921 Anayasasının 1. Maddesi “*Hâkimiyet, bilakaydüşart Milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir*” şeklinde olup milli egemenlik ilkesinin benimsendiği görülmektedir, Madde 2’i ele aldığımızda “*İcra kudreti ve teşri salâhiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder*” bu madde ise kuvvetler birliğini esasında olup meclis hükümeti sistemini benimsediği dile getirilebilir (Erdem, 1982, s. 22).

1921 Anayasasında seçme ve seçilme hakkına ilişkin çok kapsamlı olmamakla beraber 4. ve 5. maddesinde değinilmiştir ve o maddeler şu şekildedir;

“Madde 4-Büyük Millet Meclisi vilayetler halkınca müntahap azadan mürekkeptir.

Madde 5- Büyük Millet Meclisinin intihabı iki senede bir kere icra olunur. İntihap olunan azanın azalık müddeti iki seneden ibaret olup fakat tekrar intihap olunmak caizdir. Sabık heyet lahik heyetin içtimaina kadar vazifeye devam eder. Yeni intihabat icrasına imkan görülmediği takdirde içtima devresinin yalnız bir sene temdidi caizdir. Büyük Millet Meclisi azasının her biri kendini intihap eden vilayetin ayrıca vekili olmayıp umum milletin vekilidir” (m. 4, 5).

1921 Anayasası dönemi içerisinde 308 sayılı Heyeti Umumiye kararı ile 3 Kasım 1922 tarihinde saltanatı kaldırmış olup anayasa değişikliği kanunu olan “*Teşkilat-ı Esasiye Kanunun Bazı Mavaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun*” ile 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet ilan edilmiştir (Gözler, 2015, s. 26).

2.2.3. 1924 Anayasası Dönemi

1921 Anayasası hazırlandığı süreç bakımından olağanüstü olarak adlandıracağımız koşulların bir ürünü olan yetersiz ve eksik bir belgedir. Geçiş dönemi olarak nitelendirilen bu dönem sonrasında devletin temel işleyişini, bireylerin ve toplumun konumunu, sorumluluklarını, haklarını belirlenmesini, o günün şartlarına uyum sağlayacak yeni bir anayasanın gerekliliğini hissettirir olmuştur (Tanör, 1992, s. 225).

1924 Anayasası 9 Mart 1924 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemine gelmiş olup, Kânun-ı Esasi Encümeni tarafından hazırlanmıştır. Bu anayasanın hazırlık esnasında Batılı devletlerin anayasalarından ilham alındığı bilinmektedir. Anayasanın kabulüne ilişkin meclis üye sayısının üçte ikilik çoğunluğuyla kabul edilmiş olup 20 Mart 1924'te 105 maddeden oluşan 1924 Anayasası oy çoğunluğu ile birlikte meclis tarafından kabul edilmiştir. Kabul edilen bu anayasa toplamda 36 yıl yürürlükte kalmış olup, 27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleşinceye kadar yedi defa değişikliğe uğramıştır (Çınar & Yıldız, 2023, s. 139).

1924 Anayasasının yürürlüğe girmesiyle birlikte ikili anayasal düzen son bulmuş olup yürürlükte olan 1876 Kanun-u Esasi'yi ve 1921 Anayasasının hukuksal geçerliliğini sonlandırmıştır. Yapı itibarıyla ele alındığında ise katı bir yapıya sahip olan anayasa olduğu göze çarpmaktadır (Gözler, 2015, s. 28).

1924 Anayasası incelendiği takdirde parlamenter sistemin yoğunlukta olduğu karma bir sistemi barındırmakta, Cumhurbaşkanına siyasal yükümlülük atfetmeyerek parlamenter sistemin gerekliliğini vurgulamaktadır. 1924 Anayasasında Meclisin üstünlüğü düşüncesinin bir nevi devamı niteliğindedir zira üzerinde önemle durulan ulusal egemenlik anlayışı ile bu egemenliğin sadece TBMM'nin hayata geçirebileceği anlayışı; yasama ve yürütme yetkisinin sadece TBMM'nde bir araya geleceği bunun yanı sıra Meclisin istediği zaman hükümeti düşürme olasılığına karşılık yürütmeye Meclisi feshetme yetkisi tanınmamış olması bu düşüncenin örneğidir. Bu anayasa içerisinde klasik hak ve özgürlükler detaylı bir şekilde ele alınmamış kısaca değinilmiştir (Koçak, 2000, s. 138).

1924 Anayasasının bir diğer önemli özelliği ise ilk defa seçme ve seçilme hakkının dolaylı bir biçimde değil de açık bir biçim de ele alındığı ve düzenlendiği anayasa olmasıdır. 1924 Anayasasında 10. ve 11. madde de bu düzenlemeler açıkça görülmektedir ve şu şekildedir;

“Madde 10- On sekiz yaşını ikmal eden her erkek Türk mebusan intihabına iştirak etmek hakkını haizdir.

Madde 11- Otuz yaşını ikmal eden her erkek Türk, mebus intihap edilmek salahiyyetini haizdir.” (m. 10, 11).

Madde 12’de ise milletvekili seçilmeye engel olan hususlar belirtilmiştir o hususlar şu şekildedir;

“Madde 12- Ecnebi hizmeti resmiyesinde bulunanlar, mücazâtı terhibiye veya sirkat, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal, hileli iflâs cürümlerinden biriyle mahkûm olanlar, mahcurlar, tâbiyeti ecnebiye iddiasında bulunanlar, hukuku medeniyeden ıskat edilmiş olanlar, Türkçe okuyup yazmak bilmeyenler mebus intihap olunamazlar.” (m. 12).

Görüldüğü üzere 1924 Anayasasında seçme ve seçilme hakkı sadece erkeklere tanınmış olup kadınlar bu haktan yararlanamamıştır. “İntihabı Mebusan Kanunu” 1942’e kadar birtakım değişiklikler geçirse de yürürlükte kalmış yeni bir seçim kanunu hazırlanmamıştır. Fakat “İntihab-ı Mebusan Kanunu Muvakkatının Bazı Mevaddını Muadil Kanunu” içerisinde başkasının hizmetinde bulunmamak ve vergi veriyor olmak koşulları çıkartılmış olup oy hakkında birtakım genişletilmeler gerçekleşmiştir (Karamustafaoğlu, 1970, s. 106).

1934 yılına gelindiğinde ise 1924 Anayasasında 2599 sayılı Kanun ile 10. ve 11. Maddelerinde değişikliğe gidilmiş olup Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır böylelikle Türkiye Cumhuriyeti’nde kısıtlı oy hakkından genel oy hakkına geçiş gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra seçmen olabilme yaşı 18’den 22’e yükseltilmiştir (Erdem, 1982, s. 42).

Türkiye’de 1946 yılına kadar Meşrutiyet döneminden kalma iki dereceli seçim sistemi benimsenmiştir. Benimsenen bu seçim sistemi yüzünden seçmenler, seçimlerde aktif bir rol üstlenememişlerdir. Bunun yanı sıra bu seçim sisteminin uygulandığı süre zarfında gerçekleşen seçimler parti gözetiminde olup, içerisinde barındırdığı boşluktan dolayı milletvekili olabilmek için alınması gereken oy miktarı belirtilmemiş bu nedenle bazen tek bir oy dahilinde milletvekili görevine seçilen kişiler olmuştur (Karamustafaoğlu, 1970, s. 107).

Seçimlerin, güvenilir ve adil bir şekilde uygulanmasını sağlayan yasa ise 16 Şubat 1950’de kabul edilen Milletvekilleri Seçimi Kanunu ile olmuştur. Madde 1’de belirtilen hükümler; *“milletvekili seçimi tek derecelidir ve çoğunluk yöntemine göre genel, eşit, gizli oyla yapılır. Oy serbest ve kişiseldir. Oyların sayılması ve ayrılması açıktır”* şeklinde belirtilmiştir. Bunun yanı sıra 5545 sayılı bu yasa, yapılacak olan seçimlerin yargıç denetimi çerçevesinde hayata geçirilmesini sağlamıştır (Varlık & Ören, 2001, s. 87-89).

Son olarak denilebilir ki 1924 Anayasası 1946 yılına kadarki süre zarfı boyunca tek partili sistem içerisinde varlığını sürdürmüş, 1946'dan 27 Mayıs 1960 darbesine kadar olan süre zarfı boyunca ise çok partili sistemin hüküm sürdüğü dönemde uygulanmıştır (Atar, 2018, s. 46).

2.2.4. 1961 Anayasa Dönemi

27 Mayıs 1960 yılında yaşanan askeri ihtilal sonucunda zamanın hükümeti devrilmiş olup TBMM'nin feshi gerçekleştirilmiştir (Gören, 2018, s. 64). İhtilali gerçekleştiren Türk Silahlı Kuvvetleri, ihtilalin sabahında yetkiyi Milli Güvenlik Komitesine devretmiştir. Yetkiyi devralan Milli Güvenlik Komitesi, nihai hedeflerinin birer hukuk devleti kurmak olduğunu gösterebilmek amacıyla kısa bir süre zarfı içerisinde 1 Sayılı Geçici Kanunu kabul etmişlerdir. 1 Sayılı Geçici Kanun kapsamında 1924 Anayasası tamamıyla yürürlükten kalkmamış yalnızca içerisinde bulunan yeni düzen ekseninde uyuşmayan maddeler yürürlükten kaldırılmış, bunun yerine 1 Sayılı Geçici Kanun konmuştur (Aldıkaçtı, 1982, s. 125).

Takvim 13 Aralık 1960'ı gösterdiğinde 157 Sayılı Kanun ile Kurucu Meclis varlığını ilan etmiştir. Bu meclis, Temsilciler Meclisi ve Milli Birlik Komitesinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır (Gözler, 2015, s. 36).

1961 Anayasası, 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında Türkiye'nin içerisinde bulunduğu rejim bunalımları bakımından ileri sürülen çözüm önerileri arasında en çok rağbet gören fikirlerin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. 27 Mayıs'ın gerçekleşmesinin hemen akabinde kurulan İstanbul Bilim Komisyonu kolları sıvayarak bir anayasa taslağı hazırlamaya koyulmuştur. Aynı süre zarfı içerisinde Ankara Üniversitesi çatısı altında bulunan Siyasal Bilgiler Fakültesi de kamuoyunun tartışmasına bir anayasa tasarı metni sunmuştur. İstanbul Bilim Komisyonu, Siyasal Bilgiler Fakültesinin hazırlamış olduğu metni yardımcı metin olarak kabul etmiş olup bunun yanı sıra 1924 Anayasasının bazı maddelerinden faydalanmıştır. Bu şekilde ilerlenmesinin sebebi ise yeni oluşturulacak olan anayasanın bürokrat kadronun bir güvenç belgesi olması niteliğinden ziyade her kesimin benimseyebileceği ve yeni dönemin ihtiyaçları karşılayabilecek nitelikte bir anayasa olması isteğinde yatmaktadır. Tüm çalışmaların ardından 9 Temmuz

1961 yılında halk oylamasından sonra metin kesinlik kazanmıştır (Soysal, 1968, s. 153-154).

Gerçekleşen referandum sonucu %61.7 evet oyu almış olup, yeni anayasa kabul edilmiştir. Halkoylamasından çıkan bu düşük oy oranı ise, yeni anayasa yapımı aşamasında katılım sürecine izin verilmeyen ve askeri ihtilalin hedefinde bulunan Demokrat Parti kanadının gösterdiği tepkiden kaynaklı olduğu dile getirilebilir (Atar, 2018, s. 48).

1961 Anayasasında seçme ve seçilme hakkı Madde 55'te şu şekilde ele alınmaktadır;

“Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Seçimler, serbest, eşit, gizli, tek dereceli genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılır” (m. 55).

1961 Anayasasında devlet fonksiyonları ele alındığında yasama organı, yetkileri bakımından birbirinden farklı olan iki meclisten oluşmaktadır bunlardan ilki Millet Meclisi bir diğeri ise Cumhuriyet Senatosudur. Bu iki meclis için seçilecek adaylarda aranan kriterler birbirinden farklı olup farklı maddelerde düzenlenmiştir (Gören, 2018, s. 70).

Milletvekili seçilme yeterliliği Madde 68'de şu şekilde belirtilmiştir;

“Otuz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir. Türkçe okuyup yazma bilmeyenler, kısıtlılar, yükümlü olmasına ve muaf bulunmamasına rağmen muvazzaf askerlik hizmetini yapmayanlar veya yapmış sayılmayanlar ve kamu hizmetlerinden yasaklılar ile ağır hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giymiş olanlar ve taksirli suçlar hariç olmak üzere beş yıldan fazla hapis cezasıyla veya zimmet, ihtilas, irtikap rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlardan biriyle kesin olarak hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar da, milletvekili seçilemezler.” (m. 68).

Cumhuriyet Senatosuna üye seçme hakkı ise Madde 71'de şu şekilde yerini almıştır;

“Millet Meclisi seçimlerinde seçmen olan her Türk Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde aynı şartlarla oy kullanır.” (m. 71).

Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçilme yeterliliği Madde 72'de açıklanmıştır;

“Kırkı yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış bulunan ve milletvekili seçilmeye engel bir durumu olmayan her Türk Cumhuriyet Senatosuna üye seçilebilir.

Cumhurbaşkanınca seçilecek üyeler, çeşitli alanlarda seçkin hizmetleriyle tanınmış ve kırk yaşını bitirmiş kimselerden olur. Bunlardan en az onu bağımsızlar arasından seçilir.” (m. 72).

1961 Anayasası 1924 Anayasasından farklı olarak yurttaşların seçme ve seçilme haklarına sahip olduklarını belirtmiş fakat ilgili hakların koşullarını yasalarla düzenlenmesine bırakmıştır (Soysal, 1968, s 162). 1961 Anayasasında seçme ve seçilme hakkını düzenleyen kanunlar şu şekildedir;

*“26.04.1961 tarihli 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun,
24.05.1961 tarihli 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu,
25.05.1961 tarihli 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu,
13.07.1965 tarihli 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu”*

Bu dönem içerisinde seçme ve seçilme hakkıyla ilgili en göze çarpan yenilikler ise oy kullanma yaşının değiştirilmiş olup yeni yaşın 21 olarak belirlenmesi, subaylara da oy kullanma hakkının tanınması ve her iki meclis içinde geçerli nispi seçim sisteminin benimsenmesi olmuştur (Tanör, 1997, s 385-386).

Bunun yanı sıra 1961 Anayasasının Madde 75 ile birlikte seçimlerin anayasal çerçevede güvence kapsamına alınması sağlanmıştır, Madde 75 şu şekildedir;

“Seçimler yargı organlarının genel yönetimi ve denetimi altında yapılır. Seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim kanunlarıyla ilgili bütün yolsuzlukları, şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin seçim tutanaklarını kabul etme görevi Yüksek Seçim Kurulu’nundur” (m. 75).

Ayrıca 1961 Anayasasının bir başka özelliği siyasal haklar ve kişi hak ve hürriyetlerine geniş kapsamlı değinilmiş ve sosyal haklara ilişkin düzenleme getiren ilk anayasa olmuştur (Atar, 2018, s. 49).

2.2.5. 1982 Anayasa Dönemi

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri ülke içerisinde yaşanan terör, bölücülük ve anarşi faaliyetleri ile bunun yanı sıra ekonomik açıdan kötüye gidiş aynı zaman da sivil siyasetin yönetim konusunda başarısız tutum sergilemesi “*emir ve komuta zinciri içinde ve emirle*” hayata geçirdiği askeri darbe sonucu sivil hükümeti devirmiş olup TBMM’nin feshi gerçekleşmiştir (Atar, 2018, s. 53).

Yönetime el koyan Türk Silahlı Kuvvetlerinin üst basamağını kendi dışında herhangi bir sınırlayan başka bir irade veyahut da kural yoktu. Bu dönemde askeri

otorite hem yasamayı hem yürütmeyi hatta ve hatta kuruculuk yetkilerini üstlenmiştir, serbest bir biçimde kurup daha sonrasında ise kaldırdığı ya da üyelerini dilediği şekilde değiştirdiği askeri mahkemeler doğrultusunda yargı konusuna da el atmıştır. 12 Eylül rejimi ile 1960 rejimi kıyaslandığı takdirde 12 Eylül rejimi daha uzun sürmüş olup, bıraktığı etkiler ise kalıcılık bakımından daha fazla olmuştur. Bu süreçte askeri yönetim geçici karakterde olmasına rağmen hukuki bir yapılanmaya gitme gereksiniminde bulunmuş olup bu gereksinimi ise üç şekilde sağlamıştır. Bunlardan ilki “*Milli Güvenlik Konseyi Yasama Görevleri İktüzüğü*” olmuştur ikincisi ise “*Anayasa Düzeni Hakkında Kanun*” bu belge 7 maddeden oluşmakta bir nevi anayasa görevi üstlenmektedir son olarak çıkarılan “*Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanun*” ile bu dönem de hukuki bir yapılanmaya gidilmiştir (Tanör & Yüzbaşıoğlu, 2005, s. 6-8).

Bu dönemde yeni bir Anayasa yapılması gerektiği birtakım gerekçelerle ileri sürülmüştür. 1961 Anayasasının uygulandığı süre zarfında kuvvetler ayrılığı ilkesi gerçek manada yerine getirilmemiş bu ilke kuvvetler çatışmasına dönüşmüştür bunun yanı sıra bir takım kamu kurum ve kuruluşları elinde bulundurduğu yetkileri kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı saptanmıştır. Ayrıca siyasal partilerin yıkıcı faaliyetlere karşı izlediği duyarsız politikalar ve yönetim içerisindeki partizanca tavır sergilenmesi, ülke içerisindeki ekonomik sorunların baş göstermesi ve çözüm üretilmemesi 1982 Anayasasının yapılmasına gerekçe gösterilmiştir (Atar, 2018, s. 54).

1982 Anayasasının yapım sürecinin başlaması 29.06.1981 tarihli 2485 sayılı “*Kurucu Meclis Hakkında Kanun*” ile birlikte yeni bir anayasa oluşturmakla yükümlü bir Kurucu Meclis oluşturulmuştur. Bu Kurucu Meclis içerisinde, Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisini barındırmaktadır. Danışma Meclisi kendi içerisinde barındırdığı 15 üyenin bir araya gelmesiyle oluşan bir Anayasa Komisyonu oluşturdu. Anayasa Komisyonu 23 Kasım 1981’de çalışma sürecine başlayarak 17.07.1982’de hazırlamış olduğu metni Danışma Meclisine sunmuştur. Sunulan bu metin Danışma Meclisi toplantıları sonrası 23 Eylül 1982’de kabul edildi, daha sonrasında ise diğer bir aşama olarak 18 Ekim 1982’de Milli Güvenlik Konseyi tarafınca kabul edildi. Son olarak Kurucu Meclis tarafından kabul edilen

anayasa tasarısı metni 7 Kasım 1982’de halkın oylamasına sunuldu. Halk oylaması sonucu %91,3 oy alarak 1982 Anayasası kabul edildi (Gözler, 2015, s. 42-43).

1982 Anayasası Askeri müdahalenin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Kurucu Meclis tarafından hazırlanmış ve halk oylamasıyla kabul edilmiş bir anayasadır. Bu anayasanın hazırlanış aşamasındaki Danışma Meclisi her ne kadar sivil kanadı oluştursa da atanmış kişilerden oluşmaktadır. 1982’de gerçekleşen halk oylamasında siyasal partiler ve diğer grupların kamuoyu oluşturulmasına imkân tanınmamıştır (Atar, 2018, s. 54-55).

1982 Anayasasında seçme ve seçilme hakları, “*Temel Haklar ve Ödevler*” başlığı altında ikinci kısmın, dördüncü bölümünde “*Siyasi Haklar ve Ödevler*” kısmında yer verilmişti. Bu anayasa da “*Seçme, Seçilme ve Siyasi Faaliyette Bulunma Hakları*” Madde 67’ de şu şekilde ele alınmıştır;

“Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.” (m. 67).

1982 Anayasasında Milletvekili seçilme yeterliliği Madde 76’da şu şekilde ele alınmıştır;

“Otuz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir. En az ilk okul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, yükümlü olduğu askerlik hizmetinin yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, ideolojik veya anarşik eylemlere katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler” (m. 76).

Daha sonrasında 67. Madde ve 76. Madde birçok dönem de değişikliğe uğramıştır yapılan bu değişiklikleri ilerleyen bölüm de detaylı bir biçimde ele alınacağı için bu kısımda değinilmeyecektir.

2.3. Seçme ve Seçilme Hakkının Şartları

Günümüzde her ne kadar genel oy hakkı benimsenmiş olsa dahi seçme ve seçilme hakkını kullanabilmek adına birtakım şartları yerine getirebiliyor olmak gereklidir. Bu şartlar ülkelerin anayasaları tarafından düzenlenmekte ve ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir.

2.3.1 Seçme Hakkının Şartları

Anayasa hukukunda seçmen, seçebilme yeterliliklerini taşıyan ve bu yeterliliği kullanabilenlere verilen addır. Ülke içerisindeki bütün vatandaşlar seçmenlik yetisine sahip değildirler zira en demokratik bir biçimde yönetilen ülkelerin anayasalarında dahi seçmen olabilmek için aranan birtakım niteliklerden söz edilmektedir (Karamustafaoğlu, 1970, s. 165-166).

Devletler kendi yetki takdirleri kapsamında makul aynı zamanda meşru olmak kaidesiyle oy hakkının kullanımına ilişkin birtakım sınırlamalar getirir. Çoğu demokratik rejimi benimseyen devletlerin seçmenlik için getirdiği sınırlamalar şu şekildedir; içerisinde bulunan ülkenin vatandaşı olmak, belirli bir yaşı doldurmak, ikametgâh, seçmen listesi içerisinde kayıtlı bulunmak, kısıtlı olmamak, kamu haklarından yasaklı olmamak (Akartürk, 2017, s. 87).

Seçmen olabilmek için getirilen bu sınırlamaları iki grupta ele alarak incelemek mümkündür. Bunlardan ilki olumlu şartlardır, olumlu şartlar seçmenin kendinde barındırması gereken özellikleri ifade eder. İkinci olarak ise olumsuz şartlardır, olumsuz şartlar seçmenin kendisinde bulunmaması gereken özellikleri taşıdığını ifade eder (Karamustafaoğlu, 1970, s. 167).

2.4. Türkiye’de Uygulanan Seçme Hakkının Olumlu Şartları

Türkiye’de uygulanan seçme hakkının üç olumlu şartı olduğu görülmektedir bunlardan birincisi vatandaşlık, ikincisi yaş ve üçüncüsü ise seçmen kütüğüne yazılı olmaktır.

2.4.1. Vatandaşlık

İlk çağ toplularından günümüze kadar uzanan bireyin seçme hakkını kullanabilmesi adına kendinde bulunması gereken birer ön koşul olarak karşımıza vatandaşlık koşulu çıkmaktadır. Oy hakkının ortaya çıktığı site devletlerinde oy kullanmak birer vatandaşlık görevi olarak kabul edilmiştir. Seçim ve oy teorilerinin tarihsel süreci incelendiğinde günümüzde hâlâ geçerliliğini koruyan yegâne şart olarak vatandaşlık şartının yerine getirilmesi olduğu görülmektedir. Vatandaşlık, hukuki ve siyasi ilişki içerisinde bireyin devlet ile bağlantı kurmasıdır. Buradaki siyasi ilişkiden kasıt bireyin içerisinde yaşamını sürdürdüğü ve bağlı olduğu devletin siyasal haklarından yararlanabileceği anlamını taşır. Günümüz dünyasında

hemen hemen bütün ülkelerde yabancılar siyasal haklardan yararlanamamaktadır. Siyasal haklar ve yönetime dair karar verme gibi eylemler ancak o ülkenin vatandaşı olduğunda hayata geçirilebilir (Karamustafaoğlu, 1970, s. 167).

Ulus devletlerin inşası ile birlikte ulusal egemenlik anlayışı kabul edilmiş, bu anlayışın bir getirisi olarak vatandaşlık temel ve aynı zaman da siyasi bir hak olarak yerini almış ayrıca oy hakkının öznesi niteliği konumuna gelmiştir (Akartürk, 2017, s. 88).

Bunun yanı sıra seçim olgusunu milli egemenliğin açıklanması ve hayata geçirilmesi ile ilişkili bir eylem olduğu dile getirilebilir ve böyle bir eylemin ancak milletin çıkarları doğrultusunda hareket edebilecek kimselere yani vatandaşlara tanınarak kısıtlı tutulması bu hakkın yabancılara tanınmamasının nedenini açıklayabilir (Teziç, 2006, s. 245).

Burada değinilmesi gereken husus günümüz dünyasında gerek sosyo-ekonomik koşullardan gerek ise ülke içerisinde yaşanan iç karışıklardan ötürü birçok insanın farklı ülkelerde hayatını sürdürdüğü görülmektedir. Bu yer değiştirme sayısı her geçen gün arttığı için yabancıların kesin kez oy kullanmaması gerektiği fikri yerine esnetilebilir bakış açısıyla yaklaşanlar da olmaya başlamıştır. Venedik Komisyonu Kararları bu esnek bakış açısına birer örnek taşır, evrensel oy hakkı başlığı altında kural ve istisnalara değinilmiş vatandaşlığın birer şart olabileceğini dile getirmiş fakat o bölge içerisinde belirli bir süre zarfı boyunca hayatını sürdüren yabancılara da oy hakkının tanınmasını tavsiye etmiştir (TBMM, 2006, s. 147-148).

Seçme ve seçilme hakkına sahip olabilmek için ülkemizde de vatandaşlık şartını yerine getirenlere tanınan bir hak olduğu anayasanın 67. maddesinde açıkça belirtilmiştir (Gözler, 2019, s. 490).

Anayasanın 66. maddesinde ise Türk vatandaşlığı şu şekilde ele alınmıştır;

*“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.
Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. (Mülga cümle: 3/10/2001-4709/23 md.)
Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.
Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz.
Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.” (m. 66).*

2.4.2. Yaş

Seçme hakkının olumlu şartları içerisinde olan bir diğer kriter ise yaştır. Çalışmanın niteliği gereği seçme ve seçilme hakkındaki yaş kriterini, detaylı bir bölüm olarak ele alınacağı için bu kısımda üzerinde çok durulmayacaktır. Yine de burada belirtilmesi gereken husus aranılan bu yaş kriterinin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğidir. Ülkemiz de ise 1982 Anayasasında 2005 tarihinde 67. maddesinde gerçekleşmiş olan değişiklikle seçme yaşı medeni rüşt ile eşitlenmiş ve 18'e düşürülmüştür bahsi geçen madde şu şekildedir; *“on sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir”* (m. 66).

2.4.3. Seçmen Kütüğüne Yazılı Olmak

Oy kullanabilmek için seçmen kütüğüne yazılı olmak gerekir zira bir vatandaş seçmen kütüğüne yazılı değilse geri kalan tüm yeterliliği barındırıyor olsa dahi oy kullanamaz. Bu usul demokratik bir seçimin gerçekleşmesi adına zorunludur. Kimlerin oy kullanacağı seçmen kütüğü içerisinde yer almaktadır (Karamustafaoğlu, 1970, s. 181).

Seçim sonrasında elde edilen sonuçlarının tartışma konusu olmaması ayrıca seçimlerin düzen ve güven içerisinde gerçekleşmesini sağlayabilmek adına seçmenlerin kütüğe kaydı yapılır. Seçmen kütükleri belirli bir süre zarfında tekrardan düzenlenerek güncellenir (Karatepe, 2013, s. 275).

Genel oy hakkının kabulünden önce sınırlı oy ilkesinin uygulandığı süre zarfında seçmen kütüğüne yazılı olmak günümüzde ki kadar önem arz etmemiştir. O dönem de bu denli önemli olmamasının nedeni ise oy kullanacak seçmen sayısının azlığından kaynaklıdır. Bunun yanı sıra seçim sürecini yürütmekle görevlendirilen kişilerin, seçmenleri bizzat tanması da buna etkili olmuştur. Günümüze gelindiğinde ise genel oy hakkı benimsenmiş seçmen sayısı milyonlara ulaşmıştır. Bugün her bir seçmeni yakından tanımak olanaksızdır. Ayrıca eskiye nazaran nüfus hareketleri bir hayli artış göstermektedir. Tüm bunlardan dolayı seçmen kütüklerini düzenlemek ve birtakım usuller çerçevesinde örgütlemek zorunluluk halini almıştır (Karamustafaoğlu, 1970, s. 181).

Ülkemizde seçmen kütüğüne yazılı olmayı düzenleyen kanun, *“Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında 298 sayılı Kanundur”* bu kanun

17. 05. 1979 yılında 2234 sayılı kanun ile değişikliğe gidilmiştir. Madde 36’da belirtilen yeni hüçular şu şekildedir; “*seçmen kütüklerinin her dört yılda bir yeniden düzenlenmesi ve her iki yılda bir genel denetleme ile güncelleşmesi*” şeklinde öngörölmüştür (Teziç, 2006, s. 245).

Öte yandan bu kanun ilk etapta yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının oy kullanmasına yönelik bir imkân tanımadığı görölmektedir. Daha sonrasında 23.05.1987 tarih ve 3377 sayılı Kanun’un kabulü ile birlikte istisnai bir hüküm getirilerek belirli koşullar çerçevesinde oy kullanabilmelerine imkân tanınmıştır. 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı yasa ile anayasanın 67. maddesinin fıkrasına değişiklik getirilerek yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının oy haklarını kullanabilmesi anayasal çerçevede öngörölmüştür (Akartürk, 2017, s. 161).

2.5. Türkiye’de Uygulanan Seçme Hakkının Olumsuz Şartları

Nasıl ki seçme hakkı içerisinde olumlu şartlar barındırıyorsa aynı şekilde olumsuz şartları da barındırmaktadır. Bu olumsuz şartlar; kısıtlı olmamak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, meslek ve görevlerinden dolayı oy veremeyecek olmaktır.

2.5.1. Kısıtlı Olmamak

Zihinsel aktivitelerini eksiksiz bir biçimde yerine getiremeyen hâkim kararı ile siyasi ve medeni haklarının kullanımını ellerinden alınan kişiler kısıtlı olarak adlandırılır. Şayet kişi hakkında kısıtlılık hükmü verildiyse, bu kişi ya vesayet veyahut da gerekliliği tespitiyle velayet altına alınır. Kısıtlı olan bir kimse oy kullanma eylemini yerine getiremeyeceği gibi aynı zaman da bu hakkı onu temsil eden yasal temsilcisi de kullanamaz (Akartürk, 2017, s. 162).

Kısıtlı olan bireyler, hayatın hemen hemen her noktasında bir başkasının yardımına ihtiyaç duyan, bakımlarının üstlenilmesi gereken bunun yanı sıra karşı tarafa zarar verebilme ve güvenliğini tehdit edebilme özelliği barındıran kişilerdir. Oysaki oy kullanma eylemi, düzgün bir bilince sahip olan ve kamu yararını gözetebilecek kişiler tarafından hayata geçirilmesi gereken bir eylemdir. Kısıtlı olarak nitelendirilen kişilere oy hakkı tanınması demek aynı zaman da oy hakkını bir nevi suistimale uğratmak demektir zira bu kişiler karşı tarafın yönlendirmesine oldukça müsaittir, bir yönlendirmeyi kötü niyetli olup olmadığını mantık

süzgecinden geçiremedikleri için bu durum usulsüzlüğe ve yolsuzluğa zemin hazırlar (Karamustafaoğlu, 1970, s. 189-190).

Anayasamızda 298 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun” gereğince madde 8’de belirtilen hükümler doğrultusunda kısıtlı olan kişilerin oy kullanamayacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Fakat bu kanun da kimlerin kısıtlı kategorisine girdiği değinilmemiştir. Kısıtlılık durumu Türk Medeni Kanunu’nun madde 405- 408 arasında yer alan hükümlerle açıklanmıştır (Gözler, 2019, s. 490-491).

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu’nun kısıtlılıkla ilgili maddeleri şu şekildedir;

“Madde 405- Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle işlerini göremeyen veya korunması ve bakımı için kendisine sürekli yardım gereken ya da başkalarının güvenliğini tehlikeye sokan her ergin kısıtlanır. Görevlerini yaparlarken vesayet altına alınmayı gerekli kılan bir durumun varlığını öğrenen idarî makamlar, noterler ve mahkemeler, bu durumu hemen yetkili vesayet makamına bildirmek zorundadırlar.

Madde 406- Savurganlığı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı veya malvarlığını kötü yönetmesi sebebiyle kendisini veya ailesini darlık veya yoksulluğa düşürme tehlikesine yol açan ve bu yüzden devamlı korunmaya ve bakıma muhtaç olan ya da başkalarının güvenliğini tehdit eden her ergin kısıtlanır.

Madde 407- (Değişik:2/3/2024-7499/5 md.) Kesinleşmiş hapis cezasının infazı amacıyla ceza infaz kurumunda bulunan ergin bir kişi, isteği üzerine kısıtlanır veya kendisine kayyım atanır. Toplam beş yıl veya daha fazla kesinleşmiş hapis cezasının infazı amacıyla ceza infaz kurumunda bulunan ergin bir kişi, isteği bulunmasa dahi kişiliğinin veya malvarlığının korunması bakımından gerekli görülmesi hâlinde kısıtlanabilir. Cezayı yerine getirmekle görevli makam hapis cezasının infazına başladığını derhâl vesayet makamına bildirir. Vesayet makamı karar vermeden önce hükümlüyü dinler. Bu Kanunun kayyımliğine ilişkin hükümleri niteliğine uygun düştüğü ölçüde bu madde için de uygulanır

Madde 408- Yaşlılığı, engelliliği, deneyimsizliği veya ağır hastalığı sebebiyle işlerini gerektiği gibi yönetemediğini ispat eden her ergin kısıtlanmasını isteyebilir.” (TMK, 2001).

2.5.2. Kamu Hizmetlerinden Yasaklı Olmamak

Seçme yeterliliğinin bir diğer aranılan koşulu, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamaktır. Dünyanın hemen hemen her ülkesinde birtakım cezai mahkumiyetler seçme hakkının kullanılmasına engel bir durum teşkil eder. Türkiye’de seçim kanunları ele alındığında kamu hizmetlerinden yasaklı olanlar seçmen statüsünde olamayacakları ve dolayısıyla oy kullanma haklarının bulunmayacağına değinildiği görülmektedir. Ekseriyeti ceza mahkumiyeti sonucunda görülen bu durumlar, alınan cezanın süresine ve suçun boyutuna ya da her ikisi ele alınarak değerlendirildiğinde farklılıklar gösterebilir (Karamustafaoğlu, 1970, s. 191-192).

Kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak şartı aslında vatandaşlığa yüklenen anlamdan kaynaklıdır zira vatandaş içerisinde bulunduğu topluma karşı ahlaki tutum ve davranışlar sergileme yükümlülüğünü içerisinde barındırır. Vatandaşın kamu hizmetinden yasaklı olması demek ise toplumsal normları çiğnediği ve bu yüzden yasaklandığı anlamına gelmektedir (Karatepe, 2013, s. 276).

Kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak şartı 298 sayılı “*Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun*” gereğince madde 8’in 2. bendinde yerini almıştır. Kişinin hangi durumlar söz konusu olduğunda kamu hizmetlerinden yasaklı olacağı 298 sayılı kanunda belirtilmemiştir fakat bu durumlar Türk Ceza Kanunu’nda ele alınmıştır. Türk Ceza Kanunun 20. maddesinde yasaklılık durumu ömür boyu ve geçici olarak iki biçimde ele alınarak düzenlenmiştir. Madde 31’de ise “*beş yıldan ağır hapse mahkûmiyet müebbeden kamu hizmetlerinden kısıtlılık, buna karşılık üç yıldan beş yıla kadar ağır hapse mahkumiyet, cezaya eşit bir süreyle yani kamu hizmetlerinden yasaklılık*” anlamına gelmektedir. Bahsi geçen kanunlar ışığında mahkumlarda, dolayısıyla oy kullanma hakkından mahrum kalırlar (Teziç, 2006, s. 247).

2.5.3. Meslek ve Görevlerinden Dolayı Oy Veremeyecek Olanlar

Kimi seçmenler vatandaşlık, yaş, seçmen kütüğüne yazılı olmak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak koşullarına sahip olsalar dahi seçimlere katılma hakları yoktur. Bu bireyler yaptıkları meslek ve mesleklerinin barındırdığı özellikleri göz önünde bulundurarak oy kullanma hakkı tanınmamıştır. Örneğin İngiltere’de bir dönem seçim bölgesinde görev alan memurlar, polis komiserleri ve gümrük memurlarının oy hakkını kullanamadığı bilinmektedir. Günümüzde de Türkiye’de dahil olmak üzere birçok ülke de silahlı kuvvetler içerisinde bulunan kişilerin oy kullanıp kullanmayacağı birer tartışma konusudur. Zira otorite, disiplin, emir komuta sistemi, hiyerarşi askerlik mesleğinin temelini oluşturduğu bilinmektedir. Burada otorite kişi bazlı değil, kişinin rütbesine, askerlik sıfatına, kıdemine bağlı bir durumdur. Bu şekilde işleyiş gösteren hiyerarşik düzende, askerlik mesleğini icra eden kişilerin kararlarını verirken serbest bir tutum sergileyemeyeceği, üst rütbeden alacakları emir doğrultusunda oy kullanma ihtimalinin varlığı göz önünde bulundurarak oy kullanma hakkı tanınmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra silahlı kuvvetlerin ülke içerisinde

meydana gelebilecek herhangi bir siyasal çekişme ve anlaşmazlıkta tarafsızlığını koruyabilmek adına oy hakkının bulunmaması gerektiği de dile getirilir (Karamustafaoğlu, 1970, s 197-198).

Askerlik ile ilgili bu husus Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67. maddesinde ele alındığı görülmektedir. Bu durum şu şekilde ifade edilmiştir;

“(Değişik: 23/7/1995-4121/5 md.; 3/10/2001-4709/24 md.) Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askerî öğrenciler, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde oy kullanılması ve oyların sayım ve dökümünde seçim emniyeti açısından alınması gerekli tedbirler Yüksek Seçim Kurulu tarafından tespit edilir ve görevli hâkimin yerinde yönetim ve denetimi altında yapılır.” (m. 67).

2.6. Seçilme Hakkının Şartları

Seçme ve seçilme hakkı çift yönlü olup hem yönetilenleri hem de yönetenleri alakadar eden bir haktır. Nasıl ki seçmen olabilmek için birtakım koşulları barındırıyor olmak gerekiyorsa aynı şekil de seçilme hakkını kullanabilmek içinde belli başlı koşulları yerine getiriyor olmak gerekir. Bu koşullar ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte anayasa ile düzenlenen koşullardır. Seçilme hakkı, seçme hakkına göre daha fazla nitelik gerektirir zira ülkenin yönetiminde söz sahibi olmak için aranan kriterlerin seçme hakkına göre daha fazla olması son derece tabidir. Daha önceki bölümlerde yöneten yönetilen olgusunu felsefi açıdan ele alınmıştı bahsi geçen düşünürlerin hepsi yönetenlerin yönetilenlere göre daha fazla nitelik barındırdığı için yönetici vasfında olduğuna değinmişti. Günümüz dünyasında ülkelerin geleceği açısından önemli kararların alınması yönünde seçilme hakkına sahip olabilmek için oy veren vatandaşlardan daha fazla nitelik aranması aslında ilk çağlardan gelen birer yansımadır (Karatepe, 2013, s. 277).

Anayasanın 76. maddesinde milletvekili seçilme yeterliliği başlığı altında bu konuya değinilmiştir. 76. madde şu şekildedir;

“(Değişik: 13/10/2006-5551/1 md.; 16/4/2017 6771/3 md.) Onsekiz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir.

(Değişik: 27/12/2002-4777/1 md.; 16/4/2017-6771/3 md.) En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, askerlikle ilişkisi olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırmak, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler.

Hâkimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yüksek öğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler.” (m. 76).

Görüldüğü üzere bu madde de milletvekili seçilmek için aranılan koşullar açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bunlardan bazıları hali hazır da seçmen olabilmek içinde olması gereken özelliklerdir. Seçme hakkının şartlarında bunları ele aldığımız için burada kısaca üzerinde durulacaktır. Çalışmada seçme hakkı incelenirken iki ayrı gruba ayrılarak ele alınmıştır bu yüzden seçilme hakkı da incelenirken iki ayrı gruba ayrılarak ele alınacaktır bunlardan ilki seçilme hakkının olumlu şartları ikincisi ise seçilme hakkının olumsuz şartlarıdır (Karatepe, 2013, s. 277).

2.7. Türkiye’de Uygulanan Seçilme Hakkının Olumlu Şartları

Seçilme hakkı, içerisinde daha çok sorumluluk barındırdığı için seçme hakkında aranılan şartlardan daha fazla olup aynı zamanda daha farklı şartları barındırmaktadır. Vatandaşlık ve yaş hem seçme hem de seçilme hakkının olumlu şartıyken eğitim şartı yalnızca seçilme hakkının olumlu şartı olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.7.1. Vatandaşlık

Seçme ve seçilme hakkının kullanımında aranılan ortak şartların başında vatandaşlık gelmektedir. İçerisinde bulunan ülkenin geleceğine dair bir takım önemli kararlar alabilmek için sadece o ülkede yaşıyor olabilmek yeterli değildir. Aynı zaman da o ülkenin vatandaşı olmak gerekir. Zira bu önemli kararlar alınırken kişide milli birlik ve beraberlik duygusunun ön plan da olması beklenir, bu da vatandaşlık bağı ile sağlanan bir durumdur. Bu kararlar sonuç olarak devletin bekasına yönelik kararlardır, zaman zaman inisiyatif alınması gerekebilir ve alınan inisiyatifler kişi veyahut da zümre bazlı olmamalı devletin bütünü düşünülmelidir (Teziç, 2006, s. 263).

Geçmişten günümüze ülke içerisinde var olan anayasaları incelediğimiz takdirde Kanun-ı Esasi dışında milletvekili seçilebilmek için vatandaş sözcüğü yerine “her Türk” ibaresi yerini almaktadır. Burada her Türk kelimesi anayasanın diğer ilgili maddeleri ele alındığında vatandaş kavramına denk geldiği görülmektedir. Ayrıca milletvekili seçilebilmek için ülkelerin gündeminde yer alan çifte vatandaşlık konusuna

değiniilmesi gerekir. Ülkemizde birden fazla vatandaşlığa izin verildiği bilinmektedir aynı zamanda ikinci vatandaşlık milletvekili seçilmeye herhangi bir engel teşkil etmemektedir (Eren, 2018, s. 423- 424).

2.7.2. Yaş

Seçme ve seçilme hakkının bir diğer aranılan olumlu ortak özelliklerinden biri de yaştır. Tezin ilerleyen kısımlarında bu konu ayrı bir başlık üzerinde detaylıca ele alınacaktır. Burada belirtilecek husus ülkemizde seçme ve seçilme yaşının eşit olduğu ve bu yaşın 18 olduğudur (Atar, 2018, s. 235).

2.7.3. Eğitim

Seçmen olabilmek için eğitim şartı aranmazken seçilebilmek için aranmaktadır. Bir vatandaş okuma yazma bilmes e dahi diğer özellikleri barındırıyorsa seçmen olabilir ülke içerisinde siyasal katılım sağlayabilir fakat aynı şey milletvekili adayı olmaya geldiğinde durum farklılık göstermektedir (Araslı, 1972, s. 43).

Seçilebilmek için eğitim şartının aranması ise makul karşılanmaktadır ve bunun nedeni milletvekilinin meclis içerisinde herhangi bir yasama çalışmasına katılabilmesi için en azından okuma yazma bilmesi gerektiğidir. Örneğin meclis içerisinde sunulacak olan bir kanun önerisi yazılı bir şekilde sunulması gerekir. Şayet milletvekili okuma yazma bilmezse bu görevini yerine getiremez (Gözler, 2019, s. 459).

Osmanlı Türk Anayasal sürecinde milletvekili seçilebilme yeterliliğini eğitim bazından ele aldığımız takdirde Kanun-i Esasi'nin 68. maddesinde Türkçe bilmeyen kişilerin Heyeti Mebusana üye olamayacağı dile getirilmiş, dört yıl sonrasında yapılacak olan ikinci seçimlerde ise mebus olabilmek adına mümkün mertebe Türkçe okuma yazma bilmesi koşulu yerini almıştır. Heyet-i Ayan içerisinde yer alabilmek için ise aranılan koşulların bir hayli fazla olduğu 62. madde de göze çarpmaktadır Madde 62 şu şekildedir; *“daha önce vekillik, ordu mareşalliği, kadı-askerlik, elçilik, patriklik ve hahambaşılık görevlerinde bulunmuş, kara ve deniz generallerinden ve gerekli nitelikleri taşıyan diğer kişiler arasından uygun görünenler atanır”* Görüldüğü üzere Heyet-i Ayan'da yer alabilmek daha çok ayrıcalık istemektedir. Bunun nedeni ise çoğu zaman birinci

meclisin denetimini ikinci meclisin üstlenmesiyle ilişkilendirilebilir. Cumhuriyet dönemi anayasaları incelendiğinde, milletvekili seçilebilmek için 1982 Anayasasına kadar azami sınır olarak Türkçe okuyup yazma şartı olduğu görülmekteyken 1982 Anayasası ile birlikte bu şart en az ilkokul mezunu olmaya yükseltilmiştir. Bu gereklilik hâlâ günümüzde geçerliliğini korumaktadır (Eren, 2018, s 425-426).

2.8. Türkiye’de Uygulanan Seçilme Hakkının Olumsuz Şartları

Türkiye’de uygulanan seçilme hakkının üç olumsuz şartı olduğu görülmektedir bunlar; kısıtlı olmamak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, belirli suçlardan dolayı mahkumiyetinin olmamasıdır.

2.8.1. Kısıtlı Olmamak

Kısıtlı olmamak, seçme hakkında bulunan aynı zamanda seçilme hakkında da bulunması gereken bir koşuldur. Öyle ki bu koşulun yerine getirilmesi son derece makul karşılanmaktadır zira kısıtlı olan bir kimse bırakın ülke yönetimini ilgilendirecek kararlar vermeyi kendi hayatı içerisindeki kararları verirken bile desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Hal böyle olunca kısıtlılık barındıran bireylerin siyasal hayata katılımı beklenilemez (Araslı, 1972, s. 47).

Anayasa da milletvekili seçilme hususunda kısıtlılıkla ilgili ibare 76. madde de açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bura da kısıtlılıktan kasıt ise daha öncesinde seçme hakkında değindiğimiz Türk Medeni Kanunu’nun 405’ten 408’de dahil olmak üzere olan maddelerinde belirtilen hususlardır bunların herhangi birini taşıyan kimse kısıtlı sayılmakta ve milletvekili seçimlerinde adaylık gösterememektedir (Gözler, 2019, s. 460).

2.8.2. Askerlikle İlişği Olmamak

Milletvekili olabilmek için askerlik şartı, diğer ülkelerle kıyaslandığında genel bir şart olmadığı bilinmektedir. Türkiye’de bu şart ilk kez 1961 Anayasası ile birlikte hayata geçirilmiştir. 1961 Anayasasının 68. maddesinde “*yükümlü olmasına ve muaf bulunmasına rağmen muvazzaf askerlik hizmetini yapmayanlar veya yapmış sayılmayanlar*” milletvekili seçilemezler. Bu maddeye benzer bir şekilde 1982 Anayasasının 76. maddesinde “*yükümlü olduğu askerlik hizmetini*

yapmamış olanlar” milletvekili seçilemez denildiği görülmektedir. Şayet yükümlü olduğu askerlik vazifesini yapmadığı halde milletvekili seçilmesi durumunda ve bu durum anlaşıldığında YSK tarafından tam kanunsuzluk gerekçesiyle milletvekilliği iptal edilir (Eren, 2018, s. 426).

2017’e kadar milletvekili seçilebilmek için askerlik görevini fiilen yerine getirilmesi gerekirken 2017 Anayasa değişikliğiyle birlikte bu duruma farklı bir boyut kazandırılmıştır. Yeni düzenlemeyle birlikte askerlik görevini herhangi bir nedenden ötürü ertelemiş olan kişiler askerlik yükümlüsü olarak sayılmayacağı ifade edilmiştir (Anayurt, 2020, s. 249).

2.8.3. Kamu Hizmetlerinden Yasaklı Olmamak

Kamu hizmetinden yasaklı olanlar, anayasanın 76. maddesinin ikinci fıkrası gereğince milletvekili seçilemeyeceği belirtilmiştir. Fakat kamu hizmetlerinden yasaklılık kavramının tanımı açıkça belirtilmemiş bu durumun yargı kararı ile sonuca varılacağı anlamına ulaşılmıştır. (Gözler, 2019, s. 461-462).

2.8.4. Belirli Suçlardan Dolayı Mahkumiyeti Olmamak

Anayasa’nın 76. maddesinde bu durum açıkça beyan edilmiştir. Bunlar şu şekildedir;

“taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar” (m. 76).

İlgili Anayasa Maddesinde geçen “Taksirli suçlardan” kasıt ise Türk Ceza Kanunu’nda belirtilmiş ve bu belirtilen suçların dışında işlenen suçtan alınan mahkûmiyet süreci bir yılı aştığı takdirde milletvekili seçilemeyeceği belirlenmiştir. Bu mahkumiyetin tek bir seferde alınmasına gerek yoktur örneğin bir kişi dört defa 3’er ay hapis cezası alması durumunda da aynı olgu geçerlidir (Atar, 2018, s. 235).

Bunun dışında anayasanın 76. maddesinde affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilmesine engel suçlar şu şekildedir;

“...zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karışdırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar” (m. 76).

3. SEÇME VE SEÇİLME HAKKININ YAŞ BAKIMINDAN SINIRLANDIRILMASI VE TÜRKİYE İNCELEMESİ

3.1. Siyasal Katılım ve Gençlik

Siyasal katılım kavramı geniş aynı zamanda tartışmaya açık bir kavram olup, birçok siyaset bilimcisi tarafından farklı boyutlarda ele alınmıştır kimileri bu kavramı siyasal bilgi, ilgi ve eylem olarak bir bütün şeklinde yaklaşırken kimileri ise yalnızca eylemsellik ile sınırlandırmıştır (Uluç & Küçük, 2022, s. 182). Kapani, Politika Bilimine Giriş adlı eserinde siyasal katılımı “*toplum üyesi kişilerin (vatandaşların) siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır.*” şeklinde tanımlayarak bütüncül bir yaklaşımla ele aldığı görülmektedir (Kapani, 2016, s. 144). Kalaycıoğlu’na göre ise “*siyasal katılma eyleminin amacı siyasal liderlerin kararlarını etkilemektir*” (Kalaycıoğlu, 1977, s. 163). Hangi bakış açısıyla ele alınırsa alınsın siyasal katılım kavramı toplum içerisinde nüfuz etmeye başlamasıyla birlikte demokrasinin uygulanmasında yeni bir soluk getirmiştir. Vatandaşlar seçme ve seçilme hakkı ile genel ve eşit oy hakkıyla birlikte siyaset arenasında kendilerine yer edinmeye başlamışlardır (Ertürk, 2016, s. 346).

Vatandaşların siyasal katılıma olan ilgi ve alakasını belirleyen birçok faktör olduğu bilinmekte, bu yüzden siyasal katılmanın sabit bir şekli ve düzeyi bulunmamaktadır. Siyasal katılımı etkileyen başlıca ögeler; içerisinde bulunduğu toplumsal yapı, eğitim düzeyi, cinsiyet ve yaştır (Aydın, 2019, s. 2124). Çalışmanın niteliği göz önünde bulundurulduğunda bu kısımda siyasal katılım ve yaş arasındaki ilişkinin üzerinde durulacaktır.

Bireyin siyasallaşma olgusu tıpkı toplumsallaşma olgusu gibi doğduğu andan itibaren başlayıp hayatının son bulduğu ana kadar sürekli gelişim sarf eden bir olgudur. Bireylerin siyasallaşmaların yaşamlarının hangi evresinde daha yoğun gerçekleştiği ise birer tartışma konusudur. Kimi sosyal bilimciler çocukluk döneminin üzerinde durmuş, bu dönem de elde edilen siyasallığın hayatlarının geri kalanı boyunca izlerini taşıdığını savunurken kimi sosyal bilimciler ise bu dönem içerisinde oluşan kazanımları fazla abartıldığını dile getirmiştir (Akın, 2009, s. 162). Çocukluk ile yetişkinlik arasındaki gençlik diye adlandırılan dönem ise belirli geçiş aşamalarını içerisinde barındıran bir süreç olduğu bilinmektedir. Geleneksel

toplum modellerinde gençlik kavramı yaşa bağımlı açıklanan bir süreç iken modern toplumlarda ise aynı zamanda sosyal bir kategori olarak ele alınmıştır (Kaçer, 2023, s. 91).

Türkiye’de 2023 yılı sonu itibariyle adrese dayalı nüfus sistemi verilerine göre 15 ila 24 yaş grubundaki genç nüfus oranı 12 milyon 872 bin 39 kişi olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu rakam toplam nüfus içerisinde genç nüfusun %15,1’lik dilimine tekabül etmektedir (TÜİK, 2024). Nüfusun hatırı sayılır bir oranını gençlerin oluşturduğu ülkemizde geçmişten günümüze her daim gençlerin siyasete katılımı ve siyasal alana bakış açısının ne olduğu önemli ve bir o kadar da tartışılan bir konu olmuştur. Bu konu hakkında Nermin Abadan Unat 1961 yılında üniversite gençliği üzerine yapmış olduğu çalışmada “3 ideal tip” gençlik sınıflandırmasında bulunmuştur. Birinci gençlik tipini “*müstakbel idareci, önder*” tip olarak adlandırmıştır. Bu genç tipi, aydın ilerici aynı zamanda Kemalist genç tipini temsil etmektedir. Bu sınıflandırma içerisinde yer alan gençler kamu olaylarının siyasi yönleriyle son derece ilgilenmektedirler. İkinci gençlik tipini “*mesleğe bağlı gelenekçi*” tip olarak adlandıran Abadan buradaki gençlerin yaşanan problemleri geleneksel değerler ve yaklaşımlarla çözme eğiliminde olduğunu dile getirmiştir. Son olarak üçüncü olan gençlik tipi ise “*maddeci, başarı, manager*” tiptir. Buradaki gençlerin hayatlarındaki öncelik ekonomik ve teknik problemlerdir bunun yanı sıra faal siyasete de ilgisizliği tespit edilmiştir (Şentürk, 2013, s. 40). İlerleyen süre zarfında Abadan’ın sınıflandırmış olduğu ideal tipi Vehbi Bayhan toplumsal süreç ile gençlik bağlantısını oluşturduğu farklı bir sınıflandırma ile genişletmiştir. Bayhan’ın sınıflandırmasına göre 1960-1970 gençliği; toplumcu, politik bir o kadarda ideolojiktir. 1980’li yılların gençliği; apolitik, bireyci ve tüketicidir. 1990 yıllarının gençliği; küresel, tüketici, marka gençliğidir. Son olarak 2000 yıllarının gençliği, milenyum kuşağı; postmodern çoğul kimlik, internet, sanal alem ve şiddet gençliği olarak tanımlamıştır (Bayhan, 2017, s. 362-368). Abadan ve Bayhan’ın ele aldığı bu çalışmalar, Türkiye’de gençlerin siyasal hayata katılmalarında içerisinde oldukları hem toplumsal hem de ekonomik faktörlerin önemli olduğunun göstergesidir.

Ülkemizde yakın dönem içerisinde 2007 tarihinde Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırma Vakfı’nın 16-29 yaş arasındaki genç katılımcılar ile yürüttüğü bir

Çalışma içerisinde siyasete ne kadar ilgi duyuyorsunuz sorusuna %9'u yakından ilgi duyuyorum cevabını verirken %60'lık bir oranda ise hiç ilgi duymam veya pek ilgi duymam dediği görülmüştür. Bu gençlere siyasi parti veya parti gençlik örgütlerine ye olup olmadığı sorulduğunda ise %91'i siyasi partilere ye olmadıklarını ifade etmiştir (Kılıç, 2010, s. 58-59). Oranların bu denli düşük olması gençlerin siyasete bakış açısıyla yakından örtüşmekte aktif siyasetin gençler arasında dışlanmaya neden olduğu aynı zamanda maddiyat gerektirdiği, 1980 sonrası siyasi kültürün yarattığı algının ortadan kalkmamış olması, toplum içerisinde yaygın olan olumsuz siyaset ve siyasetçi algısı gençleri siyasetten uzaklaştıran olgulardır (Erdoğan, 2010, s. 94).

Aradan geçen on yılı aşkın süre zarfı sonrasında T.C Serhat Kalkınma Ajansının 2018'de yayınlamış olduğu TRA2 Bölgesi Gençlik Araştırmaları alışması kapsamında 14- 24 yaş aralığındaki gençlere siyasete ilgi duyuyor musunuz? Sorusu yöneltilmiş %40,6'lık bir oran siyasete hiç ilgi duymadığını, biraz ilgi duyuyorum diyenlerin oranı ise %20,42 olduğu saptanmıştır. Bu gençlere siyasetin temel kavramları içerisinde yer alan sağ ve sol siyaset hakkında bilgiye sahip olup olmadığı sorulduğunda ise %68,5 oranındaki genç bilgi sahibi olmadığı yanıtı dile getirmiştir (SERKA, 2018, s. 218-274). Teknoloji ağında bilgiye erişim bu kadar kolayken gençlerin en temel siyasi kavram hakkındaki verdiği bu cevap siyasete karşı duydukları ilginin boyutunu göstermektedir.

Çok geçmeden 2020 yılında İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü'nün (İstanpol) yapmış olduğu Türkiye'de Gençlerin Güvencesizliği: Çalışma Geçim ve Yaşam Algısı araştırma raporunda 18- 30 yaş arasındaki gençlere siyasete ve siyasetçilere yönelik bakış açıları ve beklentileri sorulduğunda genel olarak siyasetçilere karşı olan güvensizlik duygularını dile getirmiş aynı zamanda halkın beklentilerini karşılayamadıklarından söz etmiştir (İstanpol, 2020, s. 41-42).

Son olarak 2024 yılında Gençlik rgtleri Forumu'nun (GoFor) yapmış olduğu Gençlerin Politik Tercihleri Araştırması'nda 18-30 yaş arasındaki gençlere seçmen yaşının 18 olması hakkındaki düşünceleri sorulduğunda %68 oranında seçmen yaşının 18 olmasını tasdiklerken, %27 oranında seçmen yaşının 18 yaşından yukarıda olması gerektiğini, %5'i ise seçmen yaşının 18'den de aşağıda olması gerektiğini dile getirmiştir. Araştırmanın temel bulguları içerisinde

gençlerin büyük bir kesiminin gelecek bir seçimde kararsız olduklarını veya da oy kullanmamayı tercih ettikleri, çoğunluğu hiçbir siyasi partinin gençler üzerine söylemlerini samimi bulmadığı verisi saptanmıştır (GoFor, 2024, s. 9-91).

Türkiye'deki gençlerin siyasete bakış açıları ve siyasal katılım seyirleri yukarıda bahsedildiği gibiyken dünyadaki gençlerin bakış açıları ve katılım seyirleri de pek farklı sayılmamaktadır. Z kuşağı olarak adlandırılan 1997-2012 yılları arasında doğmuş gençler siyasete mesafeli bir tutum sergilemekte daha çok özgürlükçü, sosyal politika yanlısı ve çevre politikalarına duyarlı bir profil çizmektedir. Örneğin Amerika'daki gençlerin gerçekleşen seçimlerde %40'ı oy vermekte, %70 oranındaki gençler devletin ekonomiye müdahalesinin artması gerektiğini savunmaktadır. Gerek Amerika'da gerek ise Avrupa'daki gençlerin çoğunluğu kendilerini herhangi bir siyasal parti ile ifade etmekten kaçınmaktadır (TEAM, 2021, s. 10-13).

Her ne kadar gençlerin siyasete bakış açısı mesafeli olsa da gerek Türkiye'de gerek ise dünyada genç nüfus oranı önemli bir yer tutmakta bu durum ise ilerleyen süreç içerisinde siyasetin seyrini değiştirebilecek potansiyeldedir. Bu potansiyel, gençlerin siyasal davranışlarını ve tercihlerini bilmenin de önemini ayrıca gözler önüne seriyor. Fakat bu potansiyelin pratikte de bir yansımalarının olup olmayacağı yine büyük oranda gençlerin siyasal katılım davranışlarına bağlıdır (TEAM, 2021, s. 16).

3.2. Türkiye'de Seçme ve Seçilme Yaşına İlişkin Yapılan Düzenlemeler

Daha önceki bölümlerde ülkemizde yürürlükte olan anayasalara kısaca değinilmiştir. Çalışmanın bu kısmında, Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında yer alan Türkiye'nin seçme ve seçilme hakkının olumlu şartlarından biri olan yaş kavramı incelenecektir. Hangi dönemlerde hangi yaş tercih edildiğini önce o dönemin siyasal, sosyal ve ekonomik özelliklerine değinilerek ardından gerek meclis tutanakları üzerinden gerek ise gazete haberleri üzerinden ele alınacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti olarak 100 yıllık bir geçmişi bulunan ülkemizde seçme yaşı birden çok kez meclis gündemine konu olup değişikliğe uğramıştır. 1924 Anayasasının ilk halinde seçmen olabilmek için 18 yaşının doldurulması gerekliliği uygun görülmüş ve bu şekilde anayasada yerini almıştır. 1934 tarihine gelindiğinde

ise yapılan anayasa değişikliği ile birlikte bu yaş 22 yaşını bitiren her Türk seçme hakkına sahip olmuştur. Yirmi yılı aşkın bir süre zarfı boyunca 1924 Anayasası geçerliliği korumuş daha sonrasında 1961 Anayasası yürürlüğe girmiştir. nceki bölümlerde de değindiğimiz üzere 1961 Anayasasında seçmenlik yaşını kanun koyucunun hükmüne bırakmış ve bu yaş 21 olarak belirlenmiştir. İlerleyen süre zarfında 1982 Anayasası yürürlüğe girmiş 1987 yılında yapılan değişiklik ile seçmenlik yaşı 20 yaşa dşrlmştir. Son olarak 1995 yılında tekrardan yaş olgusu meclis gündemine gelmiş ve bugün hâlâ geçerliliğini koruyan 18 yaş seçmenlik yaşı olarak belirlenmiştir (Gören, 2018, s. 588).

Ülkemizde seçilme yaşı ise seçme yaşı kadar meclis gündemi içerisinde yer almamıştır. Çok uzun bir süre zarfı boyunca 30 yaş geçerliliğini korumuş 2006 yılına gelindiğinde ise 5 yaş birden aşağıya indirilerek 25 olması kararlaştırılmıştır. Çok geçmeden 2017 yılında seçme ve seçilme yaşı eşitlenerek 18'e dşrlmştir. Böylelikle tam anlamıyla medeni rüşt ile siyasi rüşt eşitlenmiştir (Gözler, 2019, s. 459).

3.2.1. 1924 Anayasası Dönemi ve Seçme ve Seçilme Yaşına İlişkin Düzenlemeler

Takvim 16 Mart 1920'i gösterdiğinde İştanbul mttetikler tarafından resmen bilfiil işgal edilmiş ve 11 Nisan 1920'de padişah Mebusan Meclisi'ni feshetmiştir. Bunun zerine 19 Mart 1920'de Mustafa Kemal'in yayınladığı bildiri zerine, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'ni toplamıştır. Birinci Millet Meclisi büyük bir tören düzenlenerek dualar eşliğinde açılmıştır (Karpat, 2019, s. 122-123). Açılan bu meclis hem kendi yetkilerini belirlemek hem de idari ve mülki teşkilatı yeni bir biçim vermek amacıyla kolları sıvayarak 20 Kasım 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu çıkararak yeni bir siyasi düzenin kurulmasının temellerini atmıştır (Karpat, 2013, s. 126).

Fakat bu anayasanın kabulünün hemen ardından Millet Meclisi içerisinde fikir ayrılıkları ve çatırdamalar baş göstermeye başlamış, her biri farklı görüş çerçevesinde çeşitli gruplar oluşmuştur. Bu gruplar büyük resim içerisinde yenilikçiler ve muhafazakrlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Karpat, 2019, s. 125).

Birinci Grup; Mustafa Kemal'in 1921'de kendisine bağlı 197 üyenin bulunduğu Müdafaa-i Hukuk grubunu kurmuştur. Bir yıl sonra ise bu gruba muhalif

olarak 118 üyeyi barındıran ikinci grup olarak adlandırılan bir grup meydana gelmiştir. Birinci Grup reformcu milletvekillerinden oluşurken İkinci Grup ise daha muhafazakâr ve siyasal bakımdan daha liberal görüşlü üyeleri barındırmaktadır. (Özbudun, 2011, s. 19-20).

Muhalefet grubu mecliste Mustafa Kemal'in şahsına yönelik açık bir ithamda bulunan bir değişiklik önerdi "5 yıl süreyle belirli bir seçim bölgesinde oturmamış bir kişinin milletvekili seçilmemesi" öneri ise ret edildi. Mustafa Kemal 1922'de Halk Fırkası çatısı altında yeni bir siyasi parti kuracağını açıkladı. 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesi kararı verildi böylelikle Birinci TBMM'nin görevi son bulmuş oldu. Yeni seçimleri Mustafa Kemal önderliğinde 1. Grup kazandı. Yeni meclis çoğunluğunu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden olan milletvekillerini barındırıyordu. Halk Fırkası'nın kurulması için Nizamname hazırlandı. 11 Eylül'de yapılan seçimlerde Halk Fırkası Başkanlığına Mustafa Kemal ikinci Başkanlığa ise Ali Fuat Cebesoy getirildi. 28 Ekim'de Çankaya'da toplanılarak Cumhuriyet'in ilan edilmesi kararlaştırıldı. 29 Ekim'de Cumhuriyet ilan edildi bundan sonra TBMM Cumhurbaşkanı'nı kendi aralarında bir seçim ile belirleyecek, Cumhurbaşkanı bir Başvekil atayacak, Başvekil de hükümet üyelerini meclis içerisinde seçerek Cumhurbaşkanı'nın daha sonra da Meclisin onayına sunacaktır. Mustafa Kemal meclis tarafından Cumhurbaşkanı seçildi ve İsmet Paşayı Başvekilliğe atadı (Koçak, 2000, s. 131-134)

Tüm bu yaşanan olaylar sonrasında 1924 Anayasası Meclis gündemine gelmiş olup, 16 Mart 1924 tarihinde ise yeni Anayasa içerisinde yerini alacak olan seçme ve seçilme hakkının özellikleri meclis içerisinde şu şekilde tartışılmıştır;

"Madde 10. — On sekiz yaşını ikmal eden her Türk mebusan intihabına iştirak etmek hakkını haizdir.

REİS — Maddeyi aynen reyinize vaz'ediyorum. Aynen kabul edenler lütfen el kaldırsın. Aksini reye vaz'ediyorum. Kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın. Madde müttefikan kabul edilmiştir.

Madde 11. — Otuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihabedilmek salâhiyetine haizdir.

REİS — Söz isteyen var mı?

ŞEFİK B. (Bayezid) — Şimdi onuncu maddeyle kabul edilen esasa göre, her Türk mebus intihabına iştirak hakkını haizdir. (Türk) lâfınızın içinde kadınlar da mevcuttur.

REFİK B. (Konya) — Onlar da olacaktır.

ŞEFİK B. (Devamla) — Şu halde bunun için istisnai bir şey koymazsanız tabi kadınlar iştirak eder.

FERİDUN FİKRİ B. (Dersim) - Zaten maksadımız odur, kadınlar da rey verecektir. (Alkışlar)

AHMED SÜREYYA B. (Karesi) — Arkadaşlar (Otuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihabedilmek hakkını haizdir) deyince, Şefik Bey biraderimizin buyurdukları (otuz yaşını ikmal eden her Türk) kelimesi içerisinde de kadın da dâhil bulunduğundan bizde de bir Türk kadınının mebus intihabedilebilmesi manası çıkar ve bu; memleket ve milletimiz için çok şayanı arzu ve çok şayanı temennidir. Ancak bu maddenin katiyeti ifadesine göre bu madde kabul edildikten sonra mesela üçüncü devrei intihabiye için otuz yaşında Türk sıfatını taşıyan kadınların dahi intihabedileceklerinin katiyen tahakkuk ettiği manası bu maddeyle çıkarılamaz. Zira ekseri Teşkilâtı Esasiye Kanunun da intihap hakkı, onun ana hattını gösteren mevad Teşkilâtı Esasiye ve mevadi esasiye meyanına ithal edilmesi adet olduğu halde bizde yoktur ve tafsilâta girilmemiştir. Halbuki bazı arkadaşlarla - bendeniz de dâhil olduğum halde bunun taraftarlığını etmişiz ve fakat ekalliyette kalmışızdır. Encümen ekseriyeti demiştir ki, intihap meselesi gayet mühimdir ve cidden hukuku esasiye mesailinden, mühim bir meseledir ve İntihabı Mebusan Kanununa bütün kavanini esasiye gibi bir kanunu mahsusla bütün ahkâmının tedvin edilmiş bir küllü vahit halinde bu kanunla vücut verilmesi lâzımdır demiştir. Binaenaleyh vazifei teşriye faslı altında yazılan mevaddan on birinci maddeyi teşkil eden bu madde ve atiyen yapılacak olan ve dokuzuncu maddede, (Kanunu mahsusuna tevfik) kaydı ile işaret edilen kanunu mahsus ahkâmı içerisinde bertafsil tavih edilecektir. İşte o zaman bizim memleketimizde de otuz yaşındaki bir kadının da bir mebus intihabedilebileceğini ve intihap için rey vermek suretiyle iştirak edebileceğini - bugün edememektedir - o kanun tasrih edecektir. Binaenaleyh bu maddeyle kadınlarında 30 yaşında bulunduktan ve Türk sıfatını haiz olduktan sonra mebus intihabına iştirak edeceklerini ve buraya mebus olarak gelebileceklerini kabul etmemiş olduğumuzu buraya kayıt ve tesbit ve işaret ediyorum.” (TBMM Zabıt Ceridesi 16.03.1340, Cilt:7-1, Devre 2, İçtima 13, s. 540-541).

Tartışmalar bu şekilde süre gelmiş olup her Türk kelimesi içerisinde kadınların kapsanmadığı anlamı ileri sürülürken, 10. ve 11. madde için tekrardan meclis içerisinde bir takım teklif önerilerinde bulunulmuştur o teklif önerileri şu şekildedir;

“Maddenin (Kadın, erkek her Türk) şeklinde tadilini teklif ederim. Afyon Karahisar İzzet Ulvi

On birinci maddenin berveçhi âti tadilini teklif ederim. Otuz yaşını ikmal eden her Türk beş seneden beri tevatun ettiği ve nüfusuna mukayyet bulunduğu bir daireden mebus intihabedilmek salâhiyetine haizdir. Gümüşhane Mebusu Zeki”

İzzet Ulvi ve Zeki Bey’in teklifleri meclis içerisinde tekrardan tartışılmaya neden olmuş bu tartışma sonrası Urfa Mebusu Yahya Kemal şu şekilde teklif önerisinde bulunmuştur;

“(Otuz yaşını ikmal eden, kadın ve erkek her Türk mebus intihabedilmek salâhiyetini haizdir) şeklinde tasrihini teklif ederim.”

Yahya Kemal'in teklifi oylamaya sunulmuş fakat yeterli oyu alamadığından dolayı reddedilmiştir. Tartışmalara son noktayı koyan ve kabul edilen hali ise şu şekildedir;

“REİS — Efendim, Celseyi açıyorum. Teşkilâtı Esasiye Kanununun bakiyei müzakeratına devam ediyoruz.

Madde 11. — (Otuz yaşını ikmal eden her erkek Türk mebus intihabedilmek salâhiyetini haizdir) şeklinde tadil edilmişti. Ondan sonra celseyi tatil etmiştim. Maddeyi bu şe kilde reynize koymamıştım. (Yalnız her er kek Türk kelimesini) reye koymuştum. Bu iti barla şimdi maddeyi bu tadil ile reyi âlinize koyuyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsın, Aksini reye koyuyorum. Kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın. Bu tadil ile madde kabul edilmiştir.” (TBMM Zabıt Ceridesi 16.03.1340, Cilt:7-1, Devre 2, İçtima 13, s. 541-543).

Görüldüğü üzere 1924 Anayasası hazırlanırken kadınlara seçme ve seçilme hakkı gündeme gelmiş olup fakat meclis içerisinde yeterli oyu alamamıştır. Bu dönem içerisinde kadınlara seçme ve seçilme hakkının gündeme gelmesi bile büyük bir gelişme olarak algılanabilir. Bunun yanı sıra seçme hakkı 18 olarak belirlenmiş seçilme yaşı ise 30 olarak yerini almıştır. Daha öncesinde de belirttiğimiz üzere meclis içerisindeki fikir ayrılıkları burada da kendine yer bulmuştur. Bu veriler doğrultusunda seçme yaşının 18 olarak tayin edilmesine etmen olan olaylar; 1. Dünya Savaşından mağlup bir şekilde ayrılan ve halkının birçoğunu savaş esnasında yitirmiş olan bir ülkenin seçmenlik yaşını asgari düzeyde tutması şeklinde yorumlanabilir.

3.2.2. 1934 Yılında Seçme Yaşının 22 Olarak Belirlenmesi

1924'ten 1934'e kadar olan süre zarfı boyunca seçme yaşı 18 olarak geçerliliğini korumuştur. Aradan geçen 10 yıllık zaman içerisinde gelişen olaylara değinmek ve siyasi gelişmeleri değerlendirmek gerekmektedir.

Hükümetin, Yunanistan'dan Türkiye'ye göç eden Müslümanları, Rumların terk etmiş olduğu mülklere yerleştirme biçimine dair meclis içerisinde bir tartışma meydana geldi. Meclis içerisindeki bu hararetli tartışmadan sonra İnönü güvenoyu talep edip bu güven oyunu kolay bir şekilde kazanınca, Hüseyin Rauf Bey ve onun etrafında ki 32 milletvekilinin istifası gerçekleşti. Gerçekleşen bu istifa sonrasında Rauf Bey önderliğinde 17 Kasım 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruldu. Bu olayın ardından Halk Fırkası adının başına Cumhuriyet eki getirerek Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirdi (Zürcher, 2018, s. 201).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, beklenmedik bir biçimde yankı uyandırmış, bu durumun yarattığı cesaretle sert bir muhalefet tutumu sergilemiştir. Rauf Bey başta olmak üzere Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası içerisinde takıntı haline getirilen İnönü'nün başbakanlıktan istifası da bu döneme damgasını vurmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal TBMM Başkanlığında bulunan Fethi Okyar'ı yeni kabinenin oluşturulması adına görevlendirmiş, Okyar'ın kurduğu hükümet 27 Aralık da sorunsuz bir biçimde güvenoyunu almıştır. Fakat bu süre zarfında Meclis içerisinde sular durulmamış, 1925'in 9 Şubat'ında gerçekleşen bütçe görüşmelerine yansımış, Milletvekilleri arasında gerçekleşen tartışmalar esnasında silahlar çekilmiş ve Ali Çetinkaya tarafından Halit Paşa vurulmuştur, tedaviye alınan Halit Paşa 14 Şubat 1925'te ani bir biçimde zatürre dolayısıyla hayatını kaybetmiştir (A.A.M, 2023, s. 193-194).

İktidar ve muhalefetin gerilimleri gün geçtikçe artmaya Mustafa Kemal'in ılımlı yaklaşımı ise değişmeye başlamış ve bu durum basına yansımış, Tokgöz, Keskin, Örnek gazeteleri kapatılmıştır. Ardından gelen Şeyh Sait isyanıyla beraber dini siyasete alet ettiği gerekçesiyle 5 Haziran 1925'te Takrir-i Sükun Kanununa dayandırılarak parti kapatılmıştır. (Avşar, 1998, s. 37).

Takvim 1928'i gösterdiğinde anayasa da yer alan "*Türkiye Devleti'nin dini İslam'dır*" ibaresi kaldırılmış ayrıca bu dönem de Arap alfabesi terk edilerek Latin alfabesi yerini almıştır (Karpas, 2013, s. 153).

1930 yılında Mustafa Kemal'in teşviki ile Türkiye'de tekrardan çok partili hayata geçiş denemesinde bulunulmuştur. Bu durumun altında yatan temel neden ise gerek siyasal tansiyonu düşürmek gerek ise Batı dünyasındaki Türkiye'nin olumsuz imajını değiştirmekti (Börklüoğlu ,2017, s. 111). Böylelikle Fethi Okyar önderliğinde Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu (Avşar, 1998, s. 72). Mustafa Kemal başta kız kardeşi Makbule Hanım olmakla birlikte birçok kişiyi partiye girmeyi teşvik etti (Karpas, 2019, s. 152). Başlangıçta sadece denetleyici bir muhalefet olması adı altında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, halk tarafından benimsendiği 1930 belediye seçimlerinde açıkça görüldü. Bu seçimlerde toplamda 40 belediyeyi kazandı. Bu seçimde Fethi Okyar Cumhuriyet Halk Fırkası'nın hile karıştırdığını iddia ederek Şükrü Kaya hakkında gensoru önergesi verdi bu durum etrafında iktidar Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı ve yöneticilerini vatana ihanetle

itam etti. Gerilim daha çok artmadan ve Mustafa Kemal ile karşı karşıya gelmek istemeyen Fethi Okyar 16 Kasım 1930'da partiyi feshetti (Börklüoğlu, 2017, s. 111).

Çok partili hayata geçiş denemesinin başarısızlığı aynı zamanda 1929-1930 dönemlerinde dünyada baş gösteren ekonomik buhran Türkiye'de siyasi ve ekonomik anlamda liberalizm felsefesinin itibarını zedeledi. 1930 sonrası Türkiye'de yeni bir yol izlendi, bu yolun başlıca özelliği ise tek parti yönetimini güçlendirmek ve milliyetçi aynı zaman da laik reformları hayata geçirmek oldu. Ayrıca bu dönem de kadınlara yerel seçimler katılma hakkı sağlanmıştır (Karpat, 2019, s. 141-155).

Dönemin Türkiye'sinde siyasal ve sosyal yapısı bu şekildeyken 5 Aralık 1934 tarihinde meclis gündemi içinde *“Malatya mebusu general İsmet İnönü ve 191 arkadaşının, teşkilâtı esasiye kanununun 10 ve 11’ inci maddeleri ile intihabı mebusan kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bir madde eklenmesi hakkında kanun teklifleri”* yerini almıştır. İnönü yaş değişikliğinden önce, 1924 yılında konu olan Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının verilmesini gündeme getirdi. Daha öncesinde bu konu meclis içerisinde tartışmaya neden olmuşken bu dönem de son derece ılımlı karşılandı. O döneme ait TBMM tutanaklarında ise 10. ve 11 maddeye ilişkin kaynaklar şu şekildedir;

“Teşkilâtı Esasiye Kanununun 10 ve 11 ‘inci maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun

MADDE 1 — Teşkilâtı esasiye kanununun onuncu ve on birinci maddeleri aşağıdaki şekil de değiştirilmiştir:

MADDE 10 — Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir.

MADDE 11 — Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir.

BAŞKAN — Okunan birinci madde on ve on birinci madde tadillerini tayin ediyor. Maddeyi onay bulanlar... Bulmayanlar... Onay bulunmuştur.”

Meclis içerisinde bu kanun 258 kişi tarafından oylanmış aynı zaman da 258 onay oyu alarak üçte iki barajını geçmiş ve anayasa da değiştirilmiş bir vaziyette kendine yer edinmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi 05.12.1934, Cilt: 25, Devre 4, İçtima 4, s. 82-85).

Bu olay kanunun kabulü öncesinde bile o dönemin gazetelerine manşet olmuştur. Bu manşetlerden biri de 4 Aralık 1934 tarihinde çıkan Halkın Gazetesi'dir ve şu şekilde yerini almıştır; *"Yurtta Yeni Saylav Seçimi. 30 yaşını dolduran kadın erkek her yurttaş Saylav seçilebilecek. Teşkilatı esasiye, saylav seçimi yasaları değişecek"* Haberin içeriğine değinecek olursak; *"Bu akşam toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası divanı saylav işlemi seçimini konuştuktan sonra aşağıdaki tekliflerin fırkanın meclis grubuna sunulmasına karar vermiştir. Kadın erkek 30 yaşını bitiren yurttaşlar saylav seçilebileceklerdir. Bu seçimlerde kadınlarda rey verenlerin yaşı on sekizden yukarıya çıkarılacaktır. Bu yaşı meclis tespit edecektir. Bütün bunlar için teşkilatı esasiye ve saylav seçimi yasaları pek yakın bir zamanda değiştirilecektir"* (Halkın Sesi, 04.12.1934)

Meclisten onay alan bu değişiklik ülke içerisinde fazlasıyla yankı uyandırmış olup Haber Gazetesi'nin 5 Aralık 1934 tarihindeki sayısında; *"Kadınların en şerefli günü! Bugün, haklarının zirvesine ulaşıyorlar. Başka yerde zorla alınan bu hakkı, bizde hükümet veriyor. Meclis, teşkilatı esasiye kanununu değiştirecek"* başlıkları altında yerini almıştır. Haberin içeriği ise şu şekildedir; *"... Bugünkü kanunda seçime iştirak edeceklerin yaşları 18 olarak gösterilmektedir. Bu yaş az görülmekte, bu yaşta bulunanların çoğunun tahsilde bulundukları, bir kısmının da henüz askerliklerini yapmadıkları düşünülerek seçime iştirak haklarının 21-22 yaşında olanlara verilmesi istenilmektedir. Bazı mebuslar bu yaşı yirmi beşe çıkarılması fikrindedirler."* (Haber G, 05.12. 1934).

Tüm bunlar doğrultusunda ülke içerisinde yaşanan gerek toplumsal gerek ise siyasal olayları göz önünde bulundurarak bu dönemi inkılaplar dönemi olarak nitelendirilebilir. Yapılan birçok değişiklik sonrası seçme ve seçilme yaşının değişmesi de doğal karşılanabilir. Bir ülke içerisinde dönemin gündemi en iyi yansıtan argümanlardan biri gazete haberleridir. Ele alınan gazete haberlerinden yola çıkılacak olursa; seçme yaşının belirlenmesi meclis tarafından olduğunu ayrıca bu yaşı yükseltilmesine dayanak ise askerlik görevlerini yerine getirmemiş ve eğitimlerini tamamlamamış kişilerin oy hakkına sahip olmaması gerektiği kanısına varılabilir.

3.2.3 1961 Anayasası Dönemi ve Seçme Yaşının 21 Olarak Belirlenmesi

1934'ten 1961'e kadar geçen sürede seçmen yaşı geçerliliğini korumuştur. 20 yılı aşkın bu süreç içerisinde gerek sosyal gerek ise siyasal arenada Türkiye içerisinde birçok olay gerçekleşmiştir.

1938 yılında Atatürk'ün vefatı üzerine Cumhurbaşkanlığı makamı boşalmış ve hemen hemen meclis içerisinde oyların tamamını alarak İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiştir. İki buçuk aylık bir süre zarfı sonrası kabine içerisinde çok değişikliğe gitmeyip yalnızca dönemin başbakanı olan Celal Bayar yerine Refik Saydamı başbakanlık makamına getirerek iktidarda yerini almıştır. Cumhurbaşkanlığının yanı sıra parti başkanlığı görevini de üstlenen İnönü'ye bu dönem de Milli Şef unvanı verilmiştir. Bu dönemde eğitimlerini Cumhuriyet yıllarında almış kişilerden oluşan Örneğin Hasan Ali Yücel, Şükrü Saraçoğlu gibi genç isimleri Meclis içerisinde yer almaları sağlanmış böylelikle karma bir kabine oluşturulmuş aynı zamanda bu yeni nesil temsilciler Cumhuriyet ilkelerine son derece bağlılık göstermiş ve bu ilkelere farklı bakış açıları kazandırılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. İnönü döneminde, aşırı ideolojik biçimden yerini daha ılımlı bir toplumsal hayata evrilmeye başlamıştır (Karpas, 2013, s. 162-163).

Ne var ki bu dönem de 1939- 1945 yılları arasında tüm dünyayı etkileyecek bir olay olan 2. Dünya Savaşı meydana gelmiştir. Her ne kadar Türkiye aktif tarafsızlık adı altında denge politikası izlese de bu durumdan etkilenmiştir. Bu dönemde kısıtlı bir üretim kapasitesine sahip olan Türkiye ilerleyen süreçte savaş ekonomisinin yarattığı yükü çeşitli çabalarla düzeltmeye çalışmış ve bunlar bir takım sosyal problemleri de doğurmuştur. Yine de izlediği dış politika diğer ülkelerden takdir toplayarak fiziki yarıllardan uzak durmuştur (Benhür, 2021, s. 15-16).

Bu dönemde Türkiye 24 Şubat 1945'te Birleşmiş Milletler Beyannamesini imzalayarak BM'ye üye olmuş, Batı yanında tutum sergilemesi ise Türkiye'deki tek parti sistemini derinden sarsmıştır (Karpas, 2019, s. 228). Dış siyasette yaşanan olaylar Türkiye'nin iç siyasetini de etkilemiş Varlık Vergisi, Milli Koruma Kanunu, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi savaşın yükünü halka mal eden politikaların varlığı gerek halk gerek ise meclis içerisinde tepki çekmiştir (Özçelik, 2010, s. 167).

Sözü edilen gelişmeler ise çok geçmeden meclis içerisinde muhalefete yol açmıştır. 1945'in Mayıs'ında gerçekleşen Toprak Kanunu'nun ve bütçenin görüşülmesinin ardından CHP milletvekilleri içerisinde; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Emin Sazak, Recep Peker ve Hikmet Bayur'un bu Kanuna sıcak bakmamaları ve ret oyu vermeleriyle sonuçlanmıştır. Daha sonrasında ise ret oyu kullanan; Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü bir araya gelerek "Dörtlü Takrir" adı altında 7 Haziran 1945'te Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu Başkanlığına sunmuşlardır (Kaan, 2021, s. 168).

Daha sonrasında ise İnönü'nün başkanlığında bir araya gelen parti yöneticileri Takririn reddine karar vermiş ve İnönü'den gerekirse farklı bir parti kurarak orada muhalif olmaları yanıtını almışlardır. Yaşanan bu olaydan sonra Dörtlü Takriri sunan milletvekilleri Vatan Gazetesinde durumu eleştirel bir biçimde kaleme almış bunun neticesinde ise Köprülü ve Menderes partiden ihraç edilmiştir. Çok geçmeden bu olaya tepki vermek adına Bayar partiden istifa ederken Koraltan ise parti içerisinde uzaklaştırılmıştır. Takvim 7 Ocak 1946'ı gösterdiğinde Emin Yalman'ın isim babalığını üstlendiği Bayar'ın Genel Başkanlığında olduğu Demokrat Parti Türk Siyasal Hayatında yerini almış oldu (İlgen, 2020, s. 140).

CHP Demokrat Partiye ilk başlarda ılımlı yaklaşmıştır zira kendisine bir tehdit oluşturmayacağı, iktidarı denetleyecek birer mekanizma gözüyle bakmıştır fakat ilerleyen süreçte halkın desteğini alması aynı zamanda örgütlenmesine hız kazandırması ile birlikte bu ılımlı tutum daha sonrasında yerini sert tutumlara devretmiştir (Koçak, 2000, s. 181). Demokrat Parti'nin ise halktan bu denli destek almasının yegâne nedeni her kesime hitap etmesinden kaynaklanmış düzenlediği mitinglerde halkla birebir iletişim içerisine girmiştir (Gülsünler & Ertürk, 2012, s. 92).

Tüm bu olaylar yaşanırken Demokrat Partinin örgütlenmesinin önüne geçilmesi amacıyla 1946 yılının Eylül'ünde gerçekleşmesi planlanan belediye seçimlerinin erken tarihe çekilmesine ilişkin kanun teklifi CHP içerisinde gelmiş ve aynı gün kabul edilmiştir. Bu durum iktidar ve muhalefet arasındaki gerginliğin dahada artmasına neden olmuştur lakin muhalefetin tepkilerine kulak asılmamış belediye seçimleri 26 Mayıs 1946'da gerçekleşmiştir. Demokrat Parti ise seçimlerin

anti-demokratik bir havada gerçekleştiğini iddia ederek seçimlere katılmamıştır. (Karpat, 2019, s. 241-243).

Henüz belediye seçimlerinin yarattığı gergin hava atlatılmamışken gündem de yerini alan ve daha çok tartışmaya sebebiyet veren olay ise 1947’de gerçekleşecek olan genel seçimlerin erkene alınması olmuştur. Demokrat Parti gerçek bir muhalefet olduğunu gerek halka gerek ise iktidara kanıtlamıştır hal böyle olunca 1947’de yapılması gereken seçimler erkene alınmış ve 1946 yılında gerçekleşmiştir. Ayrıca bu seçimle eşine çok da rastlanmayan bir durum meydana gelmiştir o da “iki dereceli seçim sistemi” bu seçim öncesi kabul edilen 4198 sayılı kanuna dayandırılarak “açık oy, gizli sayım” sistemiyle seçimin yürütüleceği belirlenmiştir. Hazırlanan bu seçim düzeni iktidar lehinde olmuş, ayrıca Demokrat Parti’nin seçime katılmama gibi bir şans dahi tanınmamıştır zira yeni çıkarılan yasalara göre böyle bir durumda partinin kapanması durumuyla karşılaşılabileceği söz konusudur. Bütün bu olaylar doğrultusunda Demokrat Parti 1946 seçimlerine rgtlenememiş ve seçimi kazanan taraf CHP olmuştur. 1946 seçimleri sonrasında siyasal hava giderek sertleşmeye başlamış ve Demokrat Parti’nin “Demokrasi Söylemi” giderek artmıştır. Her ne kadar Demokrat Parti seçimi kazanamasa bile bu durumu lehine çevirmeyi başarmıştır zira ilerleyen günlerde yaşanan bu seçimi sıkça adil olmadığını ve demokrasiye uygun olmadığını dillendirerek halkın desteğini daha da yanına almış olacaktır (şeyhanlıoğlu, 2012, s. 84-85).

Demokrat Parti bu dönemde giderek güçlü bir şekilde örgütlenmeye başlamış çalışmalarına hız kesmeden devam etmiştir aynı zamanda parti içerisinde demokrasinin bir göstergesi olan 1.Büyük Kongresi düzenlenmiştir. Kongre Demokrat Parti’nin kuruluş tarihi olan 7 Ocak 1947’de gerçekleşmiş toplam 906 delege katılmıştır (Kaan, 2020, s. 172). Kongrede gündeme gelen konular ise şu 3 başlık çatısı etrafında toplanmıştır bunlar; “Anayasaya aykırı olan kanunların tasfiyesi, seçim kanunun güvenceli hale getirilmesi son olarak ise devlet başkanlığı ile parti başkanlığının birbirinden ayrılması” olmuştur. Kongrenin bir diğer özelliği ise kongre sonunda yayınlanan ve Demokrat Parti’nin kurulduğu dönemden bu yana ana fikirlerini barındıran Hürriyet Misakı olmuştur burada bahsi geçen maddelerin kabul görmemesi sonucunda ise Demokrat Parti’nin artık meclis

içerisinde boy göstermeyi bırakıp mücadeleyi halkın içerisinde yürüteceğini dile getirmesidir (Aslan, 2014, s. 26).

Demokrat Parti'nin takındığı bu tutum hem meclis içerisindeki gerginliği artırmış hem de Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir muhalefet tutumunu ortaya koymuştur zira DP'nin çekilmesi durumunda iktidar partisi tekrardan tek parti konumunu alacağı için demokratikleşme sürecini sekteye uğratacağı gerçeğiyle karşı karşıya gelinmiştir. Tüm bu yaşanan olaylar doğrultusunda Misak-ı Hürriyet kabul edilmiş bu durum 12 Temmuz Beyannamesine giden sürece bir nevi zemin hazırlamıştır (Kaan, 2021, s. 175).

Demokrat Partinin kurulmasından bu yana yaşanan tüm bu iktidar muhalefet çekişmelerinin bir son bulması ayrıca çok partili hayatın birer teminatı olarak da adlandırılan dönemin cumhurbaşkanı olan ve bu gergin havaya müdahale etmek adı altında İsmet İnönü Türk Siyasal Hayatında “12 Temmuz Beyannamesi” olarak bilinen bir beyanname yayımlamıştır. Beyanname öncesi İsmet İnönü hem muhalefet kanadından hem de iktidar kanadındaki temsilcilerle birtakım görüşmeler gerçekleştirmiştir (Çiçek, 2018, s. 89).

Bu beyanname çok partili hayatın birer teminatı olarak görülmüştür. Ayrıca İnönü'nün sergilemiş olduğu bu tutum kimilerine göre uzlaşmacı ve iyi niyetin göstergesi olmuşken Demokrat Parti'nin radikal kanadını oluşturan kişilerin tepkisini çekmiş ve istifasına sebebiyet vermiştir bu duruma ilk tepki gösteren İstanbul İl Başkanı Kenan Öner olmuştur ve ardından onu destekleyen 6 kişi Demokrat Parti içerisinde ayrılmıştır (Yaşar, 2014, s. 506). 12 Temmuz Beyannamesi sonrası Demokrat Parti içerisinde çatırdamalar başlamış İkinci Büyük Kongreyi gerçekleştirirken ilk kongrede seçilen genel idare kurulunun yarısından çoğunu ihraç etmiştir (Aslan, 2014, s. 32). Kongre 1949'da 20-25 Haziran tarihleri arasında 1700 delegenin katılımıyla gerçekleşmiştir. Kongre'de parti içi muhalefetin ayyuka çıktığı net bir biçimde görülmüş 12 Temmuz Beyannamesi tekrardan gündeme gelmiştir. Kongre'de üzerinde durulan yegâne konu ise Hürriyet Misakının gerçekleştirilmeyen kısımlarının olduğu konusu olmuştur. Bu konu ekseninde kongre sonunda içerisinde seçim yasasının güvenliğini barından Milli Teminat Andı kabul edilmiş ayrıca parti programında yeni düzenlemeler yapılmıştır (Kaan, 2021, s. 517-518).

14 Ocak 1949'da istifa eden ikinci Hasan Saka Hükümeti sonrası yeni hükümeti kurma görevi Şemsettin Günaltay'a verildi. Günaltay hükümeti sürecinde iktidar muhalefet arasında sert esen rüzgarlar yerini dingin bir havaya devretti. Bu hükümetin yaptığı en önemli gelişme ise yeni seçim yasası oldu zira bu yeni seçim yasası Demokrat Parti'nin iktidara giden sürecin önündeki engelleri kaldırmış oldu. 16 Şubat 1950'de kabul gören yeni seçim yasasına göre seçimler tek dereceli, gizli oy ve serbest seçim şeklinde gerçekleşecek oylar ise açık sayım ile sayılacaktı (Koçak, 2000, s. 192).

Demokrat Parti ise 14 Mayıs 1950'de gerçekleşecek olan seçime hız kesmeden hazırlanır bir vaziyetteydi bu süreçte gerek DP'nin liderleri gerek ise milletvekilleri memleketin dört bir yanını gezerek birebir halk ile görüşmeler yapmış mitingler düzenlemiştir "*Yeter söz artık milletindir!*" sloganıyla o güne damga vurmayı başarmıştır. Aday olacak kişilerin isimleri açıklandığında ise halkın güvenini daha da sağlamış zira Atatürk'ün yakın dostu olan Ali Fuat Cebesoy'u ve dönemin Yargıtay Başkanı Halil Özyörük'ü kendi saflarına çekmişlerdir (Gülsünler& Ertürk, 2012, s. 98).

Takvim 14 Mayıs 1950'i gösterdiğinde seçimlerin sonucu büyük bir yankı uyandırdı zira 27 yıllık tek parti hükümetinin sonu gelmiş bulunmaktaydı ayrıca bu seçimler Türk siyasal hayatı içerisinde "beyaz ihtilal" olarak yerini aldı. DP %55,2 oy ile 416 Milletvekili, CHP %39,6 oy ile 69 Milletvekili, MP ise %4,6 oy ile 1 Milletvekilini koltuğunu alabilmişti. Çok geçmeden 20 Mayıs 1950'de DP Meclis Grubu bir araya geldi ve Cumhurbaşkanı adayı olarak Bayar'ı gösterdiler. Bayar ise Parti Başkanlığından istifa ederek 22 Mayıs tarihinde Cumhurbaşkanı olarak göreve başladı. Bayar hükümeti kurma görevini Menderes'e verdi. Menderes Parti Genel Başkanlığına getirilirken, TBMM Başkanı olarak Koraltan seçildi, Dışişleri Bakanlığında boy gösteren isim ise Köprülü oldu (Balcı, 2018, s. 698).

Adnan Menderes kabinesini açıkladıktan sonra hükümet programını hazırladı ve DP Meclis grubuna sundu. Programda CHP'nin iktidardaki dönemine eleştiriler yöneltirken DP iktidarının daha farklı politikalar izleyeceğini vurgulamış oldu. Ayrıca Menderes yeni hedeflerini beyan etti bunlar; Pahalılığın son bulması, maliyetlerin en aza indirilmesi, istihdamın ve üretimin arttırılması, vergilerdeki adaletsizliğin ortadan kaldırılması, özel teşebbüslerin önünün açılması, yabancı

sermaye teşviki, demokrasiye uygun olmayan kanunların değiştirilmesi ve grev hakkının kanunlaştırılmasına yer vermektedir. Hükümet programı beyan edildikten sonra gerek parti içi gerek ise muhalefetten eleştiriler almış bunun sonucunda Birinci Menderes Hükümeti güvenoyu istemiş ve 282 güvenoyu alarak faaliyete geçmiştir. Bu dönemde gerek askeri gerek ise bürokratik kadrolarda birtakım değişikliklere gidilmiştir (Aslan, 2014, s. 43-44).

Birinci Menderes Hükümetinin başlıca faaliyetlerinden biri Arapça Ezan okunmasını yasaklayan kanunun değiştirilmesi olmuştur. Kanun 16 Haziran 1950’de oy çokluğuyla kabul edilmiş, kabul edilen kanun sonucunda yasağın kaldırılmasına karar verilmiştir (Kırkpınar, 2018, s. 353). Ayrıca bu dönemde af yasası çıkmış CHP’nin affın dışında bıraktığı Nazım Hikmet aften yararlanmış bunun yanı sıra Kore’ye asker yardımında bulunulmuştur. 13 Ağustos 1950 tarihine gelindiğinde muhtarlık seçimleri yapılmış DP 19.052, CHP 13.152, Bağımsızlar 2.049, MP 130, İşçi ve Çiftçi Partisi 2 muhtarlık kazanmışlardır. Bu dönem içerisinde Demokrat Parti kendi içerisinde yaşadığı anlaşmazlıklardan ötürü Hükümet 8 Mart’ta istifa etmiştir. Bayar tekrardan hükümeti kurma görevini Menderese vermiş olup İkinci Menderes Hükümeti 346 güvenoyu alarak 2 Nisan 1951’de göreve başlamıştır (Aslan, 2014, s. 47-57).

İkinci Menderes döneminde yaşanan bir takım önemli gelişmeleri sıralayacak olursak şu şekildedir; 1951 Temmuz’un da kabul edilen “*Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun*” yürürlüğe girmesi bunlardan başlıcalarındandır (Kırkpınar, 2018, s. 354). 1952 yılında Türkiye’nin NATO’ya üye olması, İmam Hatip okullarının açılması ve okullarda din derslerinin yerini alması ayrıca bu din derslerine katılım göstermek istemeyen öğrencilerin muaf tutulması, 1953 yılında çıkarılan vicdan ve toplanma hürriyetini koruma altına almak adına çıkarılan 6187 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi, son olarak ise bu dönemde CHP’nin birer uzvu gibi faaliyet gösteren Halkevlerinin kapatılarak yerine tekrardan Türk Ocaklarının açılması dönemin gelişmeleri arasındadır (Karpaz, 2013, s. 170-171).

Mayıs 1954’te gerçekleşecek olan seçimlerden önce basın yasası ele alınarak sertleştirilmiştir. Bu dönem de DP’nin izlediği ekonomi politikası kırsal kesim başta olmak üzere halkın desteğini almak konusunda önemli rol oynamıştır. DP

gerçekleşen 1954 seçimlerinde oyların %58,4'ünü alarak meclis içerisinde 503, CHP ise %35,1 oy oranı alarak meclis içerisinde 31 koltuk sahibi olmuştur (Zürcher, 2018, s. 259).

1955 sonrası gerek iç politika da gerek ise dış politikada bir takım olumsuz gelişmeler yaşanmış ve ülke içerisinde bir hayli ses getirmiştir. Bunlar; 6-7 Eylül olayları ve Kıbrıs meselesidir. Bu süreç içerisinde ciddi fikir ayrılıkları yaşanmış ve birçok görevden ihraçlar gerçekleşmiştir (Yıldırım, 2021, s. 70-71).

1958 yılına gelindiğinde ise Silahlı Kuvvetler ve hükümet arasında gergin hava ülke içerisine nüfuz etmeye başlamıştır 1957 yılının Aralık ayında, hükümete karşı gizli tertip hazırlamaktan ötürü dokuz subay tutuklanmıştır. Tutuklanan subaylar askeri mahkeme tarafından incelenmeye başlamış, inceleme sonucu muhbir subay hariç diğer subaylar serbest bırakılmış yaşanan bu olay ise hükümete karşı çanların çaldığının göstergesi olmuştur (Zürcher, 2018, s. 275-276).

12 Ocak 1959'da bir araya gelen 14. CHP Kurultayında "*İlk Hedefler Beyannamesi*" yayınlandı. Yayınlanan bu beyannamede; Anayasa Mahkemesi kurulması, partizanlık, basın hürriyeti, seçim güvenliği, üniversite özerliği, Yüksek Yargıçlar Kurulu oluşturulması gibi konular içermektedir. Siyasi havanın bu denli gerginleştiği safhanın beklenen sonucu ise DP'de 1959 yılında Vatan Cephesi ocaklarını kurarak Türkiye genelinde bir teşkilatlandırma, iktidarın halk tabanını genişletme tutumu sergilemiştir. Ayrıca bu dönemde meclis içerisine de gerçekleşen tartışmalar halk içerisine de sıçramış olup ayrıca kötüye giden ekonomi hayat pahalılığı halkın DP'ye karşı tutumunu günden güne etkilemiştir (Yıldırım, 2021, s. 76-77).

1960 yılı ile birlikte DP iktidarı çok daha yoğun bir biçimde gerek muhalefete gerek ise basına yönelik otoriter bir tutum sergilemeye başlamış ve meclis grubu aracılığı ile birer bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride; CHP'nin ülke içerisindeki yıkıcı eylem gösterenleri etrafında topladığı, halkı ve aynı zamanda orduyu hükümete karşı dolduruşa getirerek ayaklanmaya yönelttiği öne sürülmüştür. Bu önerge sonrasında iktidarın meclis grubu muhalefetin eylemlerini soruşturulması için önerge vermiş ve bu önerge büyük bir çoğunlukla meclis içerisinde kabul edilmiştir. Önerge sonucunda Tahkikat Komisyonunun kurulmasına karar kılınmış ve bu

komisyona geniş yetkiler atanmıştır. Kurulan bu komisyon yoğun tepkilerle karşı karşıya kalmış, iktidara karşı Ankara ve İstanbul merkezli olmak üzere içerisinde hem öğretim üyelerini barındırdığı hem öğrencilerin olduğu üniversite gösterileri bu dönemde gerçekleşmiştir. Sergilenen bu tutumun en büyük örneği ise Harp Okulu öğrencilerinin 21 Mayıs 1960'ta protesto amaçlı Ankara'da yürüyüş düzenlemesi olmuştur. Menderes ise bu protestodan dört gün sonra Tahkikat Komisyonuna son verileceği ve erken seçimin gerçekleşeceğini dile getirmiştir (Börklüoğlu, 2019, s. 69-70).

Erken seçime gidilemeden 27 Mayıs 1960 sabahı ülke halkı Albay Alparslan Türkeş tarafından radyoda okunan bildiri metniyle askeri bir darbe gerçekleştiğini öğrenerek güne başlamıştır. Türkeş; “kardeş kavgasına meydan vermemek” ve “demokrasiyi içine düştüğü buhrandan” kurtarmak amacıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülke yönetimine el koyduğunu dile getirmiştir. İstanbul ve Ankara'daki halk, özellikle öğrenci ve aydın kesim askeri yönetimin başa geçmesini sevinç içerisinde karşılamıştır. Darbenin gerçekleştiği gün Ankara'ya İstanbul Üniversitesi'nden Rektör Sami Onar'ın başkanlığında bulunan beş hukuk profesörü getirilerek yeni dönem için bir Anayasa hazırlanması istenmiştir (Zürcher, 2018, s. 279-280).

27 Mayıs 1960'ta başlayan ve yani anayasaya göre seçilecek olan parlamentonun gerçekleştireceği ilk toplantı gününe kadar yani 25 Ekim 1961' e kadar olan süre zarfında Orgeneral ve Devlet Başkanı sıfatıyla Cemal Gürsel'in olduğu askeri yönetim süreci ülke içerisinde başlamıştır (Özdemir, 2000, s. 232).

Ülke içerisinde siyasal olaylar yukarıda ifade edildiği gibi cereyan ederken, 8 Mart 1961'de Meclis'te seçmen yaşının düşürülmesine ilişkin konuşmalar gündeme gelmiştir o konuşmalar şu şekildedir;

“GİRİTLİ İSMET- ... Bu hükümlere misal olmak üzere seçmenin yaşını 22' den 18'e indiren hüküm gösterilebilir. Filhakika malûmunuz 27 Mayıs Devrimi esas itibariyle memleketin aydın, zinde, genç kuvvetlerinin veya hiç olmazsa genç zihniyetlerin bir eseri ve zaferidir. İşte bu tasarı seçmenin yaşını 22'den 18'e indirmekle, mümkün olduğu kadar zinde ve gene kuvvetlerin memleket idaresine ve memleket mukadderatına aktif şekilde iştiraklerinin sağlanması istemiş bulunmaktadır. Esasen gerekcede belirtildiği üzere, 18 yaş rüşt yaşıdır. 18 yaşını tamamlayan herkes her türlü tasarrufta ve ticarî ve medenî muamelelerde bulunmaya hak iktisaiyetmiş demektir. Bundan başka 18 yaş öteden beri mahallî seçimlere vatandaşlarımızın katılması yaşıdır. 18 yaşına basmış ekser Anadolu çocukları çalışmaya başlamış, bir meslek sahibi olmuş, hatta çoluk çocuğu karışmıştır.

Zannediyorum ki, bu tasarıda en isabetli hükümlerden birisi de seçmen yaşının 18 olarak kabulü hükmüdür. (T.C Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi 08.03.1961, 24. Birleşim, s. 510-511).

AYBAR RAİF- ...Şahsan bu yeniliği yerinde ve dikkate şayan kabul ederim. 18 yaşındaki seçmenin umumî seçimlere katılması milletin istikbali bakımından mühimdir. Bu yaştaki seçmenlerin hem dikkatleri, hem okur yazar durumları, hem de aktüel kabiliyetleri daha fazla artmış olacaktır. Bu seçimlerde bir miktar, gelecek seçimlerde daha fazla miktar olmak üzere okur yazar insanların iştiraki çoğalacaktır ki, bu sebeple 18 yaşını memnuniyetle karşılıyoruz.” (T.C Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi 08.03.1961, 24. Birleşim, s. 512).

Meclis içerisinde ilk oturumda yaşın indirilmesine dair olumlu konuşmalar gündeme gelmiş ikinci oturumda karşı görüşler ise şu şekilde dile getirilmiştir;

“KÖPRÜLÜ ORHAN — ...18 yaşının seçmen yaşı olarak kabulü ise zannımca - ben bu hususta Profesör Bilge'nin kanaatine iştirak ediyorum - bir dereceye kadar mahzurludur. Çünkü takdir edersiniz ki, büyük şehirlerde 18 yaş umumiyetle henüz talep edilen lisede bulundukları bir yaştır. Köylere gelince; köylü vatandaşların henüz askere gitmemiş oldukları yaştır ki, bu suretle bir taraftan liselere kadar siyaset sokulmaktadır, diğer taraftan köylü vatandaşlar arasında henüz tam anlamda seçmenin ile olduğunu bilmeyen bir zümre ile birdenbire karşılaşılacaktır. Bu hususlarda ben tereddüdümü muhafaza ediyorum.

ATALAY SIRRI —Genel oy prensiplerinde tasarının bize getirdiği yeniliklerden biri de 22 yaş yerine 18 yaşın seçim yaşı olarak birleştirilmesi ve tespit edilmesidir. Gerekçede-'lehinde ve aleyhinde olan hususlar birer birer sayılmış, 18 yaşın kabulü cihetine gidilmiştir. Amerika ve İngiltere başta olmak üzere - Rusya hariç - dünyanın hiçbir demokratik memleketinde yirmiden aşağı yaş seçmen yaşı değildir. Amerika, İngiltere 21, İsviçre 20, Fransa 21, Avusturya 21, Yunanistan 21, Çekoslovakya 21, Yeni Zelanda 21, Romanya 20, (Belçika 20, Güney - Afrika 20. Sadece Rusya 18. Görüldüğü üzere Rusya hariç demokratik memleketlerin hiçbirisinde seçmen yaşı 18 veya onun altında değildir. Esasen bizim 20 Temmuz 1324 tarihli Kanunumuzun 11'inci maddesinde intihap yaşı 25 olarak tespit edilmiş idi. 3 Nisan 1339 tarihli Kanunun 2'inci maddesinde bu 18'e indirilmişti. 5 Şubat 1934 tarihli Kanunda 22 olarak gösterilmiştir. Denebilir ki, bizim bilhassa İslâm hukuku ile beraber kendi hukuki mevzuatımızda rüşt yaşı; medenî, hükümlere ehliyet, 'diğerlerinden ayrılmaktadır. Hemen cevap vereyim ki; haklara ehliyetle muayyen yaş ve rüşt esası bizde çeşitlidir. Evlenmede ehliyet on sekizin aşağısındadır. Evlâtlık edinmede de ehliyet yaşı olarak 40 yaş aranmaktadır. Daha başka çeşitli hallerde, çeşitli mevzuatımız arasında farklar vardır. Medenî Kanunun çeşitli hükümleri arasında vasi olabilmek için ehliyet yaşı ile bu yaş birbirinden farklı olmaktadır.” (T.C Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi 08.03.1961, 24. Birleşim, s. 517-520).

Atalay Sırrı konuşmasının devamında 18 yaşındaki bir gencin henüz ailesinin etkisi altında olabileceğini, henüz okulunu bitirmemiş olabileceğini dile getirmiş 18 yaşın seçmen olabilmek için yeterli bulmadığını ifade etmiştir (T.C Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi 08.03.1961, 24. Birleşim, s. 520-522).

Görüldüğü üzere 1961 yılında meclis içerisinde seçmen yaşı 18 olması yönünde gündeme gelmiş hatta seçim komisyon 18 yaş kabul etmiş ve bu yaşın 18 olması teklif etmiştir 9 Mart 1961'de Meclis içerisinde komisyonun kabul ettiği bu yaşa şu şekilde karşı çıkılmalar gerçekleşmiştir;

“GÜRÜN MUHİTTİN -...18 yaşın lehinde ve 'aleyhindeki mütalâalar, esbabı mucibenin 5'nci sayfasında, 6'ncı madde kısmında şöylece sıralanıyor: «Vatandaşın siyasî rüştüye sahip olacağı bir çağda seçme hakkını iktisabetmesi icap eder. Bizim memleketimizde siyasî rüştü sağlayacak olgunluğun 21 yaşından evvel hâsıl olabileceği düşünülemez. Demokratik rejime bağlı olan memleketlerde umumiyetle seçmen yaşı 18 in üstünde ve yirmi bir yaş etrafında tespit edilmiş bulunmaktadır. Nüfusumuzun %78 i köylerde oturmaktadır. On sekiz ile yirmi bir yaş arasındaki nüfusun mühim bir miktarı da bu nispet dahilinde köylerde yaşamaktadır. Siyasî olgunluk bir balkıma müstakil iş ve güç ve ocak sahibi olmağa bağlıdır. Köylerde ise, yirmi bir yaşından evvelki nesil ana ve babasının yanında oturup geçinmektedir. Bunlara rey hakkı tanınırsa, bir tâbi seçmen zümresi meydana gelecektir. Seçmen yaşı 21'den aşağı olarak kabul edilirse seçimlere katılmak suretiyle siyasetin içine girmiş olan ve ekseriyetle siyasî partilerde birine kaydedilmiş bulunan nesiller askere çağırıldıkları zaman siyaset askerliğe girmiş olacaktır. Bundan kaçınılmalıdır» Bunları sizler de okudunuz. Daha devam etmeyeyim. Bilhassa 18 yaşı mesnedolarak esas almaya matuf mütalâa; aleyhindeki mütalâaların 1'nci fıkrasında toplanır. Orada deniyor ki; rüştü yaşı kanunlarımızda 18'dir. Binaenaleyh bu esasa dayanarak diğer fıkraları da başka malzeme ile takviye ederek 18 i esas tutuyor. Hususi hukuktaki rüştü yaşı ile siyasî bir saha olan seçimdeki seçim yeterliği yaşı aynı mahiyette görülmektedir ki; bendenizce bu doğru değildir. Çünkü hususi hukuktaki ehliyet yaşı nihayet o şahsın kendisine ve dar bir çevresine tesir eden neticeler doğurur. Halbuki siyasî sahadaki ehliyet yaşı ise bütün bir cemiyete tesir edecek neticeler doğurur. Bu itibarla siyasî ehliyetin tâyin ve tesbitinde- hususi hukukun • rüştü yaşı, esas almak doğru olmayacaktır.” (T.C Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi 09.03.1961, 25. Birleşim, s. 583).

Muhittin Gürün'ün bu konuşması ardından Nurettin Arıçoğlu yeni bir yaş teklifinde bulunmuş ve şu şekilde gerekçelerini öne sürmüştür;

“ARDIÇOĞLU NURETTİN- Eğer 21 yaş kabul edilirse, mesele kendiliğinden halledilmiş olacaktır. Çünkü bizde 20 yaşında, asker olacak, bir buçuk sene askerlik yapacak dönüştü seçmen yaşı yeterliğine sahip olmuş olacaktır. Buna mukabil liseyi bitiren ve üniversiteye devam eden gençler rey verebilecektir.” (T.C Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi 09.03.1961, 25. Birleşim, s. 585).

Tüm bu yaşanan tartışmalar sonrasında 26.04.1961 tarihinde “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun” kabul edilmiş 6. Maddesinde ise “Yirmi bir yaşını bitiren her Türk seçmendir.” İbaresini yerini almıştır. (TBMM, 1961).

İncelenen dönemde birçok olay gerçekleşmiş ve hoşnutsuz olunan durumları ülke içerisinde ki gençlerinde aktif bir şekilde dile getirebildiği görülmüş ve meclis içerisinde fark edilerek seçmen yaşının 22'den aşağıya düşürülmesi gündeme gelmiştir. Hatta öyle ki 4 yaş birden aşağıya çekilerek ilk etapta 18 olması istenmiş siyasî rüştü ile medenî rüştü eşitleyerek ülke içerisindeki genel oy hakkını iyice genişletmek amacı güdülmüştür. Fakat bu dönemde 18 yaşın seçmen yaşı olmamasına gerekçe dile getirilirken erkek seçmenlerin askerlik vazifelerini henüz yerine getirmediikleri, bu durum da askeriye içerisinde siyasetin girebileceği öne sürülmüştür zira askeriye içerisindeki emir komuta ilişkisinden etkilenebilme

olasılığı son derece yüksek bir ihtimaldir. Bunun yanı sıra ülke nüfusu ele alındığı takdirde bu yaş grubunun henüz ailelerinin yanında olduğu ekonomik bağımsızlıklarını kazanmadıkları aynı şekilde oy kullanırken ailelerinin etkisi altında kalabileceği dile getirilmiştir. Tüm bu gerekçeler göz önünde tutulduğunda seçmen yaşı 22'den 21'e düşürülmüştür. Seçmen yaşının bir yaş dahi düşürülmesi katılımcı demokrasinin lehinde gerçekleşen bir tutum olarak yorumlanabilir.

3.2.4. 1987 Düzenlemesi ve Seçme Yaşının 20 Olması

Darbe sonrası Türkiye içerisinde 1961 seçimlerinde tek başına iktidara gelebilecek oy çoğunluğunu alamayarak ilk defa koalisyon hükümeti uygulamasına rastlanır. Bu koalisyon hükümeti İnönü önderliğinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Adalet Partisi birlikteliğinden oluşur (Kaynar, 2021, s. 301). Fakat bu birliktelik çok sürmemiş meclis içerisinde af kanunu tartışılırken CHP ve AP arasındaki gerginlik meydana gelmesi İnönü hükümetini istifaya sürüklemiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel yeniden kabineyi kurma görevini İnönü'ye vermiş olup, CHP, Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve bağımsız adaydan oluşan ikinci koalisyon hükümeti kurulmuştur (Turp, 2021, s. 142).

Meclis içerisinde yaşanan olaylar bu şekildeyken ülke içerisine bakıldığında ise askeri hava son bulmuş sayılmaz bunun en iyi örneği ise Talat Aydemir'in 1962 yılında gerçekleştirmeyi planladığı ve başarısız olduğu darbe girişimidir. Bu girişim İnönü önderliğinde başarılı bir biçimde kan dökülmeden çözüme kavuşturulmuş ve geri püskürtülmüş Aydemir görevden ihraç edilmiştir. Ne var ki görevden ihraç edilen Aydemir'in aklındaki darbe düşüncesi son bulmamış 20- 21 Mayıs 1963 yılında tekrardan bir darbe girişimde bulunmuştur fakat bu sefer daha farklı bir tutumla karşı karşıya kalınmış olaylar ancak kan dökülerek bastırılmıştır (Akın, 2019, s. 377-378).

Tüm bu olaylar yaşanırken muhalefet konumuna düşen AP ülke içerisinde erken seçime gidilmesine yönelik baskıcı bir tutum sergilemeye başlamış çok geçmeden ikinci İnönü koalisyonu dağılmıştır. Ardından 25 Aralık 1963 tarihinde bağımsızların katılımı ve YTP'nin dışarıdan verdiği destek ile üçüncü İnönü koalisyonu kurulmuştur. Fakat 1964'ün Haziran'ında gerçekleşen Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde AP oyların %60,2 alarak hükümeti düşürmek için elini bir hayli güçlendirmiştir. Bu süre zarfında AP genel başkanlığına Süleyman Demirel

seçilmiştir. Takvim 13 Şubat 1965'i gösterdiğinde ise meclis içerisinde gerçekleşen bütçe oylamaları esnasında üçüncü İnönü hükümeti düşürülmüştür. Yeni hükümet kurma görevi bu sefer Suat Hayri Ürgüplü'ye verilmiş olup yeni hükümet; AP, YTP, CKMP ve Millet Partisi koalisyonu ile oluşturulmuştur (Turp, 2021, s. 143-144).

1965 genel seçimleri gerçekleştiğinde AP oyların %53'ünü alarak uzun bir süre zarfından sonra tek başına iktidara geçebilmeyi başarmıştır. Ayrıca 1965 seçimlerinde uygulanan seçim sistemi sayesinde Türkiye İşçi Partisi yerini almış böylece ilk kez parlamento içerisinde sosyalist hava esintileri varlığını göstermeye başlamıştır (Özdemir, 2000, s. 250).

1965 seçimleri sonucu, Demirel'in eski DP kitlesini kendine çektiğinin birer göstergesi olmuş kırsal kesimden büyük bir destek görmüştür. Ekonomide izlediği politikalar 1963-1969 arasındaki yıllarda reel gelirlerin %20'lik bir ortalama ile artış gösterdiği saptanmıştır. Fakat Demirel'in en çok zorlandığı nokta parti içerisinde çok farklı görüşleri bir arada barındırdığı için partiyi bir arada tutma çabası olmuştur. Ayrıca 1966 yılında çıkan genel af yasası sayesinde başta Celal Bayar olmak üzere DP liderleri serbest bırakılmış ilerleyen süreçte AP üzerine yoğun bir baskı kurma çabasıyla karşı karşıya kalınmıştır. Demirel ise tüm bu baskılara rağmen gerek partinin bütünlüğünü gerek ise başkanlığını izlediği politikalarla koruyabilmiş, seçim süreçlerinde partinin gelenekselci yapısını sık sık dillendirerek komünizm ve sol hareket karşıtı olduğunu her seferinde belirtmiştir (Zürcher, 2018, s. 288-289).

Demirel'in komünizm ve sol hareket karşıt tutumunun nedeni ise ülke içerisinde yaşanan toplumsal olaylardan kaynaklıdır. Zira 1961 Anayasası'nın tanıdığı imkanlar, beraberinde işçilerin sendikal hareketlerini artırmasına olanak sağlamış özellikle 1967'de kurulan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun kurulmasıyla, işçiler git gide örgütlü bir biçimde siyasi yönetim üzerinde birer baskı mekanizması oluşturur seviyesine gelmiştir. Bunun yanı sıra öğrenciler arasında sağ sol gruplaşması giderek artmış, Fikir Kulübü Federasyonu ve Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu gibi sol kanadı temsil eden öğrenci örgütleri ülke içerisinde git gide faaliyet göstermeye başlamıştır. İlk etapta bu öğrenci hareketleri eğitim sistemi içerisindeki aksaklıklara karşı eleştiri boyutu taşısa da daha

sonrasında gerek siyasi gerek ise iktisadi bir boyut kazanarak ülke içerisinde bir harekete dönüşmüştür (Turp,2021, s. 159).

Sol kanat bu şekilde varlığını gösterirken sağ kanat ise Türkeş etrafında yeni bir görünüm kazanarak CKMP'den Milliyetçi Hareket Partisine evrilmiştir. Bu evrilme de Türkeş'in kaleme aldığı Dokuz Işık adlı bildirisiyle gerçekleşmiş, bildirinin temel ilkeleri ise; milliyetçilik, hürriyetçilik, ülkücülük, ilimcilik, ahlakçılık, gelişmecilik, toplumculuk, sanayicilik, köylücülük ve teknikçiliktir. Bu evrilmeyle beraber partinin gençlik kolları olan ülkü ocakları ön plana çıkmıştır. Bu dönem de sağ kanadın bir diğer büyük partisi olacak olan Milli Nizam Partisi Necmettin Erbakan tarafından kurulmuştur (Zürcher, 2018, s. 294 -295).

Bu dönem de ayrıca siyasi literatüre CHP'nin sergilediği tutumla ortanın solu kavramı eklenmiştir. Ortanın Solu tanımını ilk kez İnönü 28 Temmuz'da bir konuşmasında dile getirmiştir. Ecevit bu dönem de İnönü'yü CHP'nin geleceğinin ancak işçilerin, gecekonduarda yaşıyan kesimlerin oyları alındığı takdirde gelişim gösterebileceğine ikna etmiştir (Zürcher, 2018, s. 290). Ortanın Solu anlayışı Anayasa ve demokrasi kavramlarını sıklıkla dile getirerek kendilerini ülke içerisindeki diğer sosyalist akımlardan ayrı tutmayı hedeflemiş bunun yanı sıra sağ kanadın kendisine yönelik *“komünizm yaftasından”* kurtulmaya çalışmıştır. Bu kavram radikal sağa olduğu kadar aynı zaman da radikal sol düşünceden de uzak durmuştur. Devletçilik ilkesini yeniden tanımlamış fakat ekonomik faaliyetlerin devlet tekelinde gerçekleştirilmesi anlamının çıkarılmaması gerektiğini sıklıkla dile getirmiştir (Börklüoğlu, 2019, s. 98).

Bu dönem de ülkenin genel çerçevesi bu şekildeyken, ülke içerisinde yaşanan anarşik olaylar hat safhaya yükselmiş Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının dört Amerikan askerini kaçırmasıyla birlikte 12 Mart 1971 muhtırasını tetiklemiştir (Karpaz, 2013, s. 203). Türkiye Cumhuriyeti'nde askeri yönetim ikinci kez sivil iktidara müdahalede bulunmuş, Demirel ve aynı zaman da hükümeti iktidardan uzaklaştırılmış, 1973 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar olan süre zarfı boyunca muhtıranın etkileri devam etmiştir (Güneş 2021, s. 167).

27 Mayıs'ın aksine 12 Mart silahlı kuvvetler iktidarı fiilen ellerine almamış bunun yerine, hükümetin başına geçmesi için Nihat Erim'i görevlendirmiş 8 parti

üyesi ayrıca dıştan gelen 14 kişiden oluşan bir grupla teknokrat bir hükümet kurmuştur. Bu müdahale sonrası gerek siyasi gerek ise ekonomik istikrarın sağlanması adı altında işçi sendikaları ve aynı zamanda bir takım meslek kuruluşlarının faaliyeti durdurulmuş, ücretler aşağıya çekilmiştir (Karpat, 2013, s. 204). Bunların yanı sıra MNP ve TİP anayasa mahkemesinin kararı üzerine kapatılmış, DİSK başta olmak üzere sol görüşü benimseyen birçok sendika ve dernek yöneticisi yargılanmıştır. Bu dönem de bir diğer yargılananlar ise faaliyetlerini illegal bir biçimde gerçekleştiren, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu mensubu olan öğrenci liderlerinden Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın yargılanarak idam edilmesi olmuştur (Börklüoğlu, 2019, s. 126).

1973'te sivil hükümetin kurulacağı seçimler geldiğinde CHP oyların %33,3'lük kısmını alarak dönemin en yüksek oy oranını almış, AP ise %29,8'lik bir oy oranı elde etmiştir. Bu seçimin gösterdiği sonuç CHP'nin ortanın solu olarak izlediği politikada halktan yana destek aldığı olmuştur (Karpat, 2013, s. 205). Seçimin bir diğer sonucu hiçbir parti tek başına hükümet kuracak orana sahip olmamasıdır, bu süreçte partiler arasında birtakım görüşmeler yaşanmış Ocak 1974'te Ecevit Başbakanlığında Türkiye siyaseti açısından şaşırtıcı bir koalisyon olarak CHP ve MSP bir arada yer almıştır (Özdemir, 2000, s. 271). Bu şaşırtıcı koalisyon esnasında Kıbrıs bunalımı su yüzüne çıkmış, Ecevit ise bu bunalımın altından başarılı bir biçimde çıkabilmiş bu da onun ülke içerisinde itibarının artmasını sağlamıştır. Fakat Ecevit sağladığı bu itibara bir hayli güvenerek, görevinden istifa edip erken seçimlerde tek başına hükümeti kurabilecek oy oranına sahip olabileceğini düşünerek yanlış bir hamle yapmıştır. Bu dönem de Sadi Irmak yönetiminde geçici bir süre zarfı için kabine atanmış ardından Demirel'in Milliyetçi Cephe olarak adlandırdığı AP, MHP, MSP, CGP ve bağımsız adaylardan oluşan koalisyon hükümeti kurulmuştur. Milliyetçi Cephe olarak adlandırılan bu koalisyon 1977 yılına kadar faaliyet gösterdi fakat ülke içerisinde gerçekleşen şiddet eylemleri ve ekonomik sıkıntılar, 1977 seçimlerinde oy dağılımına etkili oldu ve CHP %41,4'lük bir oy oranı olarak ağırlığını göstermiştir. Onu peşi sırasında %36,9 oyla AP takip etmiştir. Ecevit bağımsızlar koalisyon hükümeti kurmaya çalışmış fakat istediği sonucu elde edememiştir. Daha sonrasında ise Demirel ikinci, Milliyetçi Cephe olarak adlandırılan koalisyon hükümeti kurmuş bu koalisyon ise uzun ömürlü olmamıştır. Ardından Ecevit tekrardan bağımsızlar ile koalisyon

hükümeti kurmaya çalışmış ve bu sefer istediği sonucu elde etmiştir (Zürcher, 2018, s. 299-300).

Fakat CHP'nin sergilediği ortamın solu politikası bu dönemde devletçiliğe dönüşmüş bu da 1978 ve 1979 yıllarının hayli bir sert kış geçirmesine sebebiyet vermiş ülke içerisinde akaryakıt krizi ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu dönemde okullar işlevlerini yerine getirememiş hastaneler ısıtılamamış ardından ise ekonomide hızlı bir çöküş gözlemlenmiştir. Aynı zamanda sokaklarda süre gelen grevler ve hükümetin desteklediği cömert bir biçimde gerçekleşen toplu iş sözleşmeleri yüzünden enflasyon oranı büyük bir oranda artmıştır. Döneme asıl damgasını vuran olaylar ise git gide çoğalan sağ sol çekişmelerinden kaynaklanan siyasal cinayetler olmuş, caddelerde neredeyse asayişten eser kalmamış ve büyük bir kaos ile karşı karşıya kalınmasına neden olmuştur. 1979'un Ekim ayında gerçekleşen ara seçimlerde Ecevit yenilgiyle ayrılmış bu durum sonrası istifa ederek Demirel'e yerini bırakmış Demirel ise 3. Milliyetçi Cephe hükümetini kurmuştur (Karpaz, 2013, s. 208).

Ülke içerisinde tüm bu olaylar gerçekleşirken Orgeneral Kenan Evren ise gerçekleştirmiş olduğu basın toplantılarında sıklıkla siyasi partileri eleştirmeye başlamıştır. 1979'un Aralık ayında komutanlar, yalnızca siyasi partileri değil aynı zamanda tüm anayasal kuruluşlara uyarı niteliğinde mektup hazırlamışlar ve Korutürk'e teslim etmişlerdir. Korutürk ise kendisine teslim edilen mektubu Demirel ve Ecevit'e iletmış fakat Demirel dönemin Cumhurbaşkanı'na yeteri kadar güvenmediğinden dolayı komutanları emekliye ayırmamıştır (Güneş, 2021, s. 206-207).

12 Eylül 1980'de beklenen müdahale gerçekleşmiş askeri yönetim sivil hükümet yönetimine el koymuş, parlamentonun dağıtıldığını aynı zamanda bakanlar kurulunun görev ve yetkilerine son verildiğini dile getirmiştir. Çok geçmeden bütün siyasal partilerin faaliyetleri askıya alınmış, ülke içerisinde olağanüstü hâl durumu ilan edilerek tüm yurtdışına çıkış faaliyetleri yasaklanmıştır. Kenan Evren başkanlığında tüm iktidar yetkileri ordunun elinde toplanmış, yalnızca askeri üyelerin barındığı bakanlar kurulu atanmıştır (Zürcher, 2018, s. 320).

Bu süreç içerisinde Ecevit ve Demirel ev hapsinde tutulmuş ve bir süre sonra serbest bırakılmış, Erbakan ve Türkeş ise yargılanarak hapis cezasına çarptırılmıştır. Ayrıca 12 Eylül öncesinde siyaset içerisinde yer alan bütün siyasetçilerin siyasete yönelik faaliyetleri yasaklanmıştır. En kısa süreç içerisinde yeni bir anayasa oluşturmak için kurucu meclis faaliyet göstermiş, oluşturulacak yeni anayasaya uygun olarak yeni siyasi partilerin hayata geçirilmesine ve genel seçimlerin düzenlenmesine karar kılınmıştır. Oluşturulan yeni anayasa 1982 yılında halk oylamasından %91,7 oy alarak onaylanmış olup aynı zaman da cumhurbaşkanlığı seçimleri bu esnada gerçekleşip Evren cumhurbaşkanı seçilmiştir (Börklüoğlu, 2019, s. 138-139).

Yürürlüğe giren 1982 Anayasasından birkaç ay geçtikten sonra 1983'te yeni siyasi partiler kurulmaya yoluna gidildi bu partiler; Milliyetçi Demokrasi Partisi, Büyük Türkiye Partisi, Anavatan Partisi, Halkçı Parti ve Sosyal Demokrat Partisi siyasal hayatta yerini aldı. Fakat ilerleyen süreçte BTP, AP'nin devamı niteliği gerekçesiyle kapatıldı çok geçmeden BTP yerine Doğru Yol Partisi kurulsa da aynı gerekçeden seçimlere katılmasına izin verilmedi. Bu akıbeti yaşayan bir diğer parti ise SODEP oldu zira CHP'nin devamı niteliğindeki gerekçesiyle 1983 seçimlerinde yerini alamadı (Metin, 2021, s. 227).

1983 seçimlerine katılabilen 3 parti olabilmiştir en yüksek oyu %45,15 ile ANAP almış onu %30,46 ile HP takip etmiş son olarak ise %23,27 ile MDP olmuştur. Böylelikle sivil siyasette çok uzun zamandan beri süre gelen koalisyon hükümeti son bulmuş Turgut Özal başbakan olarak yerini almış ve tek başına kabinesini kurabilmiştir. 1983'ten 1987'ye kadar geçen süre zarfı boyunca Özal ordu ile hiçbir münakaşaya girmeden tek başına özgür bir biçimde çalışmalarını yürütmüştür (Karpaz, 2013, s. 216-217).

1987 seçimlerine gidilmeden önce meclis içerisinde Anayasa değişikliği gündeme gelmiş olup, bu dönemde çıkan gazete manşetlerinde yerini almıştır. 2 Mayıs 1987 tarihinde yayımlanan Cumhuriyet Gazetesinin manşeti; *“Cumhurbaşkanı; 12 Eylül'ün getirdiği değişikliği kaldırmayın. Evren'den çıkış”* şeklindedir. Haberin içeriğine gelecek olursak; *“Evren'den: 12 Eylül'den sonra birçok şey değişti. Bu değişiklikler, sizlerin oyuna sunuldu. Sizlerin oyu ile yürürlüğe girdi. Bunlara iyi sahip çıkın. Eğer tekrardan aynı günlere dönmek*

istemiyorsak, o acı günleri yaşamak istemiyorsak, bunlara siz sahip çıkın. Eğer bu gibi değişiklikler sizin oyunuzda sunulduğu zaman, siz akılseliminizi kullanır ve ona göre rey verirsiniz, o zaman bunlar ortadan kalkmaz. Ben vatandaşlarıma güveniyorum” (Cumhuriyet, 02.05.1987)

Haberin içeriğinden de anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanı Evren’in bu anayasa değişikliğine sıcak bakmadığı söylenebilir. Bu değişiklikler içerisinde yer alan konulardan biri de seçmen yaşı ile ilgilidir. 13.05.1987 tarihindeki meclis görüşmesinde yerini almış dönemin başbakanı olan Özal durumu şu şekilde dile getirmiştir;

“BAŞBAKAN TURGUT ÖZAL (Devamla)... Bir tanesi, seçmen yaşıyla ilgilidir. Seçmen yaşı konusunda, ümit ediyorum ki, bu Mecliste bulunan, şu anda grubu bulunan partilerimizin hiçbirisi teklifimizin karşısında değildir, tahminim budur, dedim ve gençlerimize daha fazla imkân vermenin, gençlerimize güvenmenin, memlekete daha iyi imkânlar; yani hayırlar getireceği kanaatindeyim. Bunda da bir itiraz olmadığını görmekten büyük memnuniyet duyduğumu da ifade ediyorum.

EROL AĞAGİL (Kırklareli) — Bizimkini niye kabul etmediniz?

BAŞBAKAN TURGUT ÖZAL (Devamla) — Şimdi o noktaya da geleyim. Hepinizin çok iyi bildiği gibi, o zaman da söyledim; seçmen yaşının 18'e düşürülmesinin yanındayım. Yalnız, tabiatıyla unutmamak lazım ki, bu Anayasa değişikliği Türkiye'de Cumhurbaşkanının vetosuna maruz kalırsa, Anayasa değişikliğini yapmak fevkalade zor olur; 301 oy ister

H. BARIŞ CAN (Sinop) — Biz varız.

BAŞBAKAN TURGUT ÖZAL (Devamla) — Sizin 68 sayınızla; vaktiyle olan sayınızla bu mümkün değildi.” (TBMM Tutanak Dergisi 13.05.1987. Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 102, s. 300-301).

Seçmen yaşının daha da aşağıya düşürülmesi istenmiş fakat Evren’in pek de sıcak bakmadığı bu anayasa değişikliğine veto alınmaması için daha makul bir yaş önerisinde bulunulmuştur. Bulunulan öneri şu şekildedir;

“BAŞKAN — Sayın milletvekilleri, 564 sıra sayılı Kanun Teklifinin tümü üzerindeki görüşmeleri bitirmiş ve maddelere geçilmesini kabul etmiştik. Komisyon ve hükümet yerlerini almışlardır. 1 inci maddeyi okutuyorum: 7.11.1982 Tarih ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67, 75, 175 inci Maddelerinin Değiştirilmesi ve Geçici 4'üncü Maddesinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun Teklifi

MADDE 1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67'inci maddesinin 3'üncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. «Seçimlerin ve halk oylamasının yapıldığı yılda, ay ve gün hesaba katılmaksızın, 20 yaşına giren her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir” (TBMM Tutanak Dergisi 13.05.1987. Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 102, s. 310).

Maddenin meclis içerisindeki beyanı sonrası Doğru Yol Partisi ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti fikirlerini beyan etmek üzere söz istemişlerdir. Doğru Yol Partisi adına Mustafa Çorapçioğlu parti adına fikirlerini şu şekilde beyan etmiştir;

“MUSTAFA ÇORAPÇIOĞLU (Balıkesir) —...67'in üçüncü fıkrasının değiştirilmesine dair maddesini Doğru Yol Partisi Grubu olarak olumlu karşıladığımı arz etmek isterim. Ancak, 'bu arzımızın esbabı mucilbesini -sadece bu madde gerekçesinde yazılı okluğu üzere, memleketin sosyal durumu itibariyle zarurî olduğundan, ayrı ve buna ilave 'bazı sebeplerimiz olduğunu da zikretmeden geçemeyeceğim. 'Biz, Doğru Yol Partisi' olarak, milletimizin bütün kesimlerinin (mümkün olan büyük ölçülerde, statüleri itibariyle siyasetle uğraşmamaları gereken kesimler dışındaki bütün kesimlerin) en "büyük nispetlerde siyasete alaka ve ligi göstermesini; rey, fikir ve mütalaa 'beyan etmesini tabii karşıladığımız gibi, 'buna ilaveten, bunların siyasî faaliyetlerde bulunmalarına da müsaade edilmesine taraftarız. Bu genel felsefemizin ışığı altında, seçme yaşı düşürülen (bu seçmen kütlesine, sadece ve •münhasıran potansiyel bir oy olarak bakmakta değil; ancak, gerek gelişen 'hayat şartları icabı, gerek gelişen teknoloji icabı, bunların daha erken yaşlarda memleket meselelerine ve siyasete vukuf peyda ötmelerindeki ölçüye bağlamaktayız. Bu itibarla biz, Doğru Yol Partisi olarak, 20 yaşına girmiş olan gençlerin de oy kullanma haklarının kendilerine verilmesini; sadece kendi partimize veya herhangi bir partiye rey verecek hazır bir kuvvet olarak mütalaa etmiyor, bunları memleket meseleleri hakkında, bilhassa son üç buçuk yıl da Anavatan iktidarımın, maalesef baş edemediği hayat pahalılığı, enflasyon yükü altında ezile pise pişe. bu meselelere vukuf peyda etmiş olan bu genç 'insanların Türk siyasî hayatına iştirak etmeleri manasında alıyoruz.” (TBMM Tutanak Dergisi 13.05.1987. Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 102, s 311).

Doğru Yol Partisi'nin seçmen yaşını düşürülmesi yönündeki gerekçesi bu şekildeyken bunun yanı sıra maddenin yazılış şekline ilişkin şu şekilde öneri de bulunmuştur;

“MUSTAFA ÇORAPÇIOĞLU (Balıkesir) —... Yine, bizim hukuk sistemimizde Medenî Kanun da dahi, girilen yaş değil, çıkılan yaş ele alınmaktadır. Mesela simni rüşte, yani rüşte yaşına ermek için 18 yaşını bitirmiş olmak şarktır. Biz, gün ve ay aranmaksızın '20 yaşına giren her genç diyeceğimize, 19 yaşını bitiren her genç demiş olsaydık, bu maddenin manası çok daha iyi anlaşılır ve tereddütlere meydan vermeden tatbik edilirdi.

... Bu itibarla, biz sayın komisyondan ve sayın teklif sahiplerinden bu maddenin genelinde «Seçimlerin ve halk oylamasının yapılacağı takvim yılı içinde herhangi bir gün 19 yaşını bitiren her Türk vatandaşı, seçmek, halk oylamasına katılmak ve bir siyasî partiye üye yazılmak hakkına sahiptir» şeklinde değiştirilmesini rica etmekteyiz. Herhalde, ikinci görüşme sırasında sayın komisyonca ve teklifim sayın T. B. M. M. B: 102 sahiplerince 'bu arz ettiğimiz 'teknik hususlar da nazarı dikkate alınacak ümidindeyiz. Gerekirse, kendimiz de ikinci görüşme sırasında buna mütedair olmak üzere bir teklif sunmak isteriz.” (TBMM Tutanak Dergisi 13.05.1987. Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 102, s 311).

Doğru Yol Partisi'nin görüş ve önerisi bu şekildeyken daha sonrasında Sosyal Demokrat Halkçı Partisi adına Halil İbrahim Şahin söz istemiş seçmen yaşının düşürülmesini partilerinin tasdiklediğini hatta geçen yılda bu yaşın düşürülmesine ilişkin meclis içerisinde gündeme geldiğini fakat ANAP

milletvekillerinin teklifin kabulüne yönelik imza vermediğini dile getirmiştir. Daha sonrasında ise şu şekilde yeni bir önerge dile getirmiştir;

“HALİL İBRAHİM ŞAHİN (Devamla) — ... Geliniz, açıkça konuşalım. Önerge veriyoruz; halktan korkmuyorsanız, gençlerden korkmuyorsanız, 67'ici maddenin üçüncü fıkrasını şöyle değiştirelim: «18 yaşını dolduran her Türk vatandaşı, seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir» diyelim. Bu öneri tutarlıdır, insan psikolojisine uygundur, ceza yasalarına uygundur, siyasî değerlere uygundur, gelişmiş demokratik ülkeler görüşlerine ve uygulamalarına uygundur, vergi yasalarına da uygundur, Medenî Yasaya da uygundur, hatta çok arzu ettiğiniz idam maddelerine, bu teklif açıkça uygundur” (TBMM Tutanak Dergisi 13.05.1987. Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 102, s 313).

Halil İbrahim Şahinden sonra söz hakkı Demokrat Sol Parti Milletvekili Edip Özgenç'e geçmiş DSP'nin de bu teklifi belli ölçüde onaylayıp katılmayı düşündüklerini dile getirmiş fakat bu yaştan 20 yaş olarak değil de daha da aşağı da olması gerektiği yönünde fikirlerini beyan etmiştir. Seçmen yaşının daha da aşağıya çekilmesine gerekçe olarak şunları öne sürmüştür;

“EDİP ÖZGENÇ — Diğer bir taraftan, biliyorsunuz 20 yaş, gençlerimizin askerlik çağına ve askerlik görevini ifa ettikleri döneme rastlamaktadır. Bu durumda, gençlerimizin askerlik hizmetini ifa ettikleri bir sırada bu haktan istifade edememeleri' gibi bir sonuç da doğmaktadır. Bu itibarla, bunun 19 yaşa indirilmesinde veya 18 yaşını tekemmül etmiş olması halinde, bu kişilere oy verme imkânının temin edilebilmesinde büyük fayda olduğuna işaret etmek için söz aldım. Bu konuya ilişkin bir de önerge sunacağız, yüce heyetiniz tarafın dan kabul göreceği düşüncesindeyiz” (TBMM Tutanak Dergisi 13.05.1987. Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 102, s 314).

Dönemin Adalet Bakanı Mahmut Oltan Sungurlu ise söz alarak önergedeki yaş konusuna açıklık getirmiş aslında kastedilen yaştan ne şekilde hesaplanması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir;

“ADALET BAKANI MAHMUT OLTAN SUNGURLU (Devamla) — Bir hususu açıklamak durumundayım. Madde gerekçeleri okunurken, «19 yaşını bitiren ve 20 yaşına giren her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahip olarak tespit edilmiştir» diyor. Gerekçede bir hata var; çünkü madde metni böyle değil. Madde metni diyor ki : «Seçimlerin ve halk oylamasının yapıldığı yılda, ay ve gün hesaba katılmaksızın, 20 yaşına giren her Türk vatandaşı seçime ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.» 20 yaşına girmek ne demek? 19 yaşını bitirmiş olmak demek. Bunda herhalde mütefakiz.

AYHAN FIRAT (Malatya) — Sayın Başbakan öyle demedi.

ADALET BAKANI MAHMUT OLTAN SUNGURLU (Devamla) — Hayır, Sayın Başbakan da öyle diyor, müsaade buyurun. Seçimlerin veya halkoylamasının yapıldığı yılda, ay ve gün hesaba katılmaksızın, 19 yaşını bitiren...

VEYSEL VAROL (Erzincan) — Sayın Başbakan 18,5 dedi.

ADALET BAKANI MAHMUT OLTAN SUN GURLU (Devamla) — Müsaade buyurun, izah edeceğim.. Aslında bunu söylemekten kasıt, 18 yaştır. Diyelim ki,

1.1.1968 tarihinde doğan biri, 18 yaşını bitirmesine az kalmış olmasına rağmen, bu sene oylama ya katılamıyor; ama 31.12.1967 tarihinde doğan biri, 1987 yılı içerisinde 18 yaşını bitireceği için (31.12.1987 tarihinde 18 yaşını bitireceği için) bu yıl yapılacak bütün oylamalara katılabiliyor. Yani, burada, hangi ay doğmuştu, hangi gün doğmuştu hesabını yapmamak için, o yıl içerisinde 19 yaşını bitiren, 18 yaşını ikmal etmiş olan birçok genç, yaşını yeni ikmal etmiş olsa da, seçime girme şansına sahip. Bunun ortalaması alınınca 18,5 bulunuyor; yani sene başında oylama, sene sonunda oylama, doğuş tarihindeki ay ve gün hesabının ortalamasını alınca, 18,5 yaş çıkıyor. Hangi seçime giderseniz gidin, 18 yaşını bitiren şartını koyduğunuz zaman, bundan daha küçük bir yaş getiremezsiniz; yani aslı 18 yaştır. Bu itibarla, bu mevzuda verilen önergelerin de bir manası ve mahiyeti yoktur; aslında gelen, 18 yaşını bitirilmiş olmasıdır. Bunu böylece açıklayıp, bir yanlışlığa meydan verilmemesini arz ederim efendim.” (TBMM Tutanak Dergisi 13.05.1987. Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 102, s 315).

Adalet Bakanının konuşması sonrası Ağrı Milletvekili Paşa Sarıoğlu kendi adına söz istemiş, Türk gençlerine olan şüpheli yaklaşımlarının son bulunması gerektiğini, geçmişte yaşanan bir takım gerek içten gerek ise dıştan etkilenmesiyle gençlerin içerisinde bulunduğu olayların ön yargı yaratmaması gerektiğini ayrıca bu yaşın 18’e düşürülerek gençlere olan güven ve sevginin birer göstergesi olacağını dile getirmiş, Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu çağa ayak uydurması gerektiğini vurgulamıştır. Bunların yanı sıra diğer demokratik ülkelerdeki seçmen yaşlarını şu şekilde dile getirerek konuyu pekiştirmiştir;

“PAŞA SARIOĞLU (Ağrı) —...Belçika: Seçme yaşı 18, seçilme yaşı senato için 40, temsilciler meclisi için 25. Federal Almanya: Seçme yaşı 18, seçilme yaşı 18. İtalya: Seçme yaşı 18, seçilme yaşı meclis için 25, senato için 40. İsveç: Seçme yaşı 18, seçilme yaşı 18. İsviçre: seçilme yaşı 20, seçilme yaşı 20. İngiltere: Seçme yaşı 18, seçilme yaşı 21. Amerika Birleşik Devletleri: Seçme yaşı 18, seçilme yaşı 35. Hollanda: Seçme yaşı 18, seçilme yaşı 21.” (TBMM Tutanak Dergisi 13.05.1987. Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 102, s 316-317).

Paşa Sarıoğlu sonrası İstanbul Milletvekili İbrahim Ural söz istemiş seçmen yaşının 18’5 yaşı komik bulduğunu dile getirmiş bu yaşın 18 yaşa düşürülmesi yönünde fikirlerini beyan etmiş bunun gerekçeleri arasında 68’de gençlerin başlattıkları hareketlerin sonucunda siyasi gerilime neden olunduğunu ve bu gerilimin ancak gençlere gerekli hakların verilmesiyle ortadan kalkacağını fikrinin birçok ülke de benimsendiğini dile getirmiştir. Bunun yanı sıra içerisinde olunan zaman dilimin de dünya üzerinde insan ömrünün arttığını ve söz sahibi olma durumunda gençlere geç sıra geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca Ural meclis içerisinde yeni bir tartışma yaratacak olan seçilme yaşının düşürülmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir;

“İBRAHİM URAL-Gençlik hareketlerinin neden olduğu siyasî bunalımların sonunda, seçmen yaşındaki bu düşmelere paralel olarak, seçilme yaşı da düşürülmüştür: Fransa’da milletvekili seçilme yaşı 23, senatör olabilme yaşı 35;

Amerika'da milletvekili seçilme yaşı 25, senatör seçilme yaşı 30; İtalya'da milletvekili seçilme yaşı 25, Senatoya üye seçilebilme yaşı 40; Almanya'da Alman Federal Meclisine üye seçilebilme yaşı 25; senato yok. İsviçre'de milletvekili seçilme yaşı 20; Rusya'da Sovyet Prezidyumuna seçilme yaşı 23, Yüksek Sovyet'e seçilme yaşı 27'dir. Bu nedenledir ki, seçme yaşının 18 esası üzerinden hesaplanmasında sayısız fayda vardır; 18,5 gibi gülünç bir rakamın teklif edilmiş olması da, çok yanlış olmuştur. Bunun yanında, seçilme yaşının da 25 olarak tespit fayda vardır. Bununla, hem gençlerimize sahip oluruz, hem de onların buralara gelmelerine imkân hazırlamak suretiyle, hem siyasilerin, hem de ihtilalci grupların ellerine düşmelerine mani oluruz. Saygılar sunanım efendim.” (TBMM Tutanak Dergisi 13.05.1987. Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 102, s. 317-138).

Ural'ın görüşleri meclis içerisinde tekrardan tartışma havasını alevlendirmiş bu tartışmalar süre gelirken meclisin çalışma saati dolduğundan ötürü sonuca kavuşamamış daha sonra görüşülmek üzere toplantı sonlandırılmıştır (TBMM Tutanak Dergisi 13.05.1987. Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 102, s. 318).

17.05.1987 tarihinde gerçekleşen meclis görüşmelerinde seçmen yaşının düşürülmesine ilişkin şu şekilde oylamaya sunulmuştur;

“MADDE 1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67'nci maddesinin 3'üncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

«Seçimlerin ve halk oylamasının yapıldığı yılda, ay ve gün hesaba katılmaksızın, 20 yaşına giren her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.” (TBMM Tutanak Dergisi 17.05.1987. Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 106, s.545).

“7.11.1982 Tarih ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67, 75, 175 inci Maddelerinin Değiştirilmesi ve Geçici 4'üncü Maddesinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun” teklifi meclis içerisinde kabul edilmiş 17.05.1987 tarihinde 3361 sayılı kanun numarası ile yeni şeklini almıştır (TBMM, 1987).

Yukarıda ifade edilen görüşler doğrultusunda geçen zaman içerisinde ülkede yaşanan gerek ekonomik gerek ise ülke yönetimine ilişkin aksaklıkların gençler tarafından eleştirilebildiği ve bu eleştirilerin ülkenin siyasal hayatını etkileyebilecek boyutta olduğu, zaman zaman kargaşaya mahal verdiği görülmekte ve 1987 senesine gelindiğinde meclis içerisinde de bu durumun fark edilip açık bir şekilde ifade edildiği görülmektedir. Seçmen yaşının 20'ye düşürülmesinin arka planında geçen tarihsel sürecin katkılarının büyük olmasıyla beraber meclis içerisinde de bu yaşın düşürülmesi gerektiği gündeme gelmiştir. Dünya üzerinde demokrasi ile yönetilen ülkelerin seçmenlik yaşları örnek olarak gösterilmiştir. Gençlerin taleplerini sokaklarda, meydanlarda dile getirmesinden hoşnutsuz oldukları durumları ülke siyasetinde oy vererek söz hakkına sahip olması geçmiş

durumlardan feyz alınarak bir nebze de olsa önüne geçmeyi hedeflenmiş böylelikle seçmenlik yaşı 20 olarak belirlenmiştir.

3.2.5. 1995 Düzenlemesi ve Seçme Yaşının 18 Olması

1982 Anayasa'sına göre seçimler 5 yılda bir gerçekleşeceği ibaresi yer alsa da 6 Eylül 1987 yılında gerçekleşen siyasal yasakların kaldırılmasına dair referandum sonucu evet oylarının çoğunluğu galip gelmiş böylelikle Ecevit, Türkeş, Demirel, Erbakan siyasi arenaya geri dönmüşlerdir. Bu isimlerin siyasi arenaya dönmesi Özal hükümetini harekete geçirmiş ve bu kişilerin yeteri kadar, başa geçtikleri partiler içerisinde örgütlenmemesi için ANAP meclise erken seçim önerisi sunmuş, sunulan bu öneri ise kabul görmüştür (Metin, 2021, s. 231).

1987 seçimlerinin sonucunda en yüksek oy oranını almayı başaran %36 ile ANAP olmuştur, Erdal İnönü önderliğinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti ise %25 oy oranı ile meclise giren ikinci parti olmuştur onu takip eden %20 oy oranıyla Demirel'in önderliğinde DYP gelmektedir. %10'luk seçim barajı yüzünden ise Ecevit'in ve Erbakan'ın partileri bu seçimde meclise girememişlerdir. (Akın, 2019, s. 431-432).

Seçimler sonrasında meydana gelen birtakım yolsuzluklar, Özal ve ailesine ilişkin dedikodular, gerçekleşecek yerel seçimin erkene alınması için referandum düzenlenmesi fakat seçimlerin ertelenerek yapılması gibi olaylar siyasi havayı bir anda ANAP aleyhine dönüşmesine neden olmuştur. Takvim 26 Mart 1989'u gösterdiğinde gerçekleşen yerel seçimlerde ANAP'ın almış olduğu oy oranı SHP ve DYP'nin almış aldığı oy oranından altında kalmıştı. Bu durum Özal'ın 1983'te meydana getirdiği siyasi birlik havasının son bulmaya başlamasına onun yerini ise 15 yıl süre gelecek bir bunalıma bırakmasına kapılarını aralamıştı. Nitekim bu süre zarfında Evren'in Cumhurbaşkanlığı sürecinin sona ermesiyle birlikte cumhurbaşkanının kim olacağı tartışmaları ayyuka çıktı. Yaşanan birtakım itirazlar söz konusu olsa da üçüncü turun sonunda Özal 1989'da Cumhurbaşkanı seçilmiş ve 1993 tarihine kadar Cumhurbaşkanlığı görevini yerine getirmiştir. Bu süre zarfında Özal'a yakınlığı ile bilinen Yıldırım Akbulut Başbakan olmuştur. Özal Cumhurbaşkanlığı sürecinde aynı zamanda ANAP'ın dolayısıyla da hükümetin işleyişinin yönetiminde etkinliğini devam ettirmiştir (Karpaz, 2013, s. 223-224).

Özal'ın Cumhurbaşkanlığı sürecindeki tutumu sert kuvvetler ayrılığı olarak yorumlanmıştır bunun gerekçesi ise dış politika ve ekonomi alanında sergilediği tavırlardan kaynaklıdır. Ekonomide izlenecek politikaların belirlenmesine kadar aktif bir biçimde varlığından söz ettirmiştir. Dış politika alanında ise Dışişleri Bakanı'nı neredeyse devre dışı bırakarak ülke içerisinde yankı uyandırmasına sebebiyet vermiştir bunun en iyi örneği ise 1991 Körfez Krizi olmuştur (Akın, 2019, s. 438).

Bahsi geçen bu tutumlar sonucunda parti içi muhalefet giderek artış göstermiş, 1991'de gerçekleşen kongrede daha öncesinde Dışişleri Bakanlığı görevinden istifa eden Mesut Yılmaz, Başbakan ve Genel Başkanlık görevini yürüten Akbulut'a karşı kongreyi kazanarak hem yeni başbakan hem de genel başkanlık görevini üstlenmiştir. Yılmaz'ın Başbakanlığı beraberinde erken seçime gidilmesinin yolunu açmıştır. 1991 genel seçim süreci ise bir hayli renkli seçim kampanyalarıyla kendinden söz etmeyi başarmış ayrıca darbe sonrasında faaliyetine son verilen tüm partilerin başkanları 1991 seçiminde parlamento içerisinde yer alabilmişlerdir (Metin, 2021, s. 237).

1991'de gerçekleşen seçimlerde DYP %27.03 oy alarak birinci parti olmuş ANAP ise %24.01 oy oranıyla ikinci parti konumuna düşmüştür, SHP %20.27 oy oranı ile ardından gelmiş, RP %16.88 oy almış, son olarak DSP %10.8 ile meclis içerisine girmeyi başarmıştır. Seçim sonuçlarından anlaşılacağı üzere tek başına hükümet kurabilecek oy oranına hiçbir parti erişememiş bu durum koalisyon oluşumuna gidilmesine sebebiyet vermiştir. Demirel hükümeti SHP ile koalisyon kurmuş, Erdal İnönü ise başbakan yardımcısı olmuştur. 1992 yılında gerçekleşen yerel seçimlerde ise Refah Partisinin başarısı muhafazakâr kanadın yükselmekte olduğunu göstermiştir. 1993 yılında Özal'ın vefat etmesiyle birlikte boşalan koltuğuna Demirel seçilmiştir. Demirel ise Türkiye tarihinde bir ilk olarak hem parti başkanlığını hem de Başbakanlık koltuğunu kadın bir siyasetçiye Tansu Çiller'e bırakmıştır (Karpaz, 2013, s. 224-225).

Çiller'in Başbakanlık görevine geldiğinde SHP kanadında sürpriz bir olay yaşanmış, Erdal İnönü genel başkanlık görevinden ayrılacağını dile getirmiştir. Temmuz 1993'te Çiller ve İnönü'nün yönetimi sürecinde gerçekleşen iki büyük olay ise ülke gündemine oturmuştur bunlardan biri Sivas'ta yaşanan mezhep temelli

çatışma bir diğeri ise Başbağlar da PKK temelli olaylar olmuştur. Gerek Sivas'ta yaşanan olaylarda gerek ise hükümetin genel icraatlarında pasif bir tutum sergilediği için Erdal İnönü hem partisi içerisinde hem de sol cepheden sert bir biçimde eleştirilere maruz kalmıştır. Yoğun eleştirilerin olduğu bu süreç içerisinde gerçekleşen SHP kurultayında Murat Karayalçın parti genel başkanlığına seçilmiştir. 1994 yılında Çiller ve Karayalçın yönetimine damga vuran gelişmeler ise ekonomik sıkıntılar olmuştur öyle ki cari açığın karşılanmasında güçlük çeken hükümet borç bulma konusunda sıkıntı çekince ülke içerisindeki yatırımlar neredeyse durma noktasına gelmişti. Bu durum sonucunda “5 Nisan Kararları” kapsamında birtakım kararlar alınmıştır, bu kararlar; Kamu İktisadi Teşebbüslerinin bazılarının özelleştirilmesi veya kapatılması, emekli olma yaşının artırılması, bir takım temel gıda ve akaryakıtta neredeyse %50 oranında zam yapılması, bir seferlik olmak üzere şirketlerden ve lüks aracı olan kişilerden fazladan vergi alınması gibi tedbirler hayata geçirilmiştir (Börklüoğlu, 2019, s. 164-165).

1994 yerel seçimleri kapıyı çaldığında RP'nin yükselişi siyasi havayı farklı yönden esmesine sebebiyet vermiş en çok oyu alan parti olmasa bile %19.1 oy alarak dengelerin değişmesine neden olmuştur. 1991'de aldığı oy oranında MHP ile oluşturulan birleşik listenin katkısı varken bu seçimlere tek başına katılmıştır. Partinin sıçrama yaptığıının göstergesi ise Ankara ve İstanbul olmak üzere altı büyük şehri kazanmış olmasıdır (Zürcher, 2018, s. 355).

1995 yılına gelindiğinde ise 1982 Anayasasının getirmiş olduğu bir takım kısıtlayıcı maddelerin kaldırılması aynı zaman da Avrupa Birliği ile yapılan Gümrük Birliği Anlaşması Türkiye'nin liberal politikalar izlemesine yardımcı olabilecek bir Anayasa değişim paketini gündeme getirmiş, bu gündem içerisinde ise seçme yaşının 18'e düşürülmesine de yer verilmiştir (Zürcher, 2018, s. 356-357).

21 Temmuz 1995 tarihinde yapılan meclis görüşmeleri içerisinde Anayasa değişiklik paketinin 5. maddesi olarak seçmen yaşının düşürülmesi gündeme gelmiş “On sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir” ibaresi 278 oy alarak kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi 21.07.1995, Dönem:19, Cilt:93, Birleşim:145, s. 150).

Seçmen yaşının indirilmesi ülke içerisinde gazetelerde de yerini almış, 25 Temmuz 1995 Hürriyet Gazetesi “Gençler Seçecek” başlığı altında konuya şu şekilde yer vermiştir; *“Gençlere seçilme hakkı yine verilmedi ama seçme yaşının 18’e indirilmesiyle siyasi tabloyu gençlerin çizmesi imkanı doğdu. Bundan böyle partiler politikalarını gençlere göre belirlemek zorunda kalacak. Değişiklikle 3.8 milyon yeni seçmen çıkıyor 36.8 milyon seçmenden 15 milyonu, 30 yaşın altında. Bu da önümüzde ki seçimlerde siyasi tabloyu büyük ölçüde gençlerin oluşturacağını gösteriyor.”* (Hürriyet.25.07.1995).

Konuya ilişkin bir başka manşet ise “UZMAN GÖZÜYLE” başlığı altında *“ANAP’a, YDH’ye ve MHP’ye yarayacak”* şeklinde yerini almıştır. Haberin içeriğine bakıldığında ise, yapılan araştırmalar sonucu seçme yaşının 18’e düşürülmesiyle birlikte meydana gelecek olan tabloyu Selim Oktar şu şekilde dile getirmiştir; *“18 yaşın seçmen olmasıyla en kazançlı parti 1. Sırada ANAP’tır. ANAP’ın 18-24 yaş grubunda oyu yüzde 20 iken bu oran diğer gruplarda yüzde 14 civarındadır. 2 sırada en fazla kazançlı çıkacak parti ise YDH’dir. YDH’nin oy oranı 18-24 yaş grubunda yüzde 7.1 iken bu oran 36 yaş üstünde yüzde 2’ye düşmektedir. MHP de en az YDH kadar kazançlı çıkacaktır. 18 yaşın seçmen olmasıyla RP hiçbir şekilde kayıp veya kazanç sağlamayacak gibi görünüyor. 18 yaşın seçmen olmasıyla en fazla zarara uğrayacak partiler sırasıyla DYP, CHP ve DSP’dir”* (Hürriyet.25.07. 1995)

Seçmen yaşının 18’e düşürülmesinin yanı sıra ayrıca yıllar sonra yeniden faaliyet gösterebilecek olan siyasi partilerin gençlik kanadı da bir diğer haber niteliği olarak gündeme “Gençlik Kolları” başlığı altında kaleme alınmıştır. Haberin içeriği ise; *“... Anayasa değişikliği ile siyasi partilere gençlik kolları kurma hakkının tanınması, gençlerin politikada ağırlığını büyük ölçüde artıracak 12 Eylül ile birlikte kapanan gençlik ve kadın kolları 15 yıl aradan sonra yeniden açılacak. Bu da gençlerin parti yönetimlerindeki ağırlığının artması sonucunu doğuracak”* (Hürriyet G, 1995)

Bütün bu verilerin ışığında seçmen yaşının 18’e indirilmesi 1980 darbesi sonrası gençlerin siyasetten uzaklaştırılma çabasının izlerinin silinmeye çalışıldığı görünmekte, gençlere olan güvenin git gide artığının birer göstergesi olmaktadır. Ayrıca ülke nüfusunu hesaba katıldığı takdirde genç nüfusun gerçekleşecek olan

seçimlerde belirleyici bir rol üstleneceği de yapılan araştırmalarda gözler önüne serilmektedir. Bunun yanı sıra uzun bir süre zarfından sonra açılmasına izin verilen partilerin gençlik kollarıyla birlikte, gençlerin tabandan yetiştirilmesi tekrardan ülke gündemine gelmiş böylelikle partilerin genç yaşta ideolojilerini benimseyerek yetişecek olan kuşakların n açılmıştır.

3.2.6. 2006 Yılında Seçilme Yaşına İlişkin Düzenleme ve Seçilme Yaşının 25 Olması

Çalışmanın ilk kısımlarında da ifade edildiği üzere seçilme yaşı Türkiye’de çok fazla değişikliğe uğramamış Cumhuriyet tarihinde birçok anayasa değişikliği meydana gelse de bu yaş 30 olarak geçerliliğini korumuştur.

2000’li yıllara geçiş yapıldığında Fazilet Partisi içerisinde yenilikçiler diye adlandırılan Recep Tayip Erdoğan ve Abdullah Gül, Erbakan’ın yerine başkanlık yapan Recai Kutan’ın karşı safında yer almıştır. Daha sonrasında ise 14 Ağustos 2001 tarihinde yenilikçiler, Adalet ve Kalkınma Partisi’ni (AK Parti) kurarak siyasi arenada yerini almıştır. Bünyesine 51 milletvekilini katarak 16 Ağustos 2001’de meclis grubunu kurmuş, genel başkanlık görevine Erdoğan seçilmiştir. Bu süreç içerisinde ise Ecevit’in hastalığı hem kendisini hem de partisini bir hayli etkilemiş, DSP’den istifalar gelmeye başlaması koalisyon hükümetinin bir hayli sarsılmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde Ecevit hükümeti seçimlerin erkene alınması kararını vermiş 3 Kasım 2002’de gerçekleşen seçimlerde AK Parti %34.3 oy alarak siyasi arenada şaşırtıcı bir etki yaratmıştır (Karpat, 2013, s. 243-244).

Üstelik bu şaşırtıcı başarının kazanıldığı süreçte partinin kurucularından Erdoğan aldığı hapis cezası sebebiyetiyle aday olamamış buna rağmen AK Parti oyların çoğunluğunu alarak ülke içerisinde birinci parti konuma gelmiştir. Çok geemedenden Erdoğan seçilme hakkını tekrardan elde ederek 2003 tarihinde Türkiye’nin yirmi beşinci başbakanı olarak göreve getirilmiştir (Zürcher, 2018, s. 375).

AK Parti hükümet programında muhafazakâr demokrat olarak kendilerini tanımlamış geleneksel çizgide evrensel standartları hedeflediklerini dile getirilmiştir. İzlenecek siyasal politikaların temelinde ise farklılıklara hoşgörü ile yaklaşılarak katılımcı demokrasinin geliştiriciliği vurgulanmıştır (Fidan, 2021, s. 338).

Bu dönem de Erdoğan'ın başbakanlığını yürüttüğü hükümet, Kemal Derviş'in ortaya koyduğu “*Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*” olarak adlandırılan politikayı sürdürme kararı alarak, ekonomik alanda kamunun katkısını azaltarak iktisadi arenada sadece denetleyici bir rol üstlenmiştir. Bunun yanı sıra dış politika alanında önemli adımlar atılmış, AB ile yakından irtibatlar oluşturarak AB üyeliği görüşmeleri başlamıştır. Demokratik bir adım olan idam cezasının kaldırılması da bu dönem de gerçekleşmiştir (Börklüoğlu, 2019, s. 192).

2006 tarihine gelindiğin de ise gerek meclis gündemin de gerek ise ülke gündeminde seçilme yaşının düşürülmesi yerini almıştır. Cumhuriyet Gazetesinin 6 Ekim 2006 tarihinde bu konuya ilişkin haber başlığı ise şu şekildedir; “*Seçilme yaşı 25'e iniyor. AKP, CHP, ve Anavatan Partisi anlaştı. Tek maddelik anayasa değişikliği önerisi verildi*” Haberin içeriğinde ise milletvekili seçilme yaşının indirilmesinin gerekçesi yer almış ve o gerekçe şu şekilde belirtilmiştir; “*nüfusunun yüzde 60'ının 30 yaşın altında olduğu bir ülkede milletvekilliği için 30 yaş tabanının çok yüksek olduğu*” dile getirilmiştir (Cumhuriyet. 06.10.2006).

10 Ekim 2006 tarihinde “*Adalet ve Kalkınma Partisi Grup Başkan vekilleri Hatay Milletvekili Sadullah Ergin, Bursa Milletvekili Faruk Çelik, İstanbul Milletvekili İrfan Gündüz, Ankara Milletvekili Salih Kapusuz, Ordu Milletvekili Eyüp Fatsa ve 245 Milletvekilinin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu*” birinci görüşmeleri başlamıştır (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 306).

Bu görüşmeler esnasında ilk söz hakkı alan Ankara Milletvekili Oya Araslı olmuş CHP grubu adına fikirlerini beyan etmiştir. Araslı; CHP'nin, milletvekili yaşının 30'dan 25'e indirilmesinde destekleyici bir tutum sergilediğini belirtmiş, uzun yıllardan beri CHP'nin milletvekili yaşının düşürülmesi gerektiği hususu üzerinde durduklarını, bir vaat olarak seçim bildirgesinde ve CHP programında yerini aldığını hatırlatmıştır. Bunun yanı sıra 2002 tarihinde CHP'nin, milletvekili yaşının düşürülmesine yönelik bir önerge verdiklerini ancak AK Parti'nin olumsuz oyları neticesiyle ret edildiğini daha sonrasında ise AK Parti'nin ormanlarla ilgili bir anayasa değişikliği maddesi yanında milletvekili seçim yaşının indirilmesi maddesi bir arada verilerek bir nevi CHP'nin konuya ilişkin hassasiyeti ile diğer

maddenin kabulünü kolaylaştırmaya çalıştıklarını, CHP'nin yaş kısmına olumlu oy verdiğini fakat bütünüyle olumlu oy kullanmadığını daha sonrasında ise bu anayasa değişikliğinin ikinci kez gündeme gelmediğini dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 307).

Araslı'nın konuşmasının başlangıcı hem geçmiş dönemi hatırlatmış hem de bir nevi sitemlerini dile getirmiştir. Bugüne yönelik tutumlarını ise şu şekilde dile getirmiştir;

“Oya Araslı- ... Hele, seçmen kitlesinin yüzde 42'sini on beş-otuz yaş arasındaki grubun oluşturduğu Türkiye'de, gençlerimize yirmi beş yaşında milletvekili seçilme imkanını tanımak, katılımcı demokrasinin gereğine uygun bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlamak için fevkalade gerekli gözüküyor Katılımcı demokrasi, toplumun her yaşından, her kesiminden kişilerin siyasete etkin bir biçimde katılmasını gerektiriyor Bu imkan gençlerimize sağlanmalı ki, gençlerimizin geleceği hakkında bizler değil, kendileri karar verebilsinler, kendi kaderlerine kendileri hâkim olabilsinler, siyasete katılabilsinler” (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 308).

Araslı'nın konuşması sonrası Edip Sadıer Gaydalı Anavatan Partisi Grubu adına söz almıştır. Gaydalı; Ülkemizde genç nüfusun yoğunlukta olduğunu, seçilme yaşının 25'e düşürülmesinin sosyolojik gerekçelerinin de olduğunu, 2000 yılında yapılan nüfus sayımı ile ülke içerisinde ki 25 ila 29 yaş aralığında ki vatandaşların sayısının 6 milyon 250 bin olduğunu dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 309).

Gaydalı konuşmasına verilerle pekiştirerek başlamış ardından şu sözcüklerle 25 yaşa düşürülmesini desteklemiştir;

“Edip Sadıer Gaydalı-... gençlik sorunlarının ikinci elden gündeme getirilmesinin yerine, bizzat sorunu yaşayanlar tarafından dile getirilmesinin daha faydalı olacağından kuşku yoktur Gelişmiş demokrasilerdeki seçilme yaşlarının 18 ilâ 25 yaş arasında değişmesinin sebebi de budur” (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 309).

Gaydalı, bu yaşın düşürülmesi gerektiğini tasdiklerken, pratikte beklenen sonuçların istenilen yönde olup olmayacağının üzerinde de durulması gerektiğini vurgulamış, ülke içerisinde ki kanunların ve siyasi kültürün gençlerin aktif bir biçimde katılım göstermesine uygun olmadığını, siyasetin şeffaflaşarak her şeyden önce demokratik bir biçim alması gerektiğini dile getirmiştir. Konuşmasının devamı ise bu görüşlerini pekiştirici nitelikte olmuştur (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 309).

“Edip Sadfer Gaydalı-... Kamuoyunda siyaset itibar kaybederken, gençlerimiz apolitik bir kültür içindeyken, gençlerimizi siyasete kanalizetmek ve siyaset kurumumuz üzerinde ülkenin sorunlarına sahip çıkmayı sağlamak bugünden yarına gerçekleştirilebilecek bir süreç değildir maalesef Parlamentomuzun yaş profiline baktığımızda, rahatlıkla görebileceğimiz gibi, 2002 seçimlerin de, seçilme yaşının otuz olmasına rağmen, genç nüfus, toplumdaki ağırlığına paralel bir temsil imkânı bulamamıştır Parlamentoda Bu dönemde Parlamentoda görev üstlenmiş olan milletvekillerimizin sadece yüzde 6,4'u, yani, 35 milletvekili kırk yaşın altına sahiptir Gençlerin siyasete katılımını sağlayacak kanatlan mutlaka açmamız gerekmektedir” (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 311).

Gaydalı'nın konuşması ardından sözü Samsun Milletvekili Suat Kılıç almış, AK Parti grubu adına düşüncelerini dile getirmiştir. Kılıç; milletvekili seçilme yaşının düşük olduğu ülkelerin düalist bir yasama sistemi içerisinde olduğunu hem temsilciler meclisi hem de senatoyu bir arada barındırdığını temsilciler meclisinde yaşın daha düşük, senatoda ise daha yüksek bir yaş sınırının olduğunu belirtmiş ülkemizde ise böyle bir yapının olmadığını bu yaşın düşürülmesiyle birlikte çağdaş demokrasilerden bir adım öne geçtiğimizi vurgulamıştır. Ayrıca Kılıç, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesinin başlangıç cümlesini dile getirerek, bugün parlamentonun bu yaşı düşürmesi gençlere bir lütuf değil kazanılmış bir hakkın iadesi olarak belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 313-314).

Kılıç konuşmasının devamında hem AK Parti grubunun fikirlerini belirtmeye devam ederken aynı zamanda AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Erdoğan'ın yaptığı çağırışı tekrardan meclis içerisinde şu şekilde dile getirmiştir;

“Suat Kılıç- Çok saygıdeğer milletvekilleri, yirmi beş yaşında milletvekili olmaya yönelik düzenlemenin sadece adaylıklara bakan bir yönü de yok evet, siyasi partilerin yirmi beş otuz yaş aralığındaki genç kardeşlerimizi mutlaka Parlamenteoya, milletin temsilcisi ve vekili olarak kazandırmaları gerektiğini düşünüyoruz.Ancak, bunun yanında, bugün AK Parti Genel Başkanı ve Başbakanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı çağırışı yineleyerek, gençliğimize, bütün siyasi partilerin çatılan altında, kendi hayat ve felsefe algılarına hangi siyasi görüş, hizmet ediyor ya da paralel düşüyorsa, gençlerimizi hızlı bir şekilde politize olmaya, ülke meselelerine ilgi duymaya, varanın, milletin sorunlarıyla alakalı olmaya ve siyasi partilerin gençlik kollarında hızla siyaset yapmak üzere örgütlü duruşların yanında bulunmaya davet ediyorum ve yine şunu ifade ediyorum AK Parti Genel Başkanı ve Başbakanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın bir sözü var, bu sözün bütün siyasi parti genel başkanları için dustur olmasını arzu ediyorum "Siyasette gençlere yer vermesini bilmek, ustalığın şanıdır" Bizim ustamız, Türk gençliğine, gençliğimize yer vermesini bilmiştir, bundan sonra da çok geniş bir katılımı daha fazla yer vermesini de bilecektir” (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 315-316).

Ardından söz alan kişi Ayhan Sefer Üstün olmuş, şahsı adına fikirlerini dile getirmiştir. Üstün; milletvekili seçilme yaşının düşürülmesinin ülkenin nüfus yapısını göz önünde bulundurulduğu takdirde gerekliliğini belirtmiştir. Ayrıca

seçme yaşında yapılan değişiklikleri dile getirerek seçilme yaşıyla arasındaki farkın açılmaması gerektiği vurgusunda bulunmuştur. Bir diğer gerekçesi ise şu şekildedir;

“Ayhan Sefer Üstün-...mahalli idarelerle ilgili bir seçim kanunu var Burada belediye meclis üyeliklerine veya il genel meclisi üyeliklerine veya belediye başkanlıkları adaylıklarında seçilme yaşı yirmi beştir. Siz bir belediye başkanı olmak isterseniz, yirmi beş yaşını doldurmuşsanız, istediğiniz bir ildeki belediye başkanlığına, diğer şartlar tutuyorsa, aday olabilirsiniz. Koskoca bir ili yirmi altı yaşında bir gence teslim edebiliyorsak, bu demokratik olgunluğa erişmişsek, bu gençlerin bu Meclisle, bu sıralarda oturmasında ne mahzur var” (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 316-317).

Konuşmaların ardından teklifin maddelerinin oylamaya sunulmuş, madde bir 415 kabul oyu almıştır. Madde birin yeni hali; *“MADDE 1-7.11 .1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 76’ncı maddesinin birinci fıkrasındaki "Otuz" ibaresi "Yirmi beş" olarak değiştirilmiştir”* (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 320).

Maddenin oylanması sonrası, Adana Milletvekili Uğur Aksöz CHP grubu adına söz isteyerek görüşlerini açıklamıştır. Aksöz; Gençlerin lehine bir durum olduğu için CHP’nin olumlu yönden oy kullandıklarını, daha öncesinden bu yaşın indirilmesini gündeme getirenlerin kendi partisinin olduğunu ve AKP kanadından olumlu yönde destek alamadıklarını bunun gerekçesi olarak, aceleye getirilmemesi üzerinde çalışması gereken bir konu olduğunun dillendirildiğini hatırlatmıştır. Aksöz, 25 yaşının kritik bir yaş olduğuna değinerek Anayasa’daki birtakım maddelerinde düzeltilmesi gerektiği düşüncesini dile getirmiştir. Daha sonrasında Malatya Milletvekili Süleyman Sarıbaş Anavatan Partisi grubu adına söz alıp görüşlerini bildirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 321).

“Süleyman Sarıbaş- Şimdi, yirmi beş yaşında gencin cebinde parası yok. Yirmi beş yaşında gencin toplumsal ilişkileri de yeteri kadar düzgün değil. Peki, nasıl seçilecek bu arkadaşımız? Seçilme şansı var mı? Bu imkanları yaratacak mısınız? Yani parası olanın seçildiği bir sistemden, milletin istediğinin seçildiği bir sisteme geçecek miyiz?” (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 323).

Sarıbaş’ın konuşması sonrası Sakarya Milletvekili Ayhan Sefer Üstün şahsı adına söz almıştır. Üstün; 12 Eylül Darbesi sonrası gençlerin giderek siyasetten uzaklaştığını belirterek, yeni alınan karar ile gençlerin siyasete yakınlaşmasını hedeflediklerini dile getirmiştir. Daha sonrasında ise İstanbul Milletvekili Zeynep

Karahan Uslu şahsı adına söz almıştır. Uslu; İçerisinde bulunulan parlamentonun Cumhuriyet tarihinin en genç parlamentosu olduğunu belirtmiş ayrıca 30 ila 35 yaş arasında seçilen 35 milletvekilinin 33 tanesinin AK Parti'den geri kalan 2 milletvekilinin CHP grubundan olduğunu hatırlatarak AK Partinin konuya ilişkin samimiyetinin göstergesi olduğunu dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi 10.10.2006, Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5 s. 325).

12 Ekim 2006 tarihinde bu anayasa değişikliği teklifinin ikinci görüşmesi yapılmıştır, görüşme de maddelerin oylaması tekrardan yapılmış ve salt çoğunluğu alarak seçilme yaşı 30'dan 25'e düşmüştür (TBMM Tutanak Dergisi 12.10.2006, Dönem:22, Cilt:132, Birleşim:7 s. 133).

Anayasa maddesinde yapılan bu değişiklik sonrası 17.10.2006 tarihinde seçim kanununa entegre edilmiş, 2839 sayılı Kanunun 10'uncu maddesinde seçilme yaşı 30'dan 25'e düşürülmüştür (TBMM, 2006).

Tüm bunlardan yola çıkıldığı takdirde 2006 tarihinde seçilme yaşının 30'dan 25'e düşmesinin birden çok nedeni olduğu dile getirilebilir. Zira bu dönemin siyasi tablosuna bakıldığında gerek dış politika da gerek ise iç politika da bu yaşın düşürülmesi ihtiyaç duyulan bir gerçektir. Dış politika da AB ile yakınlaşma sürecinin etkisi bir hayli önemli bir rol üstlenmiştir, bu durum bir nevi demokrasinin gerekliliklerine uyulduğunun göstergesi mahiyetini taşımıştır. Bunun yanı sıra iç politika da ise 12 Eylül'ün bir getirisi olarak gençlerin siyasi arenadan uzaklaşmasının önüne geçilmesi istenilmesi tıpkı seçmen yaşının düşürülmesinde öne sürüldüğü gibi seçilme yaşının düşürülmesinde de öne sürülmüştür. Ayrıca mahalli idare yönetimiyle milletvekili seçilme yaşının eşitlenerek tezatlık durumunun ortadan kaldırılması hedeflenmiştir, seçme ve seçilme yaşı arasındaki makas aralığının azaltılmaya çalışılması, ülkenin nüfus oranına bakıldığı takdirde yeni bir düzenleme getirilmesi seçilme yaşının düşürülmesinde etkili olmuştur.

3.2.7. 2017 Yılında Seçilme Yaşına İlişkin Düzenleme ve Seçilme Yaşının 18 Olması

2007 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde AK Parti oy oranını %46.5'e yükselterek birinci parti olma durumunu korumuş, böylelikle AK Parti iktidarının

ikinci dönemi başlamıştır. Genel seçimlerden sonra gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimini ise üçüncü tur oylamasıyla Abdullah Gül seçilmiştir (Karpas, 2013, s. 256).

2008’de dünya çapında yaşanan ekonomik krizden Türkiye’de payını almış, 2008-2009 ortası ekonomi %10 oranının üstünde daralmıştır. Ayrıca Türk lirası %15 değer kaybetmiş yatırım oranları gözle görülür bir biçimde düşmeye başlamıştır. Fakat bu dönem başarılı bir şekilde yönetilerek üstesinden gelinmiş, yeni inşaat projeleri başta olmak üzere yatırımlara teşvik edici politikalar izlenerek 2009 sonrası ekonomi hızlı bir biçimde ayağa kalkmıştır (Zürcher, 2018, s. 390).

2010 yılında ise muhalefet cephesinde bir değişiklik gerçekleşmiş CHP’nin grup başkan vekilliği koltuğuna Kemal Kılıçdaroğlu seçilmiştir. Kılıçdaroğlu’nun seçilişi, sosyal demokratlar tarafından yeni bir Ecevit’in doğuşu olarak nitelendirilmiştir (Börklüoğlu, 2019, s. 198).

AK Partinin 2010 yılında referanduma sunduğu Anayasa değişikliği %57,9 oy alarak kabul edilmiş, böylelikle askeri mekanizmanın sivil hükümete karışmasına yönelik geniş yetkiler düzenlenmiştir. Bu durum demokratikleşmenin gücünü aynı zaman da dış politika da Türkiye’nin itibarını artırmıştır (Karpas, 2013, s. 264 265).

2011 yılına gelindiğinde ise genel seçimlerde AK Parti oyların neredeyse %50’sini alarak tek başına hükümet kurabilmiş, CHP ise parti liderinin değişmesine rağmen istediği sonucu elde edememiştir (Zürcher, 2018, s. 385).

AK Parti iktidarının üçüncü döneminde 2013 yılında yaşanan Gezi Parkı Eylemleri ise politik açıdan en zorlayıcı gelişmesi olmuştur (Börklüoğlu, 2019, s. 200). 2014 yılında Türkiye tarihinde bir ilk yaşanmış cumhurbaşkanını halk kendi seçmiştir. Bu seçim sonrası Erdoğan halk tarafından seçilmiş olan ilk Cumhurbaşkanı olmuştur (Zürcher, 2018, s. 396).

2015 genel seçimlerine gelindiği de uzun zamandan sonra karşılaşılmayan bir seçim sonucuyla karşılaşılmış, tek başına hiçbir parti hükümeti kuracak oy çoğunluğu elde edememiştir. Ahmet Davutoğlu bu dönem de koalisyon hükümeti için görüşmeler düzenlese de eli boş ayrılmış böylelikle Kasım 2015’te seçimlerin yenilenmesine karar verilmiştir. Tekrardan gerçekleşen seçimlerde AK Parti

oyların %49.5'ini alarak iktidarının dördüncü dönemine girmiştir (Börklüoğlu, 2019, s. 202).

Seçimler sonrasında 315 güvenoyu alarak Davutoğlu hükümeti kurma görevini üstlenmiştir (Fidan, 2021, s. 462). 2016 tarihine gelindiğinde ise ülke içerisinde beklenmedik bir olay meydana gelmiş TSK'nın küçük bir kesimi ve paralel devlet yapılanmasının darbe girişimi gerçekleşmiş gerek emniyet güçleri gerek TSK'nın hemen hemen tamamı ve sivil halk bu girişim karşısında durup geri püskürtmüştür. 2017 yılına gelindiğinde ise ülke gündeminde bir Anayasa değişikliği söz konusu olmuş, bu değişiklik içerisinde seçilme yaşı da gündeme gelmiştir (Börklüoğlu, 2019, s. 204-206).

11 Ocak 2017 tarihinde meclis içerisinde “*Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı İzmir Milletvekili Binali Yıldırım ve Grup Başkanvekilleri Kayseri Milletvekili Mustafa Elitaş, Amasya Milletvekili Mehmet Naci Bostancı, Aksaray Milletvekili İlknur Inceöz, Çanakkale Milletvekili Bülent Turan ve İstanbul Milletvekili Mehmet Muş ile 310 Milletvekilinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/1504) ve Anayasa Komisyonu Raporu*” başlığı altında milletvekili yaşının düşürülmesi ele alınmıştır (TBMM Tutanak Dergisi 11.01.2017, Dönem:26, Cilt:31, Birleşim:55, s.567).

Anayasa değişiklik paketinin üçüncü maddesinde yer alan milletvekilliği yaşının düşürülmesi hakkında başkan ilk olarak maddenin yeni halini bildirmiştir yeni hali ise şu şekildedir;

“MADDE 3- 2709 sayılı Kanunun 76'ncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Yirmi beş” ibaresi “On sekiz” şeklinde, ikinci fıkrasında yer alan “yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar,” ibaresi “askerlikle ilişkili olanlar,” şeklinde değiştirilmiştir” (TBMM Tutanak Dergisi 11.01.2017, Dönem:26, Cilt:31, Birleşim:55, s.584).

Konuya ilişkin CHP grubu adına Ankara Milletvekili Ahmet Haluk Koç söz hakkı almış, milletvekili seçilme yaşının 18'e düşürülmesi teklifini aslında anayasa değişiklik paketini maskeler nitelikte öne sürüldüğünü dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi 11.01.2017, Dönem:26, Cilt:31, Birleşim:55, s.585-586).

Daha sonra bu konuya ilişkin Mardin Milletvekili HDP grubu adına Mithat Sancar görüşlerini belirtmiştir, Sancar; bu düzenlemenin olumlu olduğunu fakat bu

konuya ilişkin ilk öneriyi 2011 yılında bundan önceki partilerinin BDP'nin verdiğini ve o zaman bu öneriyle dalga geçildiğini hatırlatmıştır. Madde üzerinde herhangi bir değerlendirme yapmayı gerekli görmeyen Sancar AKP'nin bu tür değişiklikleri esas ilişkisi olmayan diğer maddelerin kabulü için öne sürdüğünü dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi 11.01.2017, Dönem:26, Cilt:31, Birleşim:55, s.588-590).

Ardından Ankara Milletvekili Zühal Topçu MHP grubu adına söz almış, genç yurttaşların iyi bir biçimde yetiştirilmesinin çok önemli olduğunu dile getirmiş ve bu savına yönelik şu örneği vermiştir;

Zühal Topçu-“ ...özellikle 1965 yılında Hüseyin Nihal Atsız'ın gençliğin yetiştirilmesine yönelik olarak yazdığı bir makaleyle, dönemin Hükümetini kurmak için görevlendirilen Suat Hayri Ürgüplü yönetiminin programına yönelik olarak yaptığı eleştiriden bahsederek devam etmek istiyorum. Şimdi, buradan baktığımızda, Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti kurduğu hükümet programında gençliğin milliyetçi olması gerektiği yönünde vurgu yapıyor yani altının boş olduğu bir söylemi programlarına yerleştiriliyorlar. Hüseyin Nihal Atsız da diyor ki: “Eğer siz gerçekten buna inanıyorsanız bu lafın, bu sözün altının doldurulması gerekir ve bunun içinde, bunu gerçekten uygulamak istiyorsanız Anayasa'yla bunların değiştirilmesi...” Anayasa maddelerine bir hüküm getirilebileceği yönünde de önerileri var. Yani, eğer gerçekten gençliğe yönelik bir şeyler yapmak istiyorsanız yolunuz açık diye.” (TBMM Tutanak Dergisi 11.01.2017, Dönem:26, Cilt:31, Birleşim:55, s.592-593).

Topçu verdiği örnekten sonra, MHP'nin her daim gençlere yarar sağlayacak olan önerileri desteklediklerini ve bundan sonraki süreçte de destekleyeceklerini bildirmiştir. Topçunun konuşması sonrası AK Parti sıralarından Ankara Milletvekili Yalçın Akdoğan AK Parti adına söz almıştır. Akdoğan, konuşmasına örnekler vererek başlamış 40 ülke gençlerin seçilme hakkının sahip olduğu yaş aralığının 18 ila 25 olduğunu, tarih sahnesinde ise genç yaştaki insanların birçok başarılarla imza attığını Da Vinci'nin birtakım eserlerini 21, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettiğinde 21, Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıktığında 25, Napolyon'un ise Fransız Ordusunun komutanı olduğunda 26 yaşında olduğunu dile getirmiştir. Asıl hususun ne olduğunu ise şu kelimelerle dile getirmiştir;

Yalçın Akdoğan- “...18 yaşına gelen herkes milletvekili olacak anlamına gelmiyor. Bu, gençlere bir güven aşılmasıdır, bir umut, bir sorumluluk duygusu kazandırmaktır. Ayrıca, işin bir de temsil boyutu var, toplumun 10 milyonluk bir kesimi. “Bunları ben temsil ederim, kadınları da ben temsil ederim, gençleri de ben temsil ederim.” Böyle bir yaklaşım doğru da değildir. Yani, bu büyük toplum kesiminin kendi içinden çıkan fertler tarafından temsil edilebilmesi de önemli bir demokratik nüve olacaktır diye düşünüyorum.” (TBMM Tutanak Dergisi 11.01.2017, Dönem:26, Cilt:31, Birleşim:55, s.594-596).

Konuya ilişkin şahsı adına düşüncelerini belirtmek için İstanbul Milletvekili Erkan Kandemir almış, milletvekilliği yaşının 18 olmasını destekleyici yönde şu şekilde düşüncelerini dile getirmiştir;

Erkan Kandemir- “...aslında biz diyoruz ki: Bu ülkenin gençlerine, cevherine güveniyoruz. En somut örneği olarak da millete güveniyoruz diyoruz; en dinamik unsur gençlere siyasetin öznesi olma fırsatının yolunu açıyoruz. Bir yandan da siyasette seçmek ve seçilmek eşit derecede önemlidir diyoruz. Eğer 18 yaşında bir gence seçme hakkını vermişsek, aile kurma yetisini vermişsek, o anlamda güveniyorsak diyoruz ki: Evet, o genç, bu ülkeyi yönetebilecek kapasiteye de sahiptir.” (TBMM Tutanak Dergisi 11.01.2017, Dönem:26, Cilt:31, Birleşim:55, s.601).

Tüm bu görüşlerin ardından Anayasada değişiklik yapılmasına dair kanun teklifinin 3. maddesi olan milletvekili seçilme yaşının 18’e düşürülmesi meclis içerisinde oylanmış ve 341 kabul oyu almıştır. Kabul edilen anayasa değişikliği sonrası “İstanbul Milletvekili Mustafa Şentop ve Konya Milletvekili Mustafa Kalaycı’nın Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi” başlığı altında anayasa değişikliğiyle seçim kanunu uyumlu hale getirilerek kanun içerisinde milletvekili seçilme yaşı 18’e indirilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi 11.01.2017, Dönem:26, Cilt:31, Birleşim:55, s.625).

Elde edilen veriler doğrultusunda daha önceki dönemlerde de gündeme gelen milletvekili seçilme yaşı 2017 yılında 25’ten 18’e düşürülmesi Anayasa değişim paketi içerisinde yerini almıştır. Meclis içerisinde bu yaşın düşürülmesine yönelik genç yaşta ki insanların tarih sahnesinde birçok başarılarla imza attığı örnekleri verilerek siyasi arena içerisinde gençlere yönetim hakkının tanınması gerektiği ileri sürülmüştür. Bunun yanı sıra genç nüfusun isteklerini yine en iyi genç yöneticilerin anlayacağı gerekçesi de son derece yerinde bir tespit olarak meclis içerisinde dile getirilmiştir. Bakıldığı takdirde gençlerin dinamikliği ve yaşça büyük kişilerin tecrübeli bir araya geldiğinde ortaya farklı bir dinamiğin çıkacağı yadsınamaz bir gerçektir. Ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu göz önünde bulundurulduğu takdirde bu durum aslında birer gerekliliğin yerine getirilmesi olarak da yorumlanabilir. Kimileri bu yaşı küçük bulmaktadır fakat bir kişi, şayet 18 yaşına girdiği andan itibaren devlete vergi verebiliyor, vatandaşlık görevi olarak askere çağrılıyor hatta ve hatta evlilik müessesini yerine getirip neslini devam ettirebilecek olgunlukta görülebiliyorsa içerisinde bulunduğu

ülkenin yönetiminde de söz hakkına sahip olabilmesi doğal bir durum olarak karşılanabilir.

3.3. Seçme ve Seçilme Hakkının Yaş Açısından Değerlendirilmesi

Siyasal katılımın bir türü de seçimlerde yer almak ve seçim sürecinde fikirlerini beyan edebilmekten geçer. Seçme ve seçilme hakkının ortaya çıktığı ilk dönemden günümüze kadar olan süre zarfı boyunca bu hakkı kullanmak için belli bir olgunluğa ulaşılması gerektiği düşüncesi karşımıza çıkmaktadır. Kişinin içerisinde bulunduğu coğrafya, toplum, kültürel yapı, gelenek ve görenekler, aile dinamiği, yaşam tarzı gibi faktörlerin kişinin olgunlaşması yönünde önemli bir yer taşımaktadır bu da olgunlaşma sürecinin aslında kişiden kişiye farklılık gösterebilecek bir kavram olduğu kanısı çıkarılabilir. Zira Orta Asya’da doğmuş küçük yaşta çalışmaya başlayıp ailesinin geçimine katkı da sağlayan bir birey ile Batı Avrupa’da doğmuş refah seviyesi yüksek bir ailede yaşam sürdüren bireyin olgunlaşma süreci farklılık gösterebilir. Bu yüzden ki seçme ve seçilme yaşı genel geçer bir sınırlamaya tabi tutulmamış ülkelerin kendi dinamiklerine göre belirlenmiş ve ülkeden ülkeye değişiklik göstermiştir (Teziç, 2006, s. 245).

Her ne kadar seçme ve seçilme yaşı ülkeden ülkeye farklılık gösterse de bahsi geçen olgunluk kavramını soyut halden somut hale dönüştürmek gerekmektedir. Zira bu hak anayasal çerçevede düzenlenmiş olup her bir bireye farklı farklı uygulanabilecek bir hak değildir. Bu yüzden seçme ve seçilme hakkı, çocukların kullanabileceği bir hak değildir. Peki bir insan kaç yaşına kadar çocuk sayılır? Bu sorunun cevabını 20 Kasım 1989’da imzalanan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde bulabiliriz. Bu sözleşmenin 1. Maddesinde yer alan ibareye göre *“erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır”* (UNİCEF, 1989).

Bu sefer de karşımıza ikinci bir soru çıkmaktadır çocukluğu veya erginliği ne belirler, niçin BM 18 yaşı baz alarak bu maddeyi koymuş olabilir? Bu durumun belirlenmesinde birden çok etmen rol oynamaktadır, bu etmenlerin başlıcası da biyolojik ve psikolojik etmenlerdir. Biyolojik olarak, bireylerin birtakım dokularının gelişmesi devam etse dahi 18 yaşında kemik gelişimini tamamladığı bilinmektedir (Poyraz, 2017, s. 98).

İnsani gelişme ve yaşlanma konusunda uzman olan bunun yanı sıra birer psikolog olan Havighurts'a göre bu yaş ilk yetişkinlik olarak adlandırılır. Birey bu yaşın başlangıcıyla birlikte dış dünya ile daha çok etkileşim göstermeye başlar, ikili ilişkiler, evlilik, aile kurma fikri bu dönemde belirginleşir ve bu dönemde bireyin psikososyal gelişim diye adlandırılan benlik gelişimi su yüzüne çıkar (Aktu, 2016, s 167).

Bunun yanı sıra Türk Medeni Kanun'unun 10. Maddesine göre fiil ehliyetine sahip olunabilmesi için aranılan özelliklerden biri de ergin kişi olmak şartıdır, 11 maddesinde ise erginlik ele alınmış olup *“Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar.”* İbaresine yer vermiştir. Yani medeni rüşt yaşı 18 yaştır (TMK, 2001, Cilt 41).

Seçme ve seçilme hakkının yaş bakımından sınırlandırılması konusunda en çok tartışmaya neden olan durum medeni rüşt ile siyasal rüştün eşit olup olmaması gerektiği durumudur. Siyasal katılımı bu yaşı minimum düzeyde tutmak veya daha yukarıya çekmek iki sonucu doğurmaktadır. Bunlardan ilki minimum düzeyde tutulduğu gençlerin siyasal hayata katılımını daha erken yaşta ulaşabildiği bir durumu ortaya çıkarırken, ikinci durumda yukarıya çekildiği takdirde gençlerin ülke yönetiminde söz sahibi olmasını geciktirerek siyasetten bir nevi dışlanmasına sebebiyet verecektir bunun yanı sıra yaşın daha yukarıya çekilmesi demek aynı zamanda siyasal tabanın daraltılması anlamına gelmektedir. Bu siyasal taban daraltıldığı zaman giderek demokrasiden uzaklaşıldığı bir duruma sebebiyet verebilir (Eroğul, 1991, s. 110-111).

Ülke içerisinde bu yaşın belirlenmesi bir hayli önem teşkil eder zira seçme ve seçilme hakkının yaş bakımından sınırlandırılmasının altında yatan asıl etmen seçmen statüsündeyken vereceği oyun bilinçli bir biçimde kullanılması, başkasının yönlendirmesine maruz kalınmaması ve bunu ayırt edebilmesi isteği yatar. Ayrıca seçilebilmek için ise hayata bakış açısının oturmuş olması, görevinin ne denli sorumluluk getirdiğinin farkındalığını taşıyor olması, ülkenin yönetiminde görev alan kişilerden beklenen tutumların başında gelmektedir (Ateş, 1976, s. 160).

Seçme yaşının asgari düzeyden yani 18 yaşından daha yukarıda olmasını savunan kişilerin öne sürdüğü nedenler genellikle fizyolojik, ahlaki, terbiye,

ekonomik faktörler doğrultusundadır. Ayrıca 18 yaşında birinin makuliyet kazanmadığı kanısındadırlar. Bu yaştaki bireyin henüz daha çok genç olduğunu, oy kullanırken birtakım etkenlerin tesiri altında kalma olasılığının çok daha fazla olduğunu dile getirilmiştir. Bunun yanı sıra bu yaş minimum düzeyde tutulduğu takdirde seçmenlerin birçoğu ekonomik bağımsızlıklarını elde etmemiş kişiler olacaklardır. Bu yaştan daha yukarda olmasını savunan kişilerin genel görüşü ise siyasal olgunluğu maddi özgürlükle bağdaştırırlar (Karamustafaoğlu, 1970, s. 173-174).

Bu görüşe karşı olan, seçmen yaşının 18 yaş olması gerektiğini savunan kişiler ise oy kullanma hakkını vatandaşlık haklarının en başında gelen haklardan biri olduğunu, hal böyle olunca da vatandaşlık görevlerinin başladığı süre zarfında bu hakkın da başlaması gerektiğini dile getirir. Burada vatandaşlık görevlerinden kasıt, ülke içerisindeki kanunlara uygun hareket etmek, vergi ödemek, erkek için ise askerlik görevini yerine getirmektir. Vergi yükümlülüğü, askerlik görevi ve kanunlara uyulmadığı takdirde cezai sorumluk 18 yaşında başlar tüm bu vatandaşlık görevi şayet 18 yaşında başlıyorsa o halde oy kullanma hakkının da 18 yaşında başlaması gerektiğini öne sürerler (Ateş, 1976, s. 160-161).

Bunların yanı sıra seçme yaşının 18 yaş olması yönünde görüş bildiren kişilerin bir diğer öne sürdüğü etmen ise genel oy ilkesinin ülke içerisinde tam manasıyla uygulanmasına yardımcı olacağı yönündedir (Karamustafaoğlu, 1970, s. 175).

Seçme ve seçilme hakkında yaş bakımından sınırlandırılmasına yönelik Venedik Komisyonu'nun görüşlerine değinilecek olursa, aday olunabilmesi için belli bir yaş şartının olması gerektiği ön görülür. Burada açıkça bir yaş belirtmemiş olsa da *"...bazı önemli işlevleri yerine getirebilmek için gerekli en küçük yaş"* ibaresi yerini almıştır. Bu ibareden yola çıkacak olursak gerekli en küçük yaş 18'i gösterir. Aynı şekilde seçmen olabilmek içinde bir yaş sınırlaması olması yönünde fikir beyan etmiş, *"...fakat yaş sınırı reşit olma yaşının üstünde olamaz"* denmiştir. Burada da açıkça yaş belirtmemiş olsa da reşitlik yaşı 18 olduğuna göre ve bu yaştan üstüne çıkılmaması gerek dendiğine göre Venedik Komisyonu seçmenlik yaşının da 18 olmasına yönelik bir tutum sergilemiştir diyebiliriz (TBMM, 2006, s. 132, 147).

Günümüz dünyası üzerinde de seçmenlik yaşı olarak en çok tercih edilen yaşı 18 yaş olduğu saptanmıştır. Bu konu hakkında 63 ülkeyi ele alan birer çalışma yapılmış, yapılan çalışmalar doğrultusunda bu 63 ülkenin 59 ülkesinde yani %94'ünde seçmen olabilmek için tercih edilen yaşı 18 olduğu ortaya çıkmıştır (Akartürk, 2017 s. 93).

3.4. Türkiye’de Seçme ve Seçilme Yaşına İlişkin Tartışmaların Temel Nedenleri

Türkiye’de seçme ve seçilme yaşı birden çok kez tartışılmış ve değişikliğe uğramıştır. Bu tartışmaların temel nedenleri ise gençliğe olan bakış açılarıyla açıklanabilir. Ulus devletlerin kurulduğu dönem içerisinde gençler bu sürecin hem nesnesi hem de öznesi olma özelliğini taşımaktadır. Nesnesidir; çünkü ideolojiler ve ulus devletler geleceğin toplumunu simgeleyen gençleri hedef alır, onları inşa etmeye aynı zamanda eğitmeye çalışır. Öznesidir; çünkü henüz geçim sıkıntısından eş ve çocuk sorumluluğundan uzak olan gençler ulus devletlerin oluşumu aşamasında kitleleri harekete geçiren önemli bir etkidir (Kaçer, 2023, s. 91).

Seçme ve seçilme yaşının gündeme gelmesi ve belirli dönemlerde artış ya da azalış göstermesinin nedenlerinden biri gençliği biyolojik açıdan ele alınarak soyut halden somut hale getirilme arzusunda saklıdır denilebilir. Oysa ki gençlik biyolojik, sosyolojik ve psikolojik etmenleri içerisinde barındıran bir kavramdır (Yıldız, 2014, s. 5). BM Sekreterliği, UNESCO, Uluslararası Çalışma Örgütü gençliği 15 ila 24 yaş arasında tanımlarken, Afrika Gençlik Beyannamesi gençliği 15 ila 35 yaş aralığında ele almış, Global Youth Development Index ise 15 ila 29 yaş arasındaki bireyleri genç olarak adlandırmıştır (Yıldız, 2022, s. 157). Az da olsa sınırları belirlenmeye çalışılsa da üzerinde fikir birliği sağlanamaması her daim tartışılabilmeye açık bir kapı bırakmaktadır.

Bir diğer nedeni ise gençliği sosyolojik açıdan değerlendirilmesiyle ifade edebiliriz. Tezin daha önceki bölümlerinde de ele alındığı üzere ülke içerisinde gençlerin siyasal hayatı etkileyecek birçok olayı meydana getirdiği ve öncü olduğu görülmekte bu durum Osmanlıdan günümüze kadar süre gelmektedir. Örneğin İttihat ve Terakki komutası genç subaylardan oluşmaktaydı. Atatürk Gençliğe

Hitabesinde Cumhuriyeti muhafaza etme görevini gençlere vermişti. 68 Kuşağının öncüleri de yine gençler olmuştur (Yıldız, 2022, s. 158).

Son olarak denilebilir ki her geçen gün değişen ve gelişen toplumsal yapı içerisinde artan genç nüfus oranı siyasetçilerin beklediği siyasal katılımı gösterdiği takdirde siyasetin seyrini değiştirebilecek olduğu kanısı ileriye sürülebilir. Bu yüzden ülkemizde meclis içerisinde genellikle anayasa değişikliğinin gündeme geldiği süreç içerisinde seçme ve seçilme yaşının gündeme gelmesini aynı zamanda siyasal nitelikte bir özellik taşıdığının birer göstergesidir.

SONUÇ

Dünya ne kadar değişirse değişsin yöneten yönetilen olgusu geçmişte var olan, günümüzde de var olmaya devam eden, gelecekte de var olacak bir olgudur. Öyle ki, bu olgu insanın doğasıyla ilişkilidir. Her ne kadar yönetim olgusunun olmadığı tasvirler öne sürülmeye çalışılsa da bunlar ütöpik düşlerin ötesine geçememektedir. İster beş on kişilik gruplar şeklinde yaşansın, isterse milyonları içerisinde barındıran bir ülke olsun her daim toplu yaşam içerisinde bu kavram varlığını sürdürecektir.

Tarih sahnesinde toplumların yönetilmesinde birçok model denendiği görülmüştür genellikle ilk çağlarda meşruluğu fiziksel ya da tanrısal argümana dayanan bu yönetim biçimlerinden sonra, gelişen ve modernleşen dünyada yerini halkın kendi temsilcilerini kendilerinin belirlediği demokrasi modeli benimsenmiştir. Bugün dünya geneline bakıldığında çoğu ülke, demokrasinin gerekliliklerine uymasa dahi demokrasi modeli altında yönetilmektedir.

Günümüzde demokrasi birçok kavramla birleşmiş, kendi içerisinde ayrıışmalara uğramış adeta birer ön isim haline gelmiştir. Aslında bugün demokrasi dendiğinde ülkemizin de benimsemiş olduğu temsili demokrasi kastedilmektedir. Temsili demokraside ülke yönetiminde karar mekanizmasında yer alacak kişilerin seçim ile belirlenmesi söz konusudur. Belirlenen bu temsilciler almış oldukları kararı halkın iyiliğini ve refahını gözeterek halk adına alırlar. Temsilci statüsünde olacak kişilerde ise birtakım kriterler aranır, bu kriterler ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir fakat ortak kriterlerden başlıcalarından birisi yaşıdır. Bu yaş aynı zamanda kişinin hayat içerisinde yaşanmışlığın ve olgunluğun birer belirtisi olarak görülmektedir.

Geçmiş dönemlere bakıldığında seçmen olabilmek için; servet, yetenek, cinsiyet, ırk gibi birçok kriter arandığı görünmektedir fakat zamanla genel oy hakkının kazanımıyla birlikte aranılan özellikler azalmış, yine de bugün tıpkı seçilebilmek için aranılan yaş kriteri seçmek içinde gözetilmiştir. Zira kullanılacak bir oy dahi ülkenin yönetim kadrosunun oluşumunda değerli olduğu için kişinin belirli bir erginliğe ulaşması ve kimsenin etki ve baskı altında olmaması suretiyle

oyunu kendi iradesi doğrultusunda kullanıp demokrasinin doğru ilerlemesi açısından önem arz eder.

Fakat dünya üzerinde demokrasilerin uygulandığı ülkelerde hem seçmek hem de seçilmek için genel geçer bir yaş kriteri görülmemektedir. Bu yaş içerisinde bulunan ülkenin kendi kriterlerine uygun belirlediği bir yaştır. Zira genel geçer kabul edilen bir yaş kriterinin olmaması gençlik kavramıyla ilintilidir. Gençlik kavramı hem biyolojik hem de psikolojik hem de sosyolojik bir kavramdır. Biyolojik açıdan kemik gelişimi ile açıklanmaktadır. Psikolojik açıdan ele alındığında, birer geçiş dönemini ifade eder. Sosyolojik olarak ise her toplumun gençlere yüklediği anlamlar farklılık göstermektedir. Ayrıca bu yaş o ülke içerisinde bile zamanla değişiklik gösterebilir.

100 yıllık geçmişe sahip olan Türkiye Cumhuriyeti içerisinde seçme yaşı toplamda dört kez değişikliğe uğramıştır, seçilme yaşı ise iki kez değişmiştir. Gençlerin siyasete katılımı her dönemde önemliliğini koruyan bir konu olmuştur. Öyle ki hem dünya üzerinde hem de Türk siyasal hayatında gençlerin etkisi yadsınamayacak bir gerçektir. Tarih sahnesine bakıldığında ise 68 kuşağı kavramı bunun en belirgin örneklerinden biridir.

Türkiye’de seçme ve seçilme yaşının değişimine neden olan faktörler ise ülke içerisindeki siyasi hayattan kaynaklanmaktadır. İncelemeler şunu gösteriyor ki ülke içerisindeki gerçekleşen darbeler ve yahut da yeni bir anayasa tasarısı meydana geldiği dönemlerde meclis içerisinde yaş konusu gündeme gelmiştir. Bunun yanı sıra artan genç nüfus oranı ile birlikte yeni düzenlemelere gidilmesinde sebebiyet vermiştir. Zira genç nüfus oranı siyasetin seyrini değiştirebilecek oranda olduğu görülmektedir. Şu an da bakıldığı takdirde ülke içerisinde hem seçme hem de seçilme yaşı en asgari belirlenecek olan medeni rüştle aynıdır. Kimileri 18 yaşını yeterli bulmamakta, birçok gencin hayata atılımının henüz gerçekleşmemiş olduğunu dile getirmektedir. Kimileri ise medeni rüşte ulaşmış evlenebilecek, devlete vergi veren bir bireyin aynı zamanda devletin siyasal mekanizmasının içerisinde söz sahibi olabilmesi görüşündedir.

Her ne kadar seçme ve seçilme yaşı asgari düzeye indirildiğinde demokrasinin katılım tabanı genişlemiş olarak görülse de yapılan araştırmalarda

edinilen bulgulardan yola çıkılacak olursa seçme ve seçilme yaşının aşağıya çekilmesi tek başına gençlerin siyasal katılımını sağlamamaktadır. Seçme ve seçilme yaşının asgari düzeyde tutulmasının yanı sıra gençleri siyasal hayata yönlendirecek politikalar düzenlendiği takdirde gençlerin siyasete katılımının artacağı beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, M.Ü. (2021). 1876 Tarihli Kanun-i Esasi'de Yasama Yürütme İlişkisi. *Yasama Dergisi*, 16(43), 61-86.
- Akartürk, E.A. (2017). *Oy Hakkının Anayasal İlkeleri*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Akın, R. (2019). *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*. İstanbul: On iki Levha Yayıncılık.
- Akın, M.H. (2009). Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde Gençlik -Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma-. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 153-183.
- Aktu, Y. (2016). Levinson'un Kuramında İlk Yetişkinlik Döneminin Yaşam Yapısı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(2), 162-177.
- Aldıkaçtı, O. (1982). *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*. İstanbul: İUHF Yayınları.
- Aliefendioğlu, Y. (2005). Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 18(60), 71-96.
- Anayurt, Ö. (2020). *Anayasa Hukuku Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Anayurt, Ö. (2007). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Araslı, O. (1972). *Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı*. Ankara: AÜHF Yayınları.
- Aristoteles. (2022). *Politika*. (F. Akderin, Çev.) Ankara: Say Yayınları.
- Aslan, E. (2014). *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atar, Y. (2018). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Atatürk Araştırma Merkezi. [A.A.M]. (2023). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2. 15.12.2023 tarihinde <https://atam.gov.tr/e-yayin/turkiye-cumhuriyeti-tarihi-2/> adresinden alınmıştır.
- Ateş, T. (1976). *Demokrasi "Kavram- Tarihi Süreç- İlkeler"* İstanbul: Eser Matbaası.
- Avşar, A. (1998). *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü Serbest Cumhuriyet Fıkrası*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- Aydın, A. (2019). Olumlu ve Olumsuz Manası ile Siyasal Katılım Türlerinin İncelenmesi. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 2119-2138.
- Balcı, M. (2018). Demokrat Parti'yi İktidara Taşıyan Seçim Sistemi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 691-700.
- Benhür, Ç. (2021). İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye. N. Koç, (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara)*. (15- 46). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Boyacı, N.P. (2017). Platon. A. Tunçel., & K. Gülenç. (Ed.), *Siyaset Felsefesi Tarihi* (23-46). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bayhan,V. (2017). Türkiye’de Gençlik: Sorunlar, Değerler ve Değişimler. M. Zencirkıran, (Ed.), *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. (351- 385). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Bozkurt, E. (2000). *Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım LTD ŞTİ.
- Börklüoğlu, L. (2017). Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Türkiye’de Siyaset: Değişim Dinamikleri Aktörler ve Gelişmeler. M. Zencirkıran, (Ed.), *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. (99- 160). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Börklüoğlu, L. (2019). *Tanzimat’tan Günümüze Türk Siyasal Hayatı*. Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım ltd Şti.
- Cumhuriyet Gazetesi. (02.05.1987). Cumhurbaşkanı; 12 Eylül’ün getirdiği değişikliği kaldırmayın. Evren’den çıkış.
- Cumhuriyet Gazetesi. (06.10.2006). Seçilme yaşı 25’e iniyor. AKP, CHP, ve Anavatan Partisi anlaştı. Tek maddelik anayasa değişikliği önerisi verildi.
- Çam, E. (1982). *Devlet Sistemleri*. İstanbul: İ.Ü İktisat Fakültesi.
- Çiçek, C. (2018). Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayatın ‘Garanti Belgesi’: 12 Temmuz Beyannamesi’nin Söylem Analizi. *Current Research in Social Sciences*, 4(2), 83-96.
- Çınar, H., & Yıldız G. (2023). *Osmanlıdan Günümüze Demokrasi Tecrübesi ve Parlamento*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Çukurçayır, M. A. (2002). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi “Küreselleşme Sürecinde Yurttaş, Yönetim, Siyaset”*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Çüçen, K. (2011). *İnsan Hakları*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Derdiman, C. (2013). *Anayasa Hukuku*. Bursa: Alfa Akademi.
- Derdiman, C. (2014). *Hukuk Başlangıcı*. Bursa: Alfa Aktüel Basın Yayın Dağıtım.

- Doğru, D. (2023). Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanması ve Siyasal Temsilde Karşılaşılan Sorunlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 72(1), 247-293.
- Dinçkol, B. (2013). Yurttaşlık ve Seçilme Hakları Üzerine Bir Değerlendirme. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 101-109.
- Erdem, T. (1982). *Anayasalar ve Seçim Kanunları 1876-1982*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Erdoğan, E. (2010). Olasılıksızlığın Kuramını Aramak: Türk Gençliği ve Siyasal Partilere Katılım. C. Poyraz (Der.), *Gençler Tartışıyor Siyasete Katılım Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. (69-96). İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş
- Eren, A. (2018). *Anayasa Hukuku Ders Notları*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Eroğul, C. (1991). *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ertürk, D. (2016). Postmodern Dönemde Bir Siyasal Katılım Biçimi Olarak Siyasal Parti Üyeliği ve Aktivizmi. *Mukaddime*, 7(2), 341-359.
- Fidan, H. (2021). *1920-2021 Türk Siyasi Tarihi*. Ankara: Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım İtd Şti.
- Gençlik Örgütleri Formu [GoFor]. (2024). Gençlerin Politik Tercihleri Araştırması 2024. 02.10.2024. tarihinde https://go-for.org/yayinlar/#flipbook-df_18448/1/ adresinden alındı.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi, *Yasama Dergisi*, (10), 5-59.
- Gören, Z. (2018). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gözler, K. (2015). *Hukukun Temel Kavramları*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2015). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2021). *Hukuka Giriş*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gülener, S. (2018). *Türkiye’nin Anayasa Düzeni Kavramlar ve Kurumlar*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Gülsünler, E., & Ertürk, H. (2012) Demokrat Parti’nin 1946-1950 Yılları Arasındaki Halkla İlişkiler Stratejileri. Selçuk İletişim.

- Güneş, G. (2021). 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesinden 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'ne Türkiye. N. Koç, (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara)*. (167- 209). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Gürpınar, B. (2005) *Hukukun Temel Kavramları*. Kütahya: 30 Ağustos Eğitim Öğretim ve Sağlık Hizmetleri Basın Yayın.
- Haber Gazetesi. (05.12.1934). Kadınların en şerefli günü! Bugün, haklarının zirvesine ulaşıyorlar.
- Halkın Sesi Gazetesi. (04.12.1934). Yurtta Yeni Saylav Seçimi. 30 yaşını dolduran kadın erkek her yurttaş Saylav seçilebilecek. Teşkilatı esasiye, saylav seçimi yasaları değişecek.
- Hürriyet Gazetesi. (25.07.1995). Gençler Seçecek.
- Hürriyet Gazetesi. (25.07.1995). Uzman Gözüyle.
- İlgen, F. (2020). Türk Siyasal Hayatında Çok Partili Hayata Geçiş Süreci: İç ve Dış Siyasette Yaşanan Gelişmelerin Genel Değerlendirmesi. *Journal of Universal History Studies*, 3(1), 126-147.
- İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü [İstanbul]. (2020). Türkiye'de Gençlerin Güvencesizliği: Çalışma, Geçim ve Yaşam Algısı. 28.09.2024. tarihinde https://istanpol.org/post-turkiye-de-genclerin-g-vencesizligi-alisma-ge-im-ve-ya-am-alg-s_1 adresinden alındı.
- Kaan, O. (2020). İktidar ve Muhalefet İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti'nin Birinci Kongresi. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 8(15), 165-187.
- Kaan, O. (2021). Demokrat Parti'nin İkinci Kongresinde Kabul Edilen Milli Teminat Andının İktidar Muhalefet İlişkilerine Etkisi. *Adıyaman Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 507-509.
- Kaçer, M. (2023). Türkiye'de Gençlik ve Siyaset: El Kitapları Üzerinden Bir Değerlendirme (1960-1980). *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 90-103.
- Kapani, M. (2016). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: BB101 Yayınları.
- Karamustafaoğlu, T. (1970). *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*. Ankara: AUHF Yayınları.
- Karatepe, Ş. (2013). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Karpat, K.H. (2013). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2019). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kalaycı, N. (2017). Aristoteles. A. Tunçel., & K. Gülenç. (Ed.), *Siyaset Felsefesi Tarihi* (47-61). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Kalaycıoğlu, E. (1977). Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 37(1), 160-199.
- Kaynar, M.T. (2021). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Siyasi İktidarın Profili: Merkez Sağ, Darbeler, Krizler, Koalisyonlar. M.K. Kaynar, (Ed), *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*. (301-314). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılıç, K. (2010). Kentsel Gençlik Araştırması Bağlamında: Gençlerin Siyasal Eğilimlerini Etkileyen Faktörler. C. Poyraz (Der.), *Gençler Tartışıyor Siyasete Katılım Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. (29-68). İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş
- Kırkpınar, L. (2018). Demokrat Parti ve Din- Siyaset İlişkisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(36), 349-359.
- Konan, B. (2022). 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Layihası. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 71(1), 437-476.
- Konan, B. (2011). Türk Kadının Siyasi Hakları Kazanma Süreci. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(1), 157-174.
- Koçak, C. (2000). Siyasi Tarih 1923-1950. S. Akşin, (Ed.), *Çağdaş Türkiye 1908-1980*. (127-193). İstanbul: Cem yayınevi.
- Kulaç, D. (2021). Eşit Oy İlkesi. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(1), 211-235.
- Kuyurtar, E. (2017). John Locke. A. Tunçel., & K. Gülenç. (Ed.), *Siyaset Felsefesi Tarihi* (239-252). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Locke, J. (2013). *Hükümet Üstüne İkinci Tez*. (A. Doğan, Çev.) İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
- Mayo, H. B. (1964). *Demokratik Teoriye Giriş*. (E. Kongar, Çev.) Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Metin, Ö. (2021). 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Siyasete Yeniden Müdahale. N. Koç, (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938’den 2000’li Yıllara)*. (210-244). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Mill, J. S. (2017). *Demokratik Yönetim Üzerine Düşünceler*. (Orhan, Ö, Çev.) İstanbul: Pinha Yayıncılık.
- Negiz, N. (2007). Siyasette Kadın Olmak. *Yerel Siyaset*, 2(9), 34-37.
- Öngüç, B. (2021). 1912 Seçimleri: Demokratik Seçim İlkeleri Işığında Kısa Bir İnceleme, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 307-323.
- Özbudun, E. (2011). *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Özçelik, P. (2010). Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(3), 163-187.
- Özdemir, H. (2000). Siyasi Tarih (1960-1980). S. Akşin, (Ed.), *Çağdaş Türkiye 1908-1980*. (127-193). İstanbul: Cem yayınevi.
- Platon. (2022). *Devlet*. (S. Eyüboğlu, & M. A Cimcoz, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Poyraz, C. (2017). Fiziksel Gelişim. H. Ergin., & S.A. Yıldız, (Ed.), *Gelişim Psikolojisi*. (60-100). Ankara: Nobel Akademi yayıncılık.
- Sander, O. (2015). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. (T. Karamustafaoğlu, & M. Turhan, Çev.) İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Sevinç, İ., & Palavar, A. A. (2021). Türk Siyasetinde Kadınların İntihap (Seçme ve Seçilme) Hakkı Elde Etme Süreci ve Ekekon Gazetesine Yansımaları, *Global Journal of Economics and Business Studies*. 10(19), 1-22.
- Sezen, S. (2000). *Seçim ve Demokrasi*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Şaylan, G. (1998). Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi. Ankara: TODAİE.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2012). 12 Temmuz Beyannamesi 'nin Siyasal Etkileri ve Önemi: Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 76-100.
- Silier, Y. (2017) John Stuart Mill. A. Tunçel., & K. Gülenç. (Ed.), *Siyaset Felsefesi Tarihi* (388-405). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Soysal, M. (1968). *Anayasa Giriş*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Şentürk, Ü. (2022). Milenyum Gençliğinin Dijital Yaşamı: Küresel Gençlik Kültürünü Sosyal Medyada Okumak. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 4(23), 29-46.
- Uluç, V., & Küçük, A. (2022). Cinsiyet Açısından Siyasal Katılım. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*. 5(1), 177-191.
- UNİCEF. (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. 10.10.2023. tarihinde <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zleşme> adresinden alındı.
- Tan, M., Çiçek, Y., & Koçar, H. (2016). Siyasi Partiler ve Türkiye'de Parti İçi Demokrasi Sorununa İlişkin Çözüm Önerileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 347-366.

- TBMM Tutanak Dergisi (1987). Cilt: 40, Dönem 17, Birleşim: 102. 28.04.2023. tarihinde
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0 adresinden alındı.
- TBMM Tutanak Dergisi. (1995). Dönem:19, Cilt:93, Birleşim:145. 28.06.2023. tarihinde
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0 adresinden alındı.
- TBMM Tutanak Dergisi. (2006). Dönem:22, Cilt:131, Birleşim:5. 16.07.2023. tarihinde
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0 adresinden alındı.
- TBMM Tutanak Dergisi. (2006) Dönem:22, Cilt:132, Birleşim:7. 12.08.2023. tarihinde
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0 adresinden alındı.
- TBMM Tutanak Dergisi (2017). Dönem:26, Cilt:31, Birleşim:55. 29.09.2023. tarihinde
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0 adresinden alındı.
- T.C Serhat Kalkınma Ajansı [SERKA]. (2018). TRA2 Bölgesi Gençlik Araştırması.22.09.2024.tarihinde
<https://www.serka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/fa3c531780e01d64bb490372bb4698b5.pdf>
- T.C Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi (1961). 24. Birleşim. 04.03.2023. tarihinde
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0 adresinden alındı.
- T.C Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. (1961). 25. Birleşim. 19.03.2023. tarihinde
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0 adresinden alındı.
- TBMM Zabıt Ceridesi (1340). Cilt:7-1, Devre 2, İçtima 13. 05.01.2023. tarihinde
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0 adresinden alındı.
- TBMM Zabıt Ceridesi (1934). Cilt: 25, Devre 4, İçtima 4. 28.01.2023. tarihinde
https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0 adresinden alındı.
- Tanör, B. (1992). *Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Tanör, B. (1997). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Tanör, B., & Yüzbaşıoğlu, N. (2005). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), 163-175.
- Teziç, E. (2006). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Toplumsal Etki Araştırmaları Merkezi. [TEAM]. (2021). Gençlerin Siyaset Algıları Siyasetten Beklentileri. 02.10.2024. tarihinde http://www.teamarastirma.com/wp-content/uploads/2021/07/Gen%C3%A7lerin-Siyaset-Alg%C4%B1s%C4%B1-ve-Siyasetten-Beklentileri_TEAM-2021.pdf adresinden alındı.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 1113-1132.
- Turp, M. (2021). Darbe Sonrası Siyasal Gelişmeler. N. Koç, (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara)*. (135-166). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Türe, İ. (2005). Çağdaş Demokrasinin Temel Koşulu: Siyasal Temsil. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 68-100.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM]. (1961). Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkında Kanun. 01. 04. 2023. tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.Giris adresinden alındı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM]. (1987). 7.11.1982 Tarih ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 67, 75, 175 inci Maddelerinin Değiştirilmesi ve Geçici 4'üncü Maddesinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun. 18.05.2023 https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.Giris adresinden alındı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM]. (2006). Hatay Milletvekili Sadullah Ergin ve 7 Milletvekilinin; Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu (2/873). 04.09.2023. tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.Giris adresinden alındı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM]. (2006). Venedik Komisyonu (Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu) Türkiye'ye İlişkin Görüşleri Seçimler Yargı ve Referanduma İlişkin Karar ve Uygulama Kodları. 18.10.2023 tarihinde <https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/e95065a8-2259-4d97-b2e7-e75ba0f3b715.pdf> adresinden alındı.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2024). İstatistiklerle Gençlik, 2023. 15.09.2024. tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2023-53677> adresinden alındı.

- Türk Medeni Kanunu [TMK]. (2001). 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu. 24.12.2023. tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> adresinden alındı.
- Uygun O. (2020). *Demokrasi Tarihsel Siyasal ve Felsefi Boyutlar*. İstanbul: On iki Levha Yayıncılık.
- Üzeltürk, S.Ş.T., (2021). Mahkûmiyet Bağlamında Oy Hakkının Sınırlandırılması ve Genel Oy İlkesi. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1873-1904.
- Varlık,Ü., & Ören, B.(2001). *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Yücer, S. (2008). Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Hakların Tanınması. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 131-151.
- Zürcher, E. J. (2018). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yaşar, B. (2014). Demokrat Parti’de Parti İçi Demokrasi (1946 – 1960). *Tarih Okulu Dergisi*, 7(18), 503-541.
- Yıldırım, S. (2021). Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti Dönemi. Nurgün Koç. (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938’den 2000’li Yıllara)*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Yıldız, M. M. (2014). *Gençlik ve Siyasal Katılım: Diyarbakır Örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yıldız, M. M. (2022). Gençlerde Siyasal Değerler Üzerine Yaşanan Ayrışmalar. *Turkish Business Journal*, 3(6), 154-167.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Elif Hafize BAHAT
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Aldığı Sertifikalar :
Uzmanlık Alanı :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Uludağ Üniversitesi	2021
Y. Lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2025
Doktora			

Görevler :

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl

Eserler :

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1. Bahat, H. E. (2024) Seçme Hakkının Evrimi: Sınırlı Oy Hakkından Genel Oy Hakkına, *NOUS Academy Journal*, 3, 1-13.

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B1.

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C1.1.

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1.....

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1.....

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1.....

G. Diğer yayınlar: (Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)

G1.....